

EERVOL

Nummer E-19
Januari 2026

KLu, de laatste 35 jaar

De gevechtsdrone, een nieuwe landmachtvuist?

De CIA in de 21ste eeuw

Profiel: Carel Hilderink

Interview met de IGK

Inhoud

03	Redactie
04	ALV oproep
05	Voorzitter
06	KLu, de laatste 35 jaar
13	Geopolitiek
14	Gevechtsdrones
18	CIA in de 21ste eeuw
25	Profiel: Hilderink
30	Personalia
32	Bestuur
34	Rayons
41	Veteranen
44	Interview IGK
46	Pensioenen
48	Notarisregeling
49	Column Van Maurik
50	Zorg en Welzijn
51	Boekbesprekingen
54	Boekenplank
55	Gegevens Rayons

Uw vereniging altijd binnen handbereik: KVEO.nl

De perfecte digitale aanvulling op EERVOL

Terwijl u geniet van deze editie van EERVOL, gaat de vereniging online 24/7 door. Waar het magazine de tijd neemt voor achtergrond en verdieping, biedt onze website <https://kveo.nl> de snelheid en actualiteit die u van een moderne vereniging mag verwachten. Onafhankelijk van waar u bent of hoe laat het is.

Meer dan alleen tekst

De website is het levende hart van de vereniging tussen de magazines door. Hier vindt u niet alleen het laatste nieuws uit de Rayons, maar ook content die op papier niet mogelijk is. Denk aan interessante podcasts en video's vanuit/over de krijgsmacht of vanuit een geopolitiek of maatschappelijk perspectief.

Exclusief voor u

Naast nieuws is de website ook uw gids voor praktisch voordeel en planning:

De KVEO-Kalender: Alle relevante evenementen en bijeenkomsten overzichtelijk op een rij.

Ledenvoordeel: Een directe weg naar exclusieve kortingen en aanbiedingen.

Bezoek de site en ontdek wat u online nog meer kunt halen uit uw lidmaatschap.

kveo.nl_home

kveo.nl_kalender

kveo.nl_
ledenvoordeel

Colofon

Bestuur

Voorzitter

Peter Dohmen

voorzitter@kveo.nl

Vicevoorzitter

Ritske Bloemendaal

Vice.voorzitter@kveo.nl

Eerste Secretaris

Jan Kreuger

Secretaris@kveo.nl

Tweede Secretaris

Jan Klaver

2esecretaris@kveo.nl

Penningmeester

Marcel Celie

Penningmeester@kveo.nl

Overige Bestuursleden

Jo Kuklinski

pensioenen@kveo.nl

Martin van Riemsdijk:

communicatie@kveo.nl

Leden- en contributieadministratie

Cees den Boer en Huib de Jong

ledenadministratie@kveo.nl

Jan van Harmelen

contributieadministrateur@kveo.nl

Archivaris/bestuurlijk ondersteuner

Eric Otterloo archivaris@kveo.nl

Ereleden

Th.M. Deckers

N. Felius

J. van Harmelen

F.W. Hoogeland

F.C. Vriesman

Secretariaat, contact en Rekening

Secretariaat:

Segbroeklaan 104, 2565 DN Den Haag

Voor vragen stuur een email aan

Info@kveo.nl Deze berichten worden

dagelijks gelezen.

Bank: NL 78 INGB 0000064382

Redactie redactie@kveo.nl

Anne Tjepkema Hoofredacteur@kveo.nl

Hank van Ballegooij

Ton de Munnik

Eric Otterloo

Wouter van Straten

Website

Nico Somerwil webmaster@kveo.nl

Lay-out en druk

De Bink Opmeer Leiden

Inlichtingen over:

Pensioenen: Jo Kuklinski

pensioenen@kveo.nl

Adviseur VO ABP: Abel Nijdam

Voabp.fog@kveo.nl

Veteranenzaken: Frans Dirks: veteranen@kveo.nl

Zorg en Welzijn: Wim Frankenmolen:

zorg-welzijn@kveo.nl

Geestelijk Welzijn: Wim in 't Hout

Geestelijkwelzijn@kveo.nl

Steunverlening: Marcel Celie

steunverlening@kveo.nl

Omslagfoto: 18 september 2025, Koning Willem Alexander bij de internationale luchtlandingsoefening Falcon Leap. © NLBeeld /Patrick van Emst.

Bij de redactie ingeleverde kopij mag niet zonder overleg tegelijkertijd elders worden aangeboden. Gepubliceerde artikelen mogen slechts voor publicatie elders worden gebruikt na toestemming hoofdredacteur@kveo.nl

Kafka, pakketbezorgers, artsen, boekhouders en vele anderen

In de nabije toekomst zullen vele beroepsgroepen zich moeten voegen naar de instructies van AI en zich moeten rechtvaardigen als ze toch besluiten zaken anders aan te pakken. Alleen de allermachtigsten zullen nog speelruimte hebben, en dan nog, wie weet voor hoelang. Het schrikbeeld van onze toekomst? Neen dat begint nu al.

Eric Otterloo

Pakketbezorgers bijvoorbeeld hebben bij het uitoefenen van hun baan praktisch geen contact meer met een menselijk wezen. Hun enige 'gesprekspartner' is een applicatie op hun telefoon. Die app zegt welke taken ze moeten uitvoeren, stuurt hen aan in hun werk, beoordeelt hun prestaties. Soms begrijpelijk, soms ondoorgroendelijk. Als er iets niet klopt, heeft de bezorger niemand op wie hij kan terugvallen. De app trekt zijn conclusies en velt een oordeel. Gezond verstand en de menselijke gevoeligheden zijn opzettelijk opzijgezet. Soms kan de bezorger zich voor de vorm richten tot een callcenter op duizenden kilometers afstand, waar hij na lang wachten de troost vindt van een menselijk wezen dat even machteloos is als hij.

Is dit ook de toekomst voor onze militairen en hun commandanten? Het poortje op Schiphol gaat met de scan van uw Nederlands paspoort niet open. Klopt, zegt de marechaussee tot wie u zich wanhopig wendt, ik zie op mijn app dat u geen toegang heeft tot ons land. Wat zegt u, dit is ook uw land. Zou kunnen, maar ik mag u niet toelaten volgens mijn app. Waarom, dat weet ik ook niet. In het proces van Kafka, waarin niemand begrijpt wat er gebeurt – de beklagde noch de rechters – nemen de gebeurtenissen onverbiddelijk hun loop. Nu in een digitale wereld.

Lissabon, mei 2023. Techmagnaat Sam Altman, de baas van Open AI bij wie de honger naar grenzeloze macht doorklinkt in al zijn uitingen en collega Demis Hassabis, ceo en co-founder van Google DeepMind, informeren een select gezelschap bestaande uit de secretaris-generaal van de NAVO, SACEUR, de voorzitter van het Europees Parlement, een paar regeringsleiders, diverse ministers, chefs van inlichtingendiensten, enkele miljardairs en CEO's van een paar grote bedrijven. Naarmate de uiteenzettingen van Altman en Hassabis vorderen, zitten de deelnemers er steeds verslagener bij. Aangezien Altman lijdt aan Asper-

AI staat sterk in de belangstelling en wie de gevaren daarvan wil weten, zou Het uur van de wolven van Giuliano da Empoli moeten lezen. Wat Kafka in Der Prozess (1925) schreef blijkt toch niet zo'n paranoïde fiction te zijn als waarvoor het gehouden werd.

ger en Hassabis volledig opgaat in zijn messiaanse zoektocht, hebben zij niet door wat er gebeurt. Al luisterend naar de twee AI-pausen dringt bij de eenvoudige stervelingen in de zaal, hoe machtig ook, alsmaar duidelijker het besef door dat er niet het geringste raakvlak bestaat tussen hun kennis en achtergrond en de nieuwe wereld die zich voor hun ogen ontvouwt. Erger nog, dat er zelfs geen menselijke verstandhouding tot stand kan komen met de brengers van deze Blijde Boodschap, omdat die evangelisten al in een andere wereld leven. Een wereld waar alles wat tot dan toe het diepste wezen van het menselijke avontuur had gekenmerkt, te beginnen bij de autonomie van het individu, geen enkele betekenis meer heeft. En hoe harder de technologen hun best doen om hun gehoor gerust te stellen, hoe nadrukkelijker een ijsskoude hand over de ruggengraat van de deelnemers glijdt.

De paradox is dat een steeds grotere beschikbaarheid van informatie ons steeds minder in staat stelt de toekomst te voorspellen. Onze voorouders leefden in samenlevingen met veel minder informatie, maar ze konden plannen maken voor zichzelf en voor hun nakomelingen. Wij kunnen ons steeds minder goed een voorstelling maken van de wereld waarin we morgenochtend wakker worden. Om die reden hebben we geen toekomst. Tenminste niet zoals onze voorouders die in het verschiets hadden.

De macht komt te liggen bij een kleine groep techmiljardairs die steeds meer data verzamelen over u en mij om het AI-systeem te voeden tot het moment dat ook zij niet meer de beslissingen begrijpen die dat systeem autonoom neemt. Niettemin wens ik u een voorspoedig 2026 toe.

Oproep Algemene Vergadering 2026

Op grond van artikel 9, eerste lid van de statuten van de Koninklijke vereniging van eervol ontslagen officieren van de Nederlandse krijgsmacht (KVEO) roept het bestuur op **16 april 2026** de algemene vergadering bijeen **in het Congres- en Reünie centrum Kumpulan op het Landgoed Bronbeek, Velperweg 147, 6824 MB Arnhem**.

Op het landgoed Bronbeek is voldoende gratis parkeergelegenheid.

Ontvangst vanaf 10:00 uur. De kosten voor deelname aan de vergadering zijn € 25 per persoon, alles inbegrepen.

Opgave voor deelname geschiedt door het betalen van het inschrijfgeld vóór 4 april 2026 op NL70 INGB 0000 4654 27 ten name van KVEO Den Haag onder vermelding van AV 2026. Als de opgave voor twee personen is zonder vermelding van een andere naam, wordt aangenomen dat de tweede persoon uw partner is.

Alle stukken waarop de (concept) agenda betrekking heeft, vindt u vanaf 4 april 2026 op de website van de KVEO. Het is mogelijk deze stukken digitaal op te vragen bij het secretariaat onder vermelding van uw e-mailadres waarnaar deze stukken moeten worden toegezonden.

Tijdens het besloten gedeelte zal voor partners en niet-leden een afzonderlijk programma worden verzorgd. Op de dag zelf kan de secretaris in noodgevallen worden bereikt op 06-51796082.

Volmachten kunnen tot aanvang van de vergadering bij de secretaris worden ingediend. Zie hiervoor artikel 5, vijfde lid van het huishoudelijk reglement te raadplegen op de website van de KVEO.

Programma

10:00-11:00	Ontvangst en registratie deelnemers
11:00-12:30	Vergadering algemeen gedeelte (zie hieronder bij agenda)
12:30-13:15	Aperitief
13:15-14:15	Rijsttafel
14:15-15:15	Algemene vergadering (jaarvergadering) voor leden en begunstigers
15:45	Vertrek/ sluiting

(Concept) Agenda

Algemeen gedeelte (openbaar)

- Opening
- Herdenking overleden leden
- Introductie spreker luitenant-kolonel b.d. J.W.M. (Hans) van de Ven, voormalig commandant van de repatrieringsmissie Malaysia Airlines-vlucht 17 en indertijd

belast met de berging van de slachtoffers, hun persoonlijke bezittingen en wrakstukken van vlucht MH17

- Lezing Hans van de Ven over de “Bergingsmissie MH17”
- Huishoudelijke mededelingen
- Sluiting algemeen gedeelte

Intermezzo (aperitief en rijsttafel)

Algemene vergadering (besloten gedeelte voor leden)

- Opening
 - Vaststellen agenda;
 - Vaststellen aantal aanwezigen en volmachten.
- Verslag AV 18 april 2025
 - Vaststellen verslag.
- Jaarrede Voorzitter:
 - Bestuur verslag 2025;
 - Meer Jaren Plan (2025 – 2027).
- Financiële verantwoording 2025:
 - Financieel jaarverslag;
 - Balans;
 - Staat van Baten & Lasten;
 - Verslag Kascommissie;
 - Décharge bestuur over het gevoerde financieel beleid 2025.
- Financiële planning 2026:
 - Vaststellen contributie 2027
 - Begroting 2026;
 - Meerjarenplan 2026-2028.
- Overige (nader bekend te stellen op de website)
- Mutaties Kascommissie
- Presentatie 150-jarig bestaan KVEO
- Rondvraag

Partnerprogramma. Het middagprogramma voor partners wordt verzorgd door drs. Lowie van Doninck. Hij is gezondheidswetenschapper en als docent/onderzoeker verbonden aan Avans Hogeschool te Breda. Hij is opgeleid aan de Vrije Universiteit te Brussel. In zijn onderzoek heeft hij met name aandacht voor de sociale context waarin mensen ouder worden. Zo heeft hij veel kennis opgedaan over de zogeheten blauwe zones, gebieden waarin mensen relatief gezond oud worden.

Eventuele wijzigingen en/of aanvullingen op de agenda worden bekend gesteld op de website KVEO (<https://kveo.nl/>)

Prettige feestdagen en een gelukkig en gezond 2026 !

Terwijl het jaar 2025 zijn laatste weken ingaat, wil ik als voorzitter graag een moment nemen om samen met u terug te blikken en vooruit te kijken. Het is een traditie die ons verbindt en ons de gelegenheid biedt om stil te staan bij wat achter ons en voor ons ligt.

Peter Dohmen

Afgelopen jaar was in vele opzichten een turbulent jaar. In eerste instantie denk ik dan aan de conflicten die de afgelopen periode de media hebben gedomineerd. Maar 2025 is ook het jaar waarin de grote afhankelijkheid van de Verenigde Staten nog eens pijnlijk duidelijk werd. Het feit dat we niet meer blindelings kunnen vertrouwen op onze grootste bondgenoot, introduceert extra uitdagingen op het gebied van veiligheid, internationale handel en klimaat. Met grote interesse kijkt de wereld uit naar de tussentijdse verkiezing in november 2026: een eerste belangrijke indicator of de Amerikaanse kiezers de koers van hun huidige regering steunen of dat we op termijn veranderingen kunnen verwachten.

Ondertussen zijn we hier in Nederland naar de stembus geweest. De kaarten zijn opnieuw geschud en alle ogen zijn gericht op het formatieproces. Geen gemakkelijke opgave gegeven de 'stevige' standpunten die sommige politieke partijen hebben ingenomen. Ik ben benieuwd of dit zal leiden naar de zo noodzakelijke stabiliteit.

In 2025 heeft onze vereniging zich wederom onderscheiden door saamhorigheid, betrokkenheid en toewijding. Dankzij de inzet van onze vrijwilligers, vooral binnen de rayons, zijn talrijke activiteiten en bijeenkomsten succesvol verlopen. Uw aanwezigheid en enthousiasme houden onze vereniging levendig en versterken de onderlinge cohesie en kameraadschap. Daar mogen we met recht trots op zijn.

***Uw aanwezigheid en enthousiasme
houden onze vereniging levendig en
versterken de onderlinge cohesie
en kameraadschap***

Ook was er veel aandacht voor diverse facetten van 'het ouder worden'. Daarbij moet u onder andere denken aan door onze vereniging georganiseerde interactieve sessies over (levens-) testamenten en wilsbeschikking. In het verlengde hiervan is de regeling 'Tegemoetkoming notariskosten' van kracht geworden, waar de eerste leden zich al voor hebben aangemeld. Een extra reden om lid te worden van de KVEO en dat is belangrijk voor het voortbestaan van onze vereniging op langere termijn. Recent zijn we een nieuwe campagne gestart onder het motto 'Leden werven Leden'. Elders in deze editie vindt u meer informatie hoe u hier als lid een positieve bijdrage aan kunt leveren.

Daarnaast hebben we afgelopen jaar ook weer de nodige aandacht besteed aan uw belangenbehartiging, met name op het gebied van pensioenen. Dat doen we niet alleen 'collectief' (in overleggen met de Pensioenkamer, ABP en andere verenigingen van gepensioneerden) maar ook individueel. Steeds meer leden vinden de weg naar het bestuur en onze adviseurs, als zij worden geconfronteerd met problemen die zij niet zelf kunnen oplossen. Deze ondersteuning door onze vrijwilligers is minder zichtbaar, maar daardoor niet minder belangrijk. Graag maak ik van de gelegenheid gebruik om alle KVEO-vrijwilligers nog eens expliciet te bedanken voor hun inzet.

Vooruitkijkend naar 2026 staan er alweer mooie plannen op de agenda. We hopen u allen, gezond en wel, te mogen begroeten op onze bijeenkomsten en evenementen. Uw inbreng en aanwezigheid zijn een belangrijke voorwaarde voor het succes van onze vereniging. Namens het bestuur wens ik u en uw dierbaren fijne feestdagen en een voorspoedig, gezond en inspirerend nieuwjaar. Laten we samen blijven bouwen aan onze sterke en hechte vereniging.

Koninklijke Luchtmacht de laatste 35 jaar

Velen onder onze lezers hebben actief gediend tijdens de Koude Oorlog en wellicht ook nog een goed deel van de periode daarna. Een globaal beeld van de ontwikkelingen van daarna ontbreekt vaak. Dit artikel is bedoeld om het beeld aan te vullen met een beschrijving van de organisatie van de Koninklijke Luchtmacht in de dertig jaren van krimp en de recente korte periode van expansie. Daarnaast is het een opsomming van de bijdragen van onderdelen aan het versterken van de internationale rechtsorde bij vredes- en crisisoperaties.

Anne Tjepkema (foto 1983)

Deze out-of-area operaties vonden meestal plaats in het kader van NAVO-missies, maar ook de Verenigde Naties en ad-hoc verbanden fungeerden als opdrachtgever. In september 2005 kwam het Commando Luchtstrijdkrachten (C-LSK) in de plaats van de Koninklijke Luchtmacht. De naam bleef uiteraard bestaan, maar de centrale organisatie overschaduwde voortaan de krijgsmacht delen. Onlangs, bijna twintig jaar later, werd het C-LSK omgevormd tot C-LRS (Lucht- en Ruimtestrijdkrachten). De ruimte wordt tegenwoordig naast land, zee, lucht en cyber als een apart domein beschouwd, met eigen dreigingen, kansen en effecten. Binnen C-LRS is het Defence Space Security Centre (DSSC) ingericht. Onder C-LRS vallen tegenwoordig vier (sub-)commando's: Air Combat Command (ACC), het Defensie Helikopter Commando (DHC), het Air Mobility Command (AMC) en het Air Support Command (ASC). De associatie van ACC met het oude CTL is snel gemaakt, evenals die van ASC met CLO. C-LRS heeft als neventaken de luchtondersteuning van de zeestrijdkrachten, de luchtmobiele brigade (LMB) en de special operations forces (SOF). Voor het gemak volg ik hieronder deze indeling, zij het dat het ASC hier onbesproken blijft. Wel krijgen de Geleide Wapens aandacht als deel van het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC), sinds 2012 onderdeel van de Koninklijke Landmacht.

Ruimte

Nederland is bezig met een inhaalslag in de ruimte om minder afhankelijk van andere landen te zijn en heeft met Noorwegen een strategisch partnerschap opgebouwd. Deze samenwerking loopt via het MilSpace2-programma, waarin kennisinstituten als TNO en NLR participeren. Het sinds 2014 binnen C-LRS bestaande DSSC levert *space situational awareness* via onder meer de invalshoek van *Intelligence, surveillance, reconnaissance* (ISR): over de landsgrenzen kijken met observatieapparatuur.

De eerste nanosatelliet BRIK II heeft ruim vier gefunctioneerd in een baan rond de aarde en is in november 2025 opgebrand. De capaciteit van de BRIK II is doorontwikkeld in twee identieke nanosatellieten, Huygens en Birkeland. Deze zijn in januari 2023 gelanceerd met een raket van SpaceX. De satellieten zijn klein, niet veel groter dan een schoenendoos. Deze vliegen in tandemformatie op zo'n 550 kilometer hoogte, op een onderlinge afstand van 15 à 25 kilometer. Ze hebben speciale antennes om radiosignalen op te vangen en software om een geolocatie van die radiosignalen te bepalen. Zo kunnen ze de locaties van radars op de aarde nauwkeuriger doorgeven dan met de BRIK II het geval was.

Artist impression van de PAMI-1 @FSO Instruments

De in april 2023 gelanceerde NORSAT-TD satelliet bevat de experimentele lasercommunicatie-terminal SmallCAT van TNO bedoeld om de datacommunicatie te verbeteren. Lasercommunicatie is namelijk niet te storen. Verder is in juni 2025 de eerste eigen operationele satelliet gelanceerd. Het gaat om *Synthetic Aperture Radar* (SAR)-satelliet die onder alle weersomstandigheden gedetailleerde

beelden van de aarde kan maken. Vier van deze satellieten staan gepland. Naast militair gebruik is SAR-technologie ook voor civiele doelen te gebruiken, zoals voor dijkbewaking. Begin 2028 wordt de PAMI-1 gelanceerd, een optische satelliet die beelden van de aarde vastlegt. Deze satelliet is de eerste van een serie en wordt ook uitgerust met de genoemde SmallCAT.

Het Air Combat Command

Het ACC werd in juni 2022 op de Vlb Volkel opgericht. Het omvat naast de F-35's op Vliegbases Leeuwarden en Volkel plus de MQ-9's Reaper op Leeuwarden, het Air Operations Control Station (AOCS) Nieuw Milligen. De commandant van het ACC stuurt rechtstreeks de squadroncommandanten aan. De bewaking van het 'Benelux-luchtruim' voert het ACC uit in samenwerking met de Belgische luchtmacht. Het 710 Squadron van AOCS is verantwoordelijk voor de luchtgevechtsleiding. Vanuit het AOCS NM verzorgt het squadron 24 uur per dag, 7 dagen per week de bewaking van het luchtruim en de begeleiding van luchtverkeer daarin.

Van de F-16 heeft de KLu ooit 213 stuks (177 singles en 36 duals) verworven met de bedoeling om 9 squadrons van elk 18 vliegtuigen (= 162) te vullen. De teller kwam door vredesverliezen nooit boven de 189 uit. De squadrons in 1991: 322 Squadron en 323 Squadron op Leeuwarden; 306 Squadron, 311 Squadron en 312 Squadron op Volkel; 313 Squadron en 315 Squadron op Twenthe, 316 Squadron op Eindhoven en 314 Squadron op Gilze-Rijen. Met de Defensienota 1991 ging het aantal aan de NAVO aangeboden toestellen terug naar 144 en verloren 314 Squadron en 316 Squadron hun bestaansrecht. Wel werd een Midlife Update (MLU) aangekondigd. Met de Prioriteitennota ging nog geen twee jaar later het aantal terug naar 108. Jaren succesvolle inzet op de Balkan met als hoogtepunt de inzet ten tijde van de Kosovo-crisis volgden. In die operatie leverde Nederland na Frankrijk de meeste 'Europese' sorties, maar niettemin viel het doek voor de volgende 18 vliegtuigen en verdween 315 Squadron uit de slagorde. Verder verhuisde 313 Squadron naar Volkel en kon Vlb Twenthe worden afgestoten. Theoretisch zou het dan om 90 vliegtuigen gaan, maar het waren er 87. In 2011 werd het dieptepunt in de afkalving van de aantallen bereikt en eindigde het F-16 tijdperk met 68 toestellen, waarvan 58 op Leeuwarden en Volkel plus 10 in de VS. Lichtpunt was dat in 2013 het besluit viel de F-35 aan te schaffen, zodat de daarna afnemende aantallen tenminste kunnen worden gerelateerd aan de instroom van dit vijfde generatietoestel. Bijna 60 F-16's stroomden in bij de luchtmachten van Jordanië en Chili. 24 kisten werden in 2024 en 2025 aan Oekraïne gedoneerd.

MQ-9 Reaper, sensor- en wapenplatform @Air Force/
Brian Ferguson

Opmerkelijk is de casus 306 Squadron. Het fotoverkenningssquadron werd als zodanig opgeheven in 2001 – de fototaak werd verdeeld onder drie squadrons – maar kreeg als opleidingseenheid op Volkel een nieuw leven en verhuisde in 2007 naar Springfield-Beckley Municipal Airport (Ohio). Vandaar vertrok het in 2010 naar Tucson Air Force Base (Arizona) en werd het naamloos opgenomen in het Amerikaanse 148th Fighter Squadron. In 2018 werd het squadron heropgericht op Leeuwarden als MQ-9 Reaper-eenheid (*Medium Altitude Long Endurance* UAV) met vier onbemande fotoverkenningstoestellen. In 2022 besloot minister Ollongren dit aantal te verdubbelen. De onbemande toestellen kunnen sinds 2024 worden bewapend met Hellfire-raketten en lasergeleide GBU-bommen. Ook zijn drie SIGINT/ESM pakketten verworven. Daarmee bezit de KLu een veelgevraagde ISR-capaciteit met tanden.

1991	1998	2005	2012	2024
181 F-16	170 F-16	108 F-16 MLU	68 F-16 MLU	4 MQ-9
				40 F-35

In 2001 koos Nederland in principe reeds de F-35A (*Conventional Take Off/Landing*-versie) als vervanger van de F-16, na een jarenlange discussie over deelneming in de ontwikkelingskosten. Uiteindelijk besliste het kabinet-Rutte I in 2013, zoals gezegd, over de definitieve aankoop van voorlopig 37 toestellen. De invoering hiervan is gestart in 2019 op Vlb Leeuwarden. Nederland krijgt n.a.v. Defensienota 2024 uiteindelijk 57 of – optie – 58 F-35's, te verdelen over Leeuwarden (322 Squadron en 323 ACDC), Volkel (312 Squadron en 313 Squadron) en later op het huidige vliegveld Lelystad. Acht stuks ervan staan op Luke Air Force Base (Arizona) voor de opleidingen. Het 323 Air Combat Development Centre

F-35A @Defensie/Martin Bos

Uitzending	Naam	Periode	Type	Aantal
Villafranca	Deny Flight (DF) - Bosnië	april 1993-juni 1993	(R)F-16	14-18
Idem	DF + Disciplined Guard (UNPROFOR) + Kroatië	juni 1993-aug 1995	(R)F-16	14-18
Idem	DF + Deliberate Force	aug-dec 1995	F-16	14-20
Idem	Decisive Endeavour (IFOR + UNTAES)	dec 1995-okt 1996	F-16	7-8
Idem	Deliberate Guard (Deployable Air Task Force)	okt 1996-dec 1996	F-16	8
Idem	Deliberate Forge (DATF)	dec 1996-juni 1998	F-16	8
Amendola	Deliberate Forge (Bosnië) + Allied Force (Kosovo) (DATF)	jan-juni 1999	F-16 RF-16	20
Idem	Joint Forge (Bosnië) + Joint Guardian (Kosovo) (DATF)	juni 1999-jan 2001 jan 2001-juni 2001	F-16	8 4
Afghanistan, Manas (Kirgizië)	Op Enduring Freedom (OEF) en International Security Assistance Force (ISAF)	okt 2002-okt 2003 sept-nov 2004	F-16 F-16	6 6
Afghanistan, Kabul	OEF	mrt 2005-nov 2006	F-16	4-8
Afghanistan, Kandahar	OEF	nov 2006-okt 2011	F-16	6
Libië, Decimomu (Sardinië)	Unified Protector	mrt-okt 2011	F-16	6
Afghanistan, Mazar-i-Shf	Politietrainingsmissie ISAF (Tac Air Recce Centre)	nov 2011-juni 2014	F-16	4
Jordanië, Mwaffaq Slti	Inherent Resolve, Irak (IS)	sept 2014-juli 2016	F-16	6+2
Idem	Inherent Resolve, Irak en Syrië (IS)	2018	F-16	6+2

(ACDC) is het kenniscentrum van het Air Combat Command (ACC). Het ontwikkelt, test en traint tactieken, procedures en concepten met de wapensystemen van het ACC. Eerder speelde het 323 Squadron op Edwards Air Force Base (Californië) tijdelijk een rol bij de operationele test- en evaluatiefase van de F-35. Momenteel is daar nog een kleine eenheid van het 323 ACDC aanwezig. Het 323 ACDC organiseert ook bekende trainingen, zoals de Weapons Instructor Course en de jaarlijkse multinationale oefening Frisian Flag.

Het Defensie Helikopter Commando

Tot 1993 bestond de Groep Lichte Vliegtuigen (GPLV) uit

drie helikoptersquadrons: 298 Squadron (Alouette III) op Vlb Soesterberg, 299 Squadron (Bo-105CB) en 300 Squadron (Alouette III) op Vlb Deelen. Daarnaast bestonden 301 Squadron en 302 Squadron als mobilisabele eenheden. Op Soesterberg was het Logistiek Squadron gevestigd. Kenmerk van de GPLV was de hybride structuur: operatiën en luchtmachlogistiek KLu en landmachtondersteuning (voertuigen, verbindingen, brandweer, geneeskundige dienst). Ook de legerluchtwaarnemers kwamen voort uit de KL. Met de implementatie van de Defensienota 1991 (oprichting Luchtmobiele Brigade), gevolgd door de Prioriteitennota 1993 (opschorting van de dienstplicht) koos Defensie per 1993 voor een 'blauwe' organisatie, de Groep Helikopters KLu. Voor de transportbehoefte van de LMB waren 13 Chinooks en 17 Cougars voorzien. Toen ook de selectie van de gevechtshelikopter AH-64D Apache was komen vast te staan veranderde in juli 1995 met de verhuizing van de staf en 299 Squadron van Deelen naar Vlb Gilze-Rijen de naam van het onderdeel in Tactische Helikoptergroep KLu. In dezelfde periode verhuisde 300 Squadron van Deelen naar Soesterberg. Vlb Deelen bleef binnen de KLu als oefenlocatie van voornamelijk de LMB voorhanden.

De genoemde helikopters waren niet de enige in de KLu. Op Vlb Leeuwarden had de Search and Rescue vlucht in 1993 zijn vier Alouettes III ingeruild

tegen drie nieuwe van het type Agusta Bell-412. Deze helikopters hadden naast de SAR-functie (tbv jachtvliegoperaties op Vlieland en het redden van drenkelingen) ook het patiëntenvervoer naar de eilanden als taak. In 2015 werden de AB-412's verkocht aan Peru toen bezuinigingen leidden tot een civiel contract. De intussen ingestroomde NH90 verricht ook reddingstaken.

Vanaf 1995 verkeerde de THGKLu in een transitiefase met de nagenoeg gelijktijdige instroom van drie nieuwe types en de uitfasering van de Alouette III, waarvoor 302 (Interim) Squadron werd opgericht. Bij 298 Squadron op Soesterberg stroomden vanaf het eind van dat jaar de

eerste van Canada gekochte en bij Boeing ge-upgrade 7 CH-47D Chinooks binnen, gevolgd door 6 nieuwe toestellen. In 1996 arriveerden bij 300 Squadron ook de eerste van de 17 toestellen van het type Eurocopter AS532U2 Cougar. De beslissing tot verwerving van de gevechtshelikopter AH-64D Apache verliep iets ingewikkelder. Om financiële redenen werd de aankoop van 30 stuks getemporeerd. Intussen kreeg het onderdeel de beschikking over 12 van US Army geleende exemplaren van het type AH-64A. Deze toestellen werden eind 1996 tegelijk ingevlogen bij 301 Squadron op Vlb Gilze-Rijen. Twee jaar later arriveerden de eerste AH-64D's en kwam ook 302 Squadron van de grond. De laatste Apache bereikte Gilze-Rijen in 2002. Bezuinigingen deden minister Kamp in 2003 besluiten het aantal Apaches met 6 te verminderen. Zodoende ging 302 Squadron vanaf 2004 op in 301 Squadron. Twee toestellen gingen verloren: één in Afghanistan (2004) en één in Mali (2015). In november 2013 werd 302 Squadron heropgericht in Fort Hood (Texas) als voortzetting van het Netherlands Apache Training Detachment (NATD).

Bij de transitie dwong een tekort aan vliegers de uitfasering van de Bo-105CB vanaf 1999 en daarmee de opheffing van 299 Squadron als vliegende eenheid. De laatste vier Alouettes dienden nog tot 2015, waarna na meer dan vijftig jaar dit type het veld moest ruimen. In 2008 sloot Soesterberg als vliegbasis en verhuisden beide THG-squadrons naar Gilze-Rijen. De Chinook-inzet in Afghanistan en Irak was zeer succesvol, ondanks het verlies van twee toestellen. Bij hoge temperaturen

Caracal, SOF-helikopter @Wikimedia

konden op middelbare hoogten nog steeds aanzienlijke lasten worden vervoerd. In 2007 viel het besluit de vloot met 7 extra Chinooks aan te vullen, mede ten behoeve van de SOF, waarvoor 4 toestellen een versterkt zelfbeschermingspakket en een warmtebeeldcamera (FLIR) zouden krijgen. Pas tussen 2012 en 2014 stroomden 6 CH-47F's (de nieuwe standaard) bij 298 Squadron binnen. Nieuwe plannen richtten zich op de standaardisatie van 20 toestellen met een *Common Avionics Architecture System* (CAAS). Daartoe bracht Boeing de hele vloot op dat niveau, inclusief 3 nieuwe toestellen. De aflevering volgde tussen 2020 en 2023. In dezelfde periode bracht Boeing de 28 AH-64D's op AH-64E standaard: onder meer radar, Link 16 en grotere snelheid. Tegenwoordig beschikt 302 Squadron in de VS over 8 AH-64E's en 6 CH-47F's die vooral worden ingezet voor voortgezette trainingen, zoals in het kader van 11 LMB.

Met de Cougar was iets bijzonders aan de hand. In 2011 besloot minister Hillen dit type af te stoten. Onder meer vanwege de vertraagde invoering van de NH-90 bleek echter de instandhouding van een beperkt aantal bij shipborne missies, zoals de anti-piraterijmissie Atalanta, noodzakelijk. Geleidelijk steeg het in dienst te houden aantal via 3 en 6 tot 12 en kreeg het squadron de SOF-Air rol (ondersteuning KCT en MARSOF van het Korps Mariniers) toegewezen. Het squadron mag zich dan ook 300 Special Operations Squadron noemen. Vanaf 2028 worden de Cougars gefaseerd opgevolgd door 12 nieuwe toestellen van het type Airbus H225M Caracal. Deze helikopter is optimaal uitgerust voor SOF-taken. Zo kan de Caracal in de

Apache en Chinook voor de LMB @DHC/KLu

1991 GPLV	1998 THGKLu	2012 DHC	2024 DHC
60 Alouette III	13 CH-47D Chinook	17 CH-47D Chinook	20 CH-47F Chinook
27 Bölkow-105CB	17 AS532 Cougar	8 AS532 Cougar	12 AS532 Cougar
	12 AH-64A Apache	29 AH-64D Apache	28 AH-64E Apache
	27 Bölkow 105CB	4 Alouette III	19 NH90 NFH
	4 Alouette III	3 AB-412 SAR	
	3 AB-412 SAR	6 NH90 NFH	

Uitzending*	Naam	Periode	Sq, type	Aantal
Noord-Irak, Silopi (Tu)	Provide Comfort	mei-juli 1991	298, Al III	3
Vm Joegoslavië, Zagreb	ECCM	juli-okt 1991	298, Al III	3
Cambodja, U-Tapao (Thai) en Sisophon (Cbj)	UNTAC	juli 1992-okt 1993	298, Al III	3
Vm Joegoslavië, Santici	IFOR	april 1996-juli 1996	302-I, Al III	3
Vm Joegoslavië, Gornji V.	IFOR	juli 1996-dec 1996	299, Bo-105CB	3
Vm Joegoslavië, Banja L.	IFOR	aug-sep 1997	299, Bo-105CB	3
Vm Joegoslavië, Tuzla	SFOR	juni 1998-sep 1999	301, AH-64A	2
Vm Joegoslavië, Split	SFOR	jan-dec 2001	300, Cougar	5
Idem	SFOR	dec 2001-juni 2002	298, CH-47D	4
Vm Joegoslavië, Bugojno	SFOR	juni 2002-juni 2004	300, Cougar	2
Macedonië, Petrovec	Extrac Fc	jan-juli 1999	298, CH-47D	3
Albanië, Farke	Alld Harbr		299, Bo-105CB	4
Toplicane, Kosovo	KFOR	juli-dec 1999	299, Bo-105CB	4
Eritrea, Dekemhare	UNMEE	dec 2000-juni 2001	298, CH-47D	4
Djibouti	UNMEE	feb-juni 2001	301, AH-64D	4
Irak, Talil	SFIR	2003-2005	301, AH-64D	6
			298, CH-47D	3
Afghanistan, Kabul	ISAF	apr 2004-apr 2005	301, AH-64D	6
Afghanistan, Kandahar	OEF	mei 2005-apr 2006	298, CH-47D	4
Afghanistan, Kandahar, later Tarin Kowt	ISAF	apr 2006-nov 2011	301, AH-64D	6-4
		mei 2007-sep 2011	298/300, CH-47D/Cougar	5
Mali, Gao	MINUSMA	mei 2014-jan 2017	301, AH-64D	4
Irak, Al Asad	NATO Missn Iraq	april 2024-april 2025	298, CH-47F	3

*De uitzendingen van de boordhelikopters zijn niet in dit schema opgenomen

NH90's op het dek van Zr.Ms. Karel Doorman @Jaime Karremann/Marineschepen.nl

lucht worden bijgetankt en is deze uitgerust met een veelheid aan wapens en sensoren.

Nadat de Marineluchtvaartdienst in 2004 zijn Orions was kwijtgeraakt en Marinevliegkamp Valkenburg was gesloten, besloot Defensie de Groep Helikopters van de MLD (MVK De Kooy) met het 860 Squadron (Lynx) onder één dak met de THGKLu te brengen. Daartoe kwam in juli 2008 het Defensie Helikopter Commando (DHC) op Gilze-Rijen tot stand. De vervanging van de Lynx – de

laatste werd in 2012 uitgefaseerd – door 20 maritieme gevechtshelikopters van het type NH90 NFH liep ernstige vertraging op en kreeg pas tussen 2010 en 2016 zijn beslag. De 19 helikopters – één ging verloren – zijn onderling uitwisselbaar: 12 toestellen hebben een volledig sensor- en wapenpakket (sonar, radar, ESM en Mk.46 lichte torpedo's) voor onderzeebootbestrijding en zeeverkenning. De overige zijn bestemd voor transporttaken over land en zee, met name voor de ondersteuning van het Korps Mariniers. De MARSOF van het Korps maakt gebruik van de Cougar. In 2024 heeft Defensie drie extra NH90's besteld om in de uitbreiding van de boordtaken te voorzien.

De complexe transitie verhinderde uitzendingen niet. Vanaf de betrokkenheid bij de operatie *Provide Comfort* in Noord-Irak in 1991 zijn helikopterdetachementen vrijwel voortdurend ingezet in conflictgebieden.

Air Mobility Command

In 1992 verhuisde het 334 Squadron naar Vliegbasis Eindhoven en van daaruit vertrokken drie Troopships naar Cambodja de VN-missie UNTAC bij te staan. Daarna trok de ondersteuning van missies op de Balkan en op de Italiaanse basis Villafranca een zware wissel op het squadron. In de jaren tachtig was gebleken dat de F.27 vloot niet adequaat het F-16 squadron dat was toegewezen aan de ACE Mobile Force op

de Noordflank van de NAVO, kon ondersteunen. Daarom werd omgezien naar een meer capabele transportvloot. Daarbij kwam dat de laagvliegoperaties vanuit Goose Bay (Canada) ook betere eigen transportmiddelen wenselijk maakten. In 1992 kwam het groene licht voor de koop van twee DC-10 vliegtuigen van Martinair. Deze vliegtuigen werden omgebouwd tot KDC-10, tanker tevens passagiers- en vrachtvliegtuig, en kwamen in 1995 beschikbaar. Toen verscheen ook een tweedehands

VIP-vliegtuig, een Gulfstream G-IV, op de flightline. Een jaar eerder al waren daar al twee C-130H-30 Hercules toestellen (verlengde versie) ingestroomd, in 1996 gevolgd door 4 Fokker 60U vrachtvliegtuigen en 2 Fokker 50 passagiersvliegtuigen. Daarmee was de vastvleugelige transportbehoefte voorlopig afgedekt en konden de laatste F.27's worden afgestoten.

In de praktijk bleek de vraag naar vliegreuen van de KDC-10's en de C-130's groter dan het aanbod aan vliegreuen dat de organisatie kon leveren. Bij de Fokkers was dat minder het geval. In 2005 volgde dan ook de aankoop van een extra DC-10. De ombouw en standaardisatie van dit toestel kostte veel tijd en pas in 2011 stroomde het bij 334 Squadron in. Vrijwel meteen erna liet minister Hillen weten dat bezuinigingen de afstoting ervan vergden. Kopers meldden zich niet, waarop verschroming in 2014

volgde. Beter verliep de aankoop van twee C-130H's in 2005. Weliswaar vergden aanpassingen aan de standaard van het al in dienst zijnde type geruime tijd, maar vanaf 2010 draaiden beide Herculesen volop mee. De zes Fokkers 50/60U vonden in 2014 de Peruaanse marine als koper. Twee 60U's hadden als 60UMPA korte tijd het gat tussen de afstoting van de PC-3C Orions in 2005 en de ingang van een civiel contract voor de Kustwacht van de Antillen gevuld. Voor de Kustwacht in Nederland leverde 334 Squadron tussen 2007 en 2022 de bemanningen voor twee Dorniers Do 228-212.

In 2010 werd op de Vliegbasis Eindhoven het European Air Transport Command (EATC) opgericht. Deze bundeling van vraag en aanbod van Europese militaire transportbehoefte borduurde voort op eerdere initiatieven in de voorbije tien jaar. Doel van de luchtmachten van België, Duitsland, Frankrijk en Nederland was een verhoging van de effectiviteit van de inzet. Later sloten ook Luxemburg, Italië en Spanje zich bij het EATC aan. Omdat veel transport over zee gaat, richtten de landen een Sealift Co-ordination Cell op. Hiervan zijn intussen 28 landen lid. Naast dit Europese initiatief ontstond ook vanuit de NAVO actie om de behoefte aan zeer grote vrachtvliegtuigen zeker te stellen, enerzijds door contracten te sluiten op de civiele markt (voornamelijk Antonov An-124), anderzijds door de aankoop van drie C-17A Globemaster III

C-17, KDC-10 en KC-30M MRTT op Vlb Eindhoven @De Vliegende Hollander

1991	1998	2012	2024
12 Fokker F.27	2 C-130H Hercules	4 C-130H Hercules	4 C-130H Hercules
2 Fokker F.27M	2 Fokker F.27M	2 Dornier Do 228	C-17 500 uren pj
	2 Fokker 50		
	4 Fokker 60U		
	2 KDC-10	2 KDC-10, (1 DC-10)	Airbus KC-30M MRTT 2000 uren pj
	1 Gulfstream G-IV	1 Gulfstream G-IV	1 Gulfstream 650ER

vliegtuigen door met name de landen die geen Airbus A400M Atlas hadden verworven. Deze C-17's zijn sinds 2010 als Heavy Airlift Wing gestationeerd op de Hongaarse vliegbasis Pápa. Nederland neemt jaarlijks 500 vliegreuen af van de in totaal 3500 beschikbare uren. De C-17 kan maximaal 77 ton of grote ladingen, zoals een tank of een Chinook, vervoeren. Tien landen participeren in dit project.

Tijdens de operatie *Unified Protector* in Libië, waaraan Nederland met zes F-16's en een KDC-10 deelnam, bleef de Europese tankerbehoefte sterk afhankelijk van de Amerikaanse capaciteiten. Dit was aanleiding voor een Europees *air-to-air refueling* (AAR) initiatief, waarin Nederland de leiding kreeg. Duitsland en Frankrijk hadden al de Airbus A400M waarvoor alleen een AAR moest worden ontwikkeld. De keuze van tien andere Europese landen viel op de Airbus A-330, waaruit in 2014 de *Multi-Role Tanker Transport* (MRTT) werd ontwikkeld, in NAVO-termen KC-30M MRTT geheten. Sinds 2022 heeft de Multinational MRTT Unit (MMU) tien toestellen van acht landen in beheer. Zes zijn gestationeerd op Eindhoven, vier op Keulen.

In 2018 maakte Defensie bekend dat de vervanging van de vier Hercules-vliegtuigen naderde. De keuze tussen de modernste versie van de C-130 en de Embraer C-390M

viel vijf jaar later in het voordeel van het Braziliaanse vliegtuig uit en een grotere behoefte aan vliegreuen leidde tot de bestelling van een extra toestel. Levering wordt verwacht tussen 2027 en 2030. Een bijkomend voordeel van de Embraer is dat vijf andere Europese landen dezelfde keuze hebben gemaakt. De vervanging van de inmiddels verouderde Gulfstream G-IV vond in 2023 plaats. In 2021 ging de Vliegbasis Eindhoven over in Air Mobility Command.

De ondersteuning van militaire activiteiten in het buitenland, in het bijzonder de uitzendingen in het kader van vredes- en crisismissies vormen uiteraard het bestaansrecht van AMC en zijn voorgangers. In de betreffende periode werden ook nogal eens detachementen transportvliegtuigen uitgezonden, zoals in 1992 in Cambodja. De toenemende frequentie ervan leidde tot de verwerving van nieuw materieel dat beter was geëquipeerd om een grote verscheidenheid aan opdrachten uit te voeren. Bijtanken in de lucht naast het vervoer van militair personeel en goederen werd een alledaagse opdracht tijdens langdurige missies in de Balkan, Afghanistan en Irak. Nederland was niet het enige land dat met een sterke behoefte aan luchttransport werd geconfronteerd. Het was dan ook logisch dat de luchtmachten hun krachten bundelden en hun effectiviteit optimaliseerden. Ook in dit opzicht speelde de KLu met de vestiging van het EATC op Eindhoven een hoofdrol.

De Geleide Wapens

Na de Prioriteitennota 1993 werden de twee Groepen Geleide Wapens met 8 squadrons versneld uit Duitsland teruggetrokken en op Vlb De Peel in vier Triple Air Defence Squadrons ondergebracht. Van de drie wapensystemen, de Patriot, de Hawk en de Stinger, bleef in 2004 alleen de Patriot over. De Patriot kan doelen op alle hoogtes tot ca 25 km treffen. Zoals gezegd ging dit wapensysteem in 2012 op in het DGLC dat onder de Koninklijke Landmacht ressorteert. Het 800 Ondersteuningssquadron en het 802 Patriotsquadron vormen binnen DGLC de Taskforce Patriot.

De Patriots zijn driemaal ingezet in Turkije en eenmaal in Israël. Van januari tot maart 1991 waren twee squadrons tijdens de Eerste Golfoorlog (*Wild Turkey*) gestationeerd op de Vlb Diyarbakir. In februari 1991 zond Nederland ook twee squadrons naar Israël (Mt Eyan, Jeruzalem). In februari 2003 verscheepten zich drie vuureenheden naar het zuidoosten van Turkije (Diyarbakir en Batman) voor de beveiliging tegen raketaanvallen vanuit Syrië. Deze missie, *Display Deterrence*, duurde tot mei 2003. De langstdurende inzet (*Active Fence*) geschiedde van februari 2013 tot oktober 2015 toen twee vuureenheden werden ontplooid op de bases Adana en Incirlik.

Embraer C-390M, vervanger van de C-130 @Defensie

Een vuureenheid beschikt over een eigen radar, een vuurleidingscentrale en meerdere lanceerinrichtingen. Sinds april 2022 is een vuureenheid in Slowakije gestationeerd. Een complete vuureenheid, inclusief vijf lanceerinrichtingen en een aantal raketten, is aan Oekraïne gedoneerd. De Voorjaarsnota 2025 behelst middelen ter compensatie, waaronder extra lanceerinrichtingen. Ook wordt voorzien in andere wapensystemen voor de middel- en korte afstand, zoals counter-dronesystemen.

Ten slotte

Meer dan tijdens de Koude Oorlog heeft de Koninklijke Luchtmacht in de laatste dertig jaar een ingrijpende en continue transformatie doorgemaakt. Het aantal jachtvliegtuigen is weliswaar aanzienlijk verminderd, maar met de F-35 en de MQ-9 heeft de KLu opnieuw twee zeer capabel wapensystemen in de slagorde. Het helikopterdomain staat met vier typen in drie rollen (LMB, maritiem en SOF) technologisch in een goede positie om tactische uitdagingen het hoofd te bieden. De luchttransportbehoefte is nationaal en internationaal afgedekt met een diversiteit aan moderne middelen. De meest waardevolle capaciteit ligt waarschijnlijk in de enorme individuele en collectieve ervaring van het personeel die in meer dan dertig jaar in tal van uitzendingen is opgedaan.

Literatuur:

L.W.E.M. van Geel, *De metamorfose van de Koninklijke Luchtmacht, 1988-2013*, *Militaire Spectator* (2013-1) 22-40
 Quirijn van der Vegt, *Vederlicht zwaargewicht, de F-16 in dienst van de Koninklijke Luchtmacht, 1979-2024* (Walburg Pers 2024)
 Rolf de Winter, *Van iedereen en niemand, de helikopter en de Nederlandse krijgsmacht, 1945-2020* (Boom 2023)
 Dirk Starink, *De bewapening van de vliegtuigen van de Koninklijke Luchtmacht* (2025) en *Geschiedenis van het Nederlandse militaire luchttransport* (2025), <https://marsethistoria.nl/publicaties/koninklijke-luchtmacht>

Semiconductoren als geopolitiek machtsmiddel

Semiconductoren vormen de ruggengraat van moderne technologieën: van kunstmatige intelligentie en *cloud computing* tot defensiesystemen en huishoudelijke apparaten. Tijdens de coronapandemie werd hun cruciale rol zichtbaar toen chiptekorten hele productieketens stillegden. Chips zijn niet alleen economisch essentieel, maar ook strategisch: ze bepalen de slagkracht van wapensystemen, satellieten en cyberverdediging. Wie de chipproductie beheerst, bezit economische, militaire én politieke invloed.

Jan Broeks, luitenant-generaal b.d.

Geografische concentratie en afhankelijkheden

De chipindustrie is technologisch complex en geografisch geconcentreerd:

- Verenigde Staten: domineren ontwerp en software (NVIDIA, Intel, AMD)
- Taiwan: wereldleider in geavanceerde productie via TSMC
- Zuid-Korea & Japan: leveren cruciale materialen en apparatuur
- Europa: sterke niches zoals ASML, maar beperkte productiecapaciteit
- China: afhankelijk van buitenlandse technologie, ondanks investeringen in bedrijven als SMIC

Deze asymmetrische verdeling maakt landen kwetsbaar. China streeft naar technologische autonomie, terwijl de VS hun dominantie willen behouden. Europa bevindt zich tussen deze grootmachten en moet strategisch positie kiezen.

Technologie als geopolitiek wapen

Sinds 2019 beperken de VS de export van geavanceerde chips en productiemachines naar China. ASML mag bijvoorbeeld geen EUV-machines leveren - systemen die gebruikmaken van *Extreme Ultraviolet Lithography*. Deze technologie kan extreem kleine chipstructuren etsen met licht van 13,5 nanometer golflengte. EUV is essentieel voor de productie van chips van vijf nanometer en kleiner en ASML is wereldwijd de enige leverancier van deze machines. De exportbeperkingen zijn bedoeld om China's technologische en militaire opmars te vertragen. Tegelijkertijd investeren de VS via de *CHIPS Act* miljarden in binnenlandse productie. China reageert met exportbeperkingen op kritieke grondstoffen zoals gallium en germanium.

Taiwan: strategisch knooppunt

Taiwan is het epicentrum van de mondiale chipproductie. TSMC produceert meer dan 90% van de meest geavanceerde chips. Dit maakt het eiland economisch cruciaal en geopolitiek kwetsbaar. Een conflict tussen China en Taiwan zou niet alleen een humanitaire ramp zijn, maar ook een wereldwijde technologische crisis veroorzaken. De VS versterken hun militaire aanwezigheid in de regio en proberen TSMC te bewegen tot productie op Amerikaans grondgebied.

Europa: strategisch ontwaken

Europa erkent zijn kwetsbaarheid en lanceert in 2022 de *European Chips Act*. Doel: tegen 2030 minstens 20% van de wereldwijde chipproductie in Europa realiseren. ASML speelt

You can't understand the modern world without putting chips at the center of the story.

Chris Miller, historicus en auteur van *Chip War*

hierin een sleutelrol, naast fabrikanten in Duitsland, Frankrijk en Italië. Toch blijft Europa achter op schaal, snelheid en coördinatie. Nationale belangen botsen regelmatig met Europese ambities. Zonder een gezamenlijke strategie en forse investeringen dreigt het continent een toeschouwer te blijven in een strijd die zijn economische toekomst bepaalt. Daarnaast ontbreekt het Europa aan een robuust ecosysteem voor chipontwerp, softwareontwikkeling en talentontwikkeling. De afhankelijkheid van externe spelers - zowel voor grondstoffen als voor afzetmarkten - maakt de EU kwetsbaar in een wereld waarin technologische zelfredzaamheid steeds belangrijker wordt.

Fragmentatie versus samenwerking

De wereldwijde chipstrijd leidt tot fragmentatie: landen bouwen eigen fabrieken, beperken export en proberen afhankelijkheden te verminderen. Dit verhoogt kosten en vertraagt innovatie. Een alternatief is internationale samenwerking. Afspraken over chipveiligheid en transparantie kunnen bijdragen aan stabiliteit. Initiatieven zoals het *Chip 4*-verbond (VS, Japan, Zuid-Korea, Taiwan) zijn een stap in die richting, al sluit het China uit - wat spanningen juist kan vergroten.

De weg vooruit: strategisch investeren en samenwerken

Voor Europa - en Nederland in het bijzonder - ligt de sleutel in strategische samenwerking en gerichte investeringen. ASML is een mondiale speler, maar heeft baat bij een sterk Europees ecosysteem. Dat vereist:

- Publiek-private samenwerking: tussen overheden, kennisinstellingen en industrie
- Versnelling van vergunningstrajecten: voor nieuwe fabrieken en infrastructuur
- Investeren in talent: via technische opleidingen en internationale werving
- Europese coördinatie: om versnippering van nationale initiatieven te voorkomen
- Diplomatieke inzet: voor multilaterale afspraken over chipveiligheid en handel

Semiconductoren zijn de olie van de 21e eeuw. Europa moet niet alleen meespelen, maar ook mee vormgeven — met visie, daadkracht en samenwerking.

Een drone hoeft niet groot te zijn

De gevechtsdrone: een nieuwe vuist voor de landmacht?¹

Hans van Dalen,
kol b.d. cavalerie

Piet IJntema,
lkol b.d. B&T

Het oktobernummer van dit blad bevatte een artikel over de opmerkelijke geschiedenis van de gevechtstank als het hoofdwapensysteem dat door de combinatie van mobiliteit, vuurkracht en incasseringsvermogen decennialang de gepantserde vuist was van de landmacht. Recente ervaringen in de Oekraïne hebben aangetoond dat gevechtsdrones in toenemende mate een belangrijke bijdrage leveren aan successen op het tactische niveau. De schrijvers van dit artikel gaan hierop in en besteden daarbij ook aandacht aan de logistieke aspecten van inzet van dit nieuwe wapensysteem.

Het genoemde artikel sloot af met de stelling dat de combinatie van mobiliteit, vuurkracht en incasseringsvermogen altijd een plek zal behouden op het slagveld. Dat was zo in het verleden, dat is nu nog zo en dat zal ook in de toekomst zo blijven, zij het mogelijk in een andere samenstelling van componenten. Wij zullen in dit artikel ingaan op de vraag of de gevechtsdrone een uiterst effectief wapensysteem kan blijken te zijn.

I cannot grasp the difference between killing people with drones or rifles and knives. The objective in war is to kill the enemy before he kills you. I can't fathom the almost religious zeal with which the use of drones is being opposed.

Charles McCarry

Als één ding duidelijk wordt uit de oorlog tussen de Russische Federatie en Oekraïne is het wel het belang van onbemande systemen. Drones beheersen het

slagveld. In de afgelopen jaren hebben drones een steeds centralere rol gespeeld in moderne militaire strategieën. Van verkenning en surveillance tot precisiebombardementen en zelfs logistieke operaties. Onbemande luchtvaartuigen (UAV's of drones) hebben het slagveld veranderd. Eén van de meest opvallende ontwikkelingen is de oprichting van gespecialiseerde drone-eenheden in verschillende legers wereldwijd. Deze drone-eenheden zijn geen ondersteunende eenheden, maar volwaardige gevechtseenheden. Oekraïne heeft zelfs een speciaal drone krijgsmachtdeel opgericht. Ook Nederland is intussen begonnen met het oprichten van kleinere speciale drone-eenheden. De vraag is natuurlijk of de Koninklijke Landmacht hierin wel ver genoeg gaat.

Add-on?

Er wordt intussen volop geëxperimenteerd met en gediscussieerd over drones. Bij veel eenheden zijn intussen kleinere of middelgrote drones in gebruik genomen. Ze worden echter vooral gebruikt ter ondersteuning van het huidige optreden, als een soort *add-on*. Ze worden dan vooral voor verkennings-, surveillance- of logistieke taken ingezet. Dit gaat echter voorbij aan de technologische en

¹ Deze tekst verscheen deels eerder in *Militaire Spectator* (jg 194, 10-2025) 590-597.

psychologische impact van dit militaire systeem. De technologische impact is enorm. Met drones hebben kleinere eenheden en zelfs individuele militairen in theorie een wapen in handen gekregen waarmee vijanden of vijandelijke uitrusting op grotere afstand, in verborgen schuilplaatsen of zelfs terwijl ze zich verplaatsen, gedood of onschadelijk kunnen worden gemaakt, zonder dat de militair zichzelf blootstelt aan vijandelijk vuur of andere tegenmaatregelen. Bovendien kunnen door combinatie van verschillende soorten drones aanvalsnetwerken over vijandelijke posities worden uitgebracht die geheel autonoom complexere vijandelijke opstellingen kunnen uitschakelen, waarbij zelfs infrastructuur (bunkers, loopgraven, gevechtsdekkingen, huizen) binnengedrongen kunnen worden. Er hoeven in theorie ook geen grote mijnenvelden meer te worden gelegd. Heel snel kunnen drones immers mijnen afzetten op door de vijandelijke infanterie of voertuigen gebruikte routes, die waarnemingsdrones hebben geïdentificeerd. Door droppen van munitie of zware voorwerpen kunnen vijandelijke mijnenblokkades bovendien vroegtijdig onschadelijk worden gemaakt. Met drones kunnen ook branden worden gesticht. Drones met luidsprekers kunnen psychologische activiteiten uitvoeren. De reikwijdte van drones zou zelfs kunnen worden vergroot door gebruik te maken van een 'moederschip' drone die kleinere drones lanceert. Kortom: de mogelijkheden zijn eindeloos.

De psychologische impact is zelfs nog groter. Terwijl militairen zich vroeger konden beschermen door gevechtsdekkingen, loopgraven, bunkers of bepantsering kan dit

De drone een nieuw wapensysteem voor de Koninklijke Landmacht

nu niet meer. Grote, kleine of minuscule drones kunnen via beluchtungs- of waarnemingsgaten in de bepantsering of betonnering binnendringen en individuele militairen achtervolgen terwijl ze proberen te ontsnappen aan beweeglijke 'kamikaze-drones'. Deze beweeglijke types kunnen op afstand worden bestuurd of voorgeprogrammeerd op beweging of menselijke warmte. Deze drones kunnen zich bovendien door de lucht verplaatsen of kruipend op de grond naderen. Het is moeilijk te ontsnappen aan een snel bewegende drone, die net als een insect niet loslaat, door zijn beweeglijkheid nauwelijks te raken is en je gemakkelijk kan verwonden of doden. De dood komt dus niet langer van voren door een kogel maar van boven, opzij of van achteren door een drone. Niet bij het gefluit van een kogel, maar door het gezoem van een drone slaat de schrik om het hart. Bij dag en bij nacht, bij mooi en bij slecht weer. Dit alom aanwezig gevaar van verminking of dood in de gehele tactische zone (tot meer dan 10 km) heeft een enorme psychologische impact op militairen. Nergens ben je veilig, niet in pantservoertuigen, niet in tanks, niet in gebouwen, niet in loopgraven, niet in bunkers, niet in commandoposten, niet op afstand van het front. Deze psychologische impact blijkt duidelijk uit diverse filmpjes die op dit moment te zien zijn op internet- en social media kanalen.

Hoofdwapensysteem?

De technische en psychologische impact van drones op oorlogvoering vraagt om grondige herziening van technische en tactische procedures. Het is in onze ogen mogelijk en zelfs noodzakelijk om drones niet uitsluitend als *add-on* te gebruiken maar als *kern* van militaire operaties. Waarom nog kogels of handgranaten gebruiken als men met drones vanuit relatieve veiligheid vijanden op grotere afstand kan doden zonder dat men ze rechtstreeks ziet? Waarom nog met pantservoertuigen naar voren rijden als men vanuit een verborgen positie met drones verderf kan zaaien op grotere afstand? Eigen pantservoertuigen vormen immers ook een lonend doel voor vijandelijke drones. Waarom nog met mortieren en zware granaten slepen als men dronegranaten gemakkelijk op het doel kan sturen? Waarom nog pantsergranaten of antitankgranaten afvuren op frontbepantsering als men met drones via bovenluiken en dunnere bovenbepantsering veel gemakkelijker vijandelijke pantservoertuigen en tanks kan uitschakelen. Met andere woorden: drones zijn niet langer *add-on*. Drones kunnen of misschien zelfs moeten het hoofdwapensysteem van de toekomst worden.

Dronebataljons

Alle eenheden kunnen/moeten drones als hoofduitrustingstuk of zelfs hoofdbewapening opnemen in de

organisatie. We denken bovendien dat er speciale drone-aanvalseenheden kunnen/moeten worden opgericht: *dronebataljons*. Dat zijn militaire eenheden die volledig zijn gewijd aan het gebruik van drones voor diverse operaties. Deze eenheden zijn uitgerust met zowel de drones zelf als met de geavanceerde technologieën voor bediening, controle, en informatieverwerking. Het doel van een dronebataljon is het integreren van drones in zowel defensieve als offensieve strategieën, waarbij drones niet alleen fungeren als ondersteuningsinstrumenten, maar vooral als wapensystemen die specifieke doelen met grote precisie kunnen uitschakelen. Elke brigade zou tenminste over zo'n dronebataljon kunnen/moeten beschikken. Zo'n dronebataljon ondersteunt niet alleen de drone-inzet bij de gevechtsbataljons, gevechts-ondersteunende en gevechtslogistieke eenheden, maar voert zelf ook drone-verdedigingstaken en drone-aanvalstaken uit op het tactische niveau. Het is een volkomen geïntegreerde eenheid, waarin C2, sensoren, AI, dronetechniek en wapentechniek zijn gecombineerd en geoptimaliseerd tot een dronenetwerk. De afhankelijkheid van andere systemen is dus gering. Zo'n dronebataljon kan ook een logistieke taak krijgen, waarbij speciale drones kunnen worden ingezet voor het leveren van essentiële goederen op moeilijk bereikbare plaatsen. Ze kunnen bloed, munitie en essentiële reservedelen snel

Een dronebuster

en efficiënt naar frontlinies brengen. De drones van dit dronebataljon kunnen/moeten verder uitgerust worden met geavanceerde communicatiesystemen waarmee de kwetsbaarheid voor elektronische oorlogsvoering kan worden geminimaliseerd. Dronebataljons kunnen/moeten ook ingezet worden voor het bestrijden van vijandelijke drones. Dit omvat het detecteren, verstoren en zelfs neerschieten van vijandelijke UAV's. Deze taak vraagt vanzelfsprekend wel om afstemming met de traditionele luchtverdedigingseenheden.

De oprichting van dronebataljons biedt verschillende voordelen, zoals kostenbesparing, snelheid, precisie, reactiesnelheid en geringer risico voor bedienend personeel. De inzet van drones roept echter wel belangrijke ethische vragen op, die zeker in democratische Westerse samenlevingen een belangrijke rol kunnen/zullen spelen. Gelet op de beperkte ruimte voor dit artikel kunnen we hier niet verder op ingaan. Naast het investeren in drone-eenheden is het ook belangrijk om counterdrone maatregelen te nemen. Ook dit onderwerp vraagt echter om een uitgebreide behandeling. Mogelijk zullen we hieraan in een nog aan te leveren vervolgartikel de noodzakelijke aandacht besteden.

De technologie achter drones blijft zich razendsnel ontwikkelen, met verbeteringen in autonomie, precisie, en *stealth*-capaciteiten. Dronebataljons vertegenwoordigen in onze ogen een significante vooruitgang in de moderne oorlogsvoering. Hun vermogen om op afstand te opereren, risico's te minimaliseren, kosten te verlagen en missies met ongekende precisie uit te voeren, maken drones onmisbaar in hedendaagse en toekomstige militaire operaties.

In the Age of the Almighty Computer, drones are the perfect warriors. They kill without remorse, obey without kidding around, and they never reveal the names of their masters.

Eduardo Galeano

Counterdrone

Naast het investeren in drone eenheden is het ook belangrijk om counterdrone-maatregelen te nemen. Er zijn actieve en passieve tegenmaatregelen. Actieve tegenmaatregelen zijn het opsporen en vernietigen van drone-operators, vroegtijdige detectie van vijandelijke drones, waarschuwingssystemen, EOv-tegenmaatregelen, reduceren van de eigen kwetsbaarheid door spreiding, snelheidvergroting en ontwijkmanoeuvres, inzet van speciale bestrijdingssystemen (zoals snelvuurkanonnen, shotguns en mitrailleurs), of vermindering van de eigen kwetsbaarheid door inzet van robotsystemen i.p.v. bemande

De driedovoudige scope van de Task Force Drones

systemen. Een andere actieve bestrijdingsmanier is inzet van krachtige laserstralen om de camera's van drones te verblinden. Draagbare of op voertuig geplaatste drone-jammers behoren intussen in veel legers tot de standaard uitrusting.

Passieve maatregelen tegen drones zijn fortificatie van posities en uitrusting, aanbrengen van antidrone loop-holes of bochten, gebruik van beschermingssystemen (bijvoorbeeld gordijnen, gaas of netten), camouflage, warmtekleden, misleiding door fabricage van nepposities of namaak uitrustingsstukken of -voertuigen (inclusief warmte-, licht- of elektromagnetische uitstraling), rookgordijnen of gebruik maken van slechte weersomstandigheden. Ook minimaliseren van kwetsbare posities en bewegingen is een manier om de kwetsbaarheid voor drones te verminderen. Al deze bovengenoemde actieve en passieve tegenmaatregelen inclusief te nemen acties bij detectie van vijandelijke drones zijn vanzelfsprekend al opgenomen in Oekraïense en Russische tactische handboeken.

Invoering van gevechtsdrones als nieuwe vuist: een logistieke zegen of juist een logistieke nachtmerrie?

Deze vraag kent meerdere antwoorden. Een van de allergrootste logistieke voordelen van grootschalige invoering van gevechtsdrones als nieuwe vuist is de *deployability* van dit wapensysteem. Het meest waarschijnlijke toekomstige inzetgebied ligt op een veel grotere afstand van Nederland dan waarmee het 1 Legerkorps in de vorige eeuw werd geconfronteerd. Het binnen het minimumtijdsce­nario verplaatsen en ontplooi­en van een groot aantal rupsvoertuigen (waaronder de gevechtstanks) vormde toen al een van de grootste uitdagingen. Beschikbaarheid van voldoende wegen, brandstof, spoorwegen en laad- en lose­placements was de belangrijkste *enabler*. De tijdige verplaatsing in het kader van de strategische mobiliteit van grote aantallen gevechtsdrones naar het meest waarschijnlijke inzetgebied zal de *movers* van de Koninklijke Landmacht veel minder slapeloze nachten bezorgen dan voorheen.

Logistiek gezien is het belangrijk een onderscheid te maken tussen drones die voor eenmalig gebruik zijn voorzien en drones die meerdere malen ingezet moeten kunnen worden. Kamikazedrones (voorzien van springstof­fen) behoren tot de eerste categorie en zullen zeker een forse logistieke impact hebben. Ook of misschien wel juist de tweede categorie vormt voor de logistieke organisatie een uitdaging, maar in vergelijking met tanks moeten drones veel eerder als een zegen worden be­schouwd. Om een tankbataljon voorafgaande aan, tijdens en na afloop van een tactische inzet een zo goed mogelij­ke materiële inzetbaarheid te kunnen bieden, is de permanente beschikbaarheid van een niet onaanzienlijk her­stelpeloton met goed opgeleide monteurs, goed gereedschap en de juiste reservedelen noodzakelijk. Voor het instandhouden van een dronebataljon zal de noodza­kelijke materieeldienstcapaciteit een veel geringere omvang hebben. Daar waar deze logistieke organisatie zich bij tanks focuste op *funken*, *fahren* en *schießen* en vooral de inzet van voertuig­­systeem- en wapensysteem­technici noodzakelijk was, zal bij drone-eenheden de rol van de elektro­systeem­technici in belang toenemen.

Drones moeten net als tanks voor de inzet kunnen beschikken over een energiebron. Hoewel de eerste Nederlandse drones nog gebruik maakten van een fossiele brandstof, vormt elektriciteit nu al en zeker in de toekomst de belangrijkste energiebron. De wereldwijd ingezette energietransitie zal ook niet aan de krijgsmacht voorbijgaan. De logistieke impact van de vervanging van diesel door elektriciteit zal groot zijn. De nu nog omvang­rijke transportcapaciteit die noodzakelijk is om het verbruik van diesel te kunnen compenseren, zal niet langer meer noodzakelijk zijn. Toch blijven er natuurlijk nog wel enkele uitdagingen. In feite kun je logistiek gezien twee verschillende drones onderscheiden. Een groot aantal drones zal een ingebouwde batterij hebben die kan/moet worden opgeladen. Dat vergt beschikbaar­heid van stroom in de vorm van bestaande infrastructuur, grote aggregaten of ingebouwde zonnecellen. Een tweede categorie drones maakt gebruik van niet-oplaadbare batterijen die telkens weer moeten worden vervangen. Zowel het opvoeren van nieuwe batterijen als de verant­woorde afvoer van lege batterijen zullen om een logistieke inspanning vragen.

Inzet van gevechtseenheden zal hoe dan ook altijd om inzet van gevechtslogistieke eenheden vragen. Dat geldt dus ook voor drone-eenheden. Maar in vergelijking met tankeenheden durven wij de stelling aan dat met de vorming van drone-eenheden de vaak zo gewenste verbetering van de *teeth-to-tail-ratio* een aanzienlijke boost krijgt.

De CIA in de 21^e eeuw

De Missie. De CIA in de eenentwintigste eeuw door Tim Weiner leest als een spannend jongensboek. Er staat een grote schat aan details in, veel gesprekken, quotes, vele eindnoten en vaak ook data, zij het zonder jaartal. Omdat de strijd op vele fronten tegelijk geleverd wordt: de Balkan, Irak, Afghanistan, met Al Qaida (conform de schrijfwijze in het boek), war on drugs, lopen de hoofdstukken en beschrijvingen door elkaar, onvermijdelijk. Dus moet je zelf de jaartallen erbij zoeken op Wikipedia, of gewoon genieten van de spanning.

Wouter van Straten

Hoe lang is het nu geleden en wat gebeurde er toen?

Eigenlijk begint het verhaal op de Balkan. De zoektocht naar de daders van oorlogsmisdrijven aldaar is in volle gang. De CIA doet goed mee. Tsja, wat wil je ook? De Koude Oorlog (KO) is net afgelopen en de voormalige Sovjets kunnen zich niet meer verheugen op de grote belangstelling van westerse inlichtingendiensten. Dus op de Balkan komt er zo af en toe een arrestatie en hier en daar wordt een cel geëlimineerd. Makkelijk is dat zeker niet, want Milosevic zal pas op 1 april 2001 gearresteerd worden.

Bij het onderzoek naar een van die cellen komt naar boven dat de Balkan ook een opleidingscentrum is geworden voor jihadisten uit het Midden Oosten: Al Qaida. De CIA ontvoert een twaalfstal van die mannen mét hun documenten en hun harde schijven: opeens is er een grote schat aan alarmerende gegevens beschikbaar. Meteen gaan alle bellen rinkelen. Immers, in 1993 was er al een autobom ontploft bij het *World Trade Centre* (WTC) in New York. De link is snel gelegd en de focus van de CIA komt in het Midden Oosten te liggen.

Maar het loopt iets anders. De CIA vraagt op 7 maart 2001 om een presidentieel bevel om Al Qaida op de korrel te nemen en Osama Bin Laden te arresteren, dood of levend. CIA-directeur George Tenet slaagt er niet in om George W. Bush (president 2001-2009), Dick Cheney (vice-president),

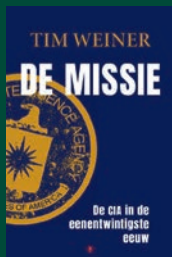
Donald Rumsfeld (Defensie) en Condoleezza Rice (veiligheids-

adviseur) te overtuigen. Bin Laden komt regelmatig in het vizier en vaak genoeg binnen het zicht van een Predator (grote drone) maar nog niet bewapend met een Hellfire raket. In de loop van 2001 bouwt het verhaal zich steeds verder op; er komen concrete aanwijzingen voor aanvallen van Al Qaida op Amerikaanse doelen. Op 10 juli 2001 zegt de CIA in het Witte Huis: "Dit land moet onmiddellijk overgaan op oorlogsmodus." Bush heeft geen beleid hiervoor, Rice en Rumsfeld wantrouwen de CIA.

Vanaf augustus 2001 werkt de CIA, op aandringen van het Witte Huis, aan een plan om Saddam Hoessein ten val te brengen. Tenet heeft geprobeerd dat dit nu wel nodig is om het Witte Huis tevreden te stellen; dus toch maar de focus op Irak. Er hangt ook een soort sfeer van: 'de vorige keer hebben we het karwei niet afgemaakt, ik ga dat nu alsnog doen.' Al snel blijkt tot ieders verbijstering dat de documenten uit de Eerste Golfoorlog verdwenen zijn, waarbij ook bekend is dat er daar fors gefaald was. Ook de VN-inspecties bij het zoeken naar de massavernie-

George Tenet CIA directeur
1997 - 2004

Uitgever:
De Bezige Bij
(2025)
496 p. / € 35

Deze bijdrage is geen uittreksel, maar een poging om per scenario een narratief te geven over de CIA in de wereld van politiek, spanningen, oorlogen en vooral van de personen van belang. De namen en quotes zijn uiteraard conform het boek. Niet alle gebeurtenissen beschrijf ik, zo sla ik hier de *war on drugs* over.

Op de foto's berust geen copyright.

tigingswapens waren in 1998 geëindigd. Maar weer gaat het mis, onderminister van Defensie Paul Wolfowitz is niet ontvankelijk voor de feiten die niet in zijn vooroordeel pasten. Wolfowitz is ervan overtuigd dat Saddam de aanval op het WTC in 1993 had gepleegd, betrekkingen onderhield met Al Qaida en dus moet de focus liggen op Saddam en niet op Al Qaida.

4 september 2001: weer geen beslissingen. Generaal Colin Powell, Buitenlandse zaken, en Donald Rumsfeld, Defensie, minachten en wantrouwen elkaar. Cheney wil toch al niet met CIA-directeur Tenet verder. Analyses en rapporten ten spijt vallen er in het Witte Huis geen beslissingen. De gevraagde toestemming om Bin Laden te doden staat niet eens op de agenda. Tenet geeft wel opdracht de Predators met Hellfire-raketten uit te rusten, maar wie de trekker mag overhalen blijft nog even de vraag. De CIA brengt nog wel opnieuw de analyse van 6 augustus op tafel dat 'Bin Laden vastbesloten is toe te slaan in de VS'. De CIA geeft luide alarmbellen af; tevergeefs. Er is zelfs sprake van dat Rumsfeld wel een poosje de CIA zou moeten leiden in plaats van Tenet. Intussen is de *war on drugs* in volle gang, storend in de publiciteit met hoogte- en dieptepunten, maar dat laten we hier buiten beschouwing.

En dan wordt het '11 september 2001' of tegenwoordig beter bekend als *nine-eleven* of 9/11.

Twee vliegtuigen vliegen de torens van het WTC binnen. Een vliegtuig stort neer op het Pentagon en in het vierde gekaapte toestel gaan de passagiers in de tegenaanval waarna het elders neerstort. Het is overigens nooit duidelijk geworden of dit vierde toestel het Witte Huis of het Capitool als doel had. Bush zit onmiddellijk in het presidentiële toestel in de lucht en wil weten: "Wie hebben dit gedaan?" alsof hij er niet voor gewaarschuwd

Condoleezza Rice, Colin Powell, George W. Bush en Donald Rumsfeld, 24 juni 2002

was. Tenet belt met de NSA (National Security Agency), de dienst die onder meer elektronische informatie vergaart, en krijgt als antwoord: "Het is Al Qaida. We horen vreugdeschoten op het netwerk." Deze informatie heeft geen effect op Bush, Rice en Rumsfeld. De volgende ochtend brengt Tenet Bush persoonlijk op de hoogte: "Zonder enige twijfel is Bin Laden de dader". Bush belt dan de contra-terrorismecoördinator Richard Clarke en zegt tot verbijstering van Tenet: "Zoek uit of Saddam hier achter zit."

Later blijkt dat Rumsfeld al op 21 november in het Pentagon officieel opdracht gaf om de oorlog tegen Irak voor te bereiden. Wolfowitz stelt dat Saddam vast en zeker een rol heeft gespeeld. Bush: "Diplomatie mijn reet, we gaan oorlog voeren." Colin Powell zegt zestien jaar later dat in het eerste weekend al besloten was Irak aan te vallen. Over Irak later meer, eerst even Al Qaida en de Taliban.

Bush: "Diplomatie mijn reet, we gaan oorlog voeren."

Op de keper beschouwd wist de CIA in 2001 zo goed als niets van Al Qaida. Senior analist Linda Weissgold jaren later: "Het was elke dag 12 september." De angst escaleert elke dag. Haastig zoekt de CIA hulp bij de oude partners, de landen van de NAVO, en nieuwe partners zoals Pakistan. Zo snel mogelijk moet er een beeld van Bin Laden en Al Qaida komen. De strategie van Bush is: Chaos creëren in Afghanistan, de Taliban verjagen en Bin Laden uit zijn schuilplaats jagen. "Maar ja, is chaos een strategie?" vraagt de CIA zich af.

Generaal Richard Meyers, die op 1 oktober de hoogste legerleider wordt, zegt achteraf: "We gaan Afghanistan in, we gaan achter Al Qaida aan en dan vertrekken we weer.

Wolfowitz, Rumsfeld en Bush

En de president zei ook nog: we gaan daar niet het land opbouwen.”

Het blijft aanmodderen. Corruptie, eigenbelang, geheime agenda's, het blijkt onmogelijk zaken te doen, betrouwbare informanten te krijgen, en een goede informatiepositie te bereiken.

De strijd tegen Al Qaida kent een hoogtepunt en een diep tragische afloop.

Eerst dat hoogtepunt: het oppakken van Osama Bin Laden. Bin Laden zit goed verstopt en gebruikt geen elektronica. Maar er is natuurlijk wel een koerier voor de commandovoering. Met smeergeld, langdurige observaties en intensieve analyse wordt langzamerhand duidelijk wie die koerier zou kunnen zijn. Deze koerier gaat steeds naar een hoog onmuurd huis in Abbottabad. Dat onmuurde huis heeft een balkon met alsnog een twee meter hoge muur er omheen. De vraag welk huis op de bovenverdieping een balkon met een twee meter hoge muur er om heen heeft, geeft impliciet het antwoord op de vraag waar Osama zou kunnen zitten. Met ruime publiciteit nadien: een militaire operatie met helikopters en op 1 mei 2011 wordt Osama Bin Laden neergeschoten en een dag later in zee geworpen.

En nu de tragische afloop. Corruptie, dubbel spel, wraak, cultuur etc, alle factoren spelen mee, ook voor de CIA is een echt goede informatiepositie niet te krijgen. Overdag vriendjes zijn, 's nachts heulen met de Taliban, machtspeletjes van de gouverneurs van de regio's. Kortom, het is écht niet te winnen. Maar wat doe je dan? Harder vechten, nog een keer proberen? Tim Weiner beschrijft het allemaal in behoorlijk detail en met vele namen.

En dan is er Trump (eerste termijn 2017- 2021). Trump wil deze oorlog beëindigen als vrede stichter, maar eerst nog even niet. Mike Pompeo, groot criticaster van de CIA, wordt zelf directeur van de CIA. Pompeo belooft publiekelijk op 12 oktober 2017 dat de CIA de Taliban kapot zal maken: “We kunnen deze opdracht niet vervullen als we niet agressief, gemeen, meedogenloos en vasthoudend zijn. We moeten gefocust zijn op het verpletteren van onze vijand.” Maar in het voorjaar van 2018 is de inschatting dat de Taliban gegroeid zijn tot zo'n 60.000 strijders, nu dus vier maal meer dan het aantal Amerikaanse militairen. Trump wil nu dus wél weg uit Afghanistan. Mike Pompeo wordt minister van Buitenlandse zaken en krijgt van Trump de opdracht een deal met de Taliban te sluiten.

Pompeo en de Taliban beginnen over vrede te praten. Pompeo laat weten dat de VS uit Afghanistan zullen vertrekken, mits dat uitgelegd kan worden als een succesvol uitonderhandelde deal. De Taliban beloven ook

de banden met Al Qaida te verbreken. De CIA meldt meteen dat zoiets een waanidee is, maar dat is aan dovemansoren. De gesprekken van Pompeo met de Taliban monden uit in een vredesovereenkomst in Doha in februari 2020. Daarin staat dat alle Amerikaanse troepen voor 1 mei 2021 Afghanistan zullen verlaten. De Taliban beloven van alles over beschaving, alsof er een nieuwe tijd aanbreekt. Door de bevelen van Trump uit te voeren maakt Pompeo de weg vrij voor de rampzaligste Amerikaanse nederlaag sinds Vietnam. Herbert McMaster, veiligheidsadviseur van Trump zegt daarover: “Onze minister van Buitenlandse zaken heeft onze overgave aan de Taliban getekend.”

In januari 2021 komt Joe Biden in het Witte Huis en deze zet de evacuatie toch maar door. Ook alle troepen van de *coalition of the willing* verlaten Afghanistan. De Nederlandse missie in Uruzgan duurt tot en met 2010, maar daarna volgen politietrainingen en andere civiele hulp, maar er zijn na 2010 geen Nederlandse offensieve acties meer. In het voorjaar van 2021 verlaten ook de laatste Nederlanders Afghanistan.

Pompeo, onze minister van Buitenlandse zaken heeft onze overgave aan de Taliban getekend.

In augustus is er die dramatische aftocht. Er doen zich taferelen voor waarbij mensen zich aan het landingsgestel van een vliegtuig vastklampen om even later op het beton neer te storten. De tragedie is wereldnieuws. Het allerlaatste vliegtuig verlaat Kabul op 30 augustus 2021. De Taliban komen helemaal terug en even later is alles weer zoals de Taliban het hebben willen. De Taliban verklaren: “De Amerikanen hebben horloges, wij hebben de tijd”. Er is in twintig jaar helemaal niets bereikt. Alle persoonlijke offers, miljarden, materieel; het is allemaal voor niets geweest.

En hoe zit het nou met de strijd tegen Saddam Hoessein, ofwel ‘De Tweede Golfoorlog’?

Bush, Cheney, Rumsfeld en Rice kijken na *nine-eleven* meteen in de richting van Saddam, ongeacht de melding van de CIA. Dit leidt tot hevige emoties bij de CIA. Eerst de woede over het voorbijgaan aan de feitelijke analyse, maar al snel schuldgevoel en verdriet dat zij aan het kruis genageld zullen worden omdat ze de aanval op het WTC niet hebben voorkomen. Los van de feiten komt de focus van Bush c.s. op Irak te liggen. Cofer Black, directeur contra-terrorisme van de CIA: “We zijn de pineut. Het is net als in de Sovjet-Unie in de Tweede Wereldoorlog. De

politieke commissarissen executeerden toen de generaals die verloren hadden. En daarna executeerden zij de generaals die gewonnen hadden. We krijgen het hoe dan ook voor de kiezen.”

Een dag voor de jaarlijkse *State of the Union* (28 januari 2003) krijgt Tenet de speech van Bush om te controleren of alle aantijgingen tegen Saddam Hoessein juist zijn. Dat doorlichten van de tekst komt toe aan Alan Foley. Alan had zijn analisten al eens op het hart gedrukt, dat “als de president oorlog wil voeren het onze taak is om informatie te vinden die dat mogelijk maakt”. En nu wordt de speech van Bush dus alleen maar goed bekeken of er geen geheime methodes en bronnen verklapt worden. Maar er is geen aandacht voor de inhoud van de argumentatie en of alle inschattingen voldoende juist zijn. Voor Tenet, die ook overleg voert met zijn Britse collega, is het nu wel duidelijk. Bush wil Saddam met militaire middelen opzij zetten vanwege de combinatie van terrorisme en massavernietigingswapens. De informatie en de feiten worden door het Witte Huis aangepast aan het beleid. Bush verkondigt angstaanjagende waarschuwingen over de massavernietigingswapens, mobiele labs voor biologische oorlogvoering en uraniumsmokkel. Het verhaal is een samensmelting van info uit de CIA en vanuit de eigen koker van Dick Cheney.

Maar het mag geen agressieoorlog genoemd worden, dus het is noodzakelijk voldoende internationale steun te krijgen in de Verenigde Naties. Bush geeft Buitenlandminister Colin Powell opdracht om dat klaar te spelen: “Jij ben te enige in ons team die geloofwaardig overkomt!” Powell: Yes sir. Powell gaat meteen naar Condoleezza Rice om de tekst op te halen die hij van Bush moet gaan uitspreken in de VN. Op het omslag is zelfs al een paddenstoelwolk getekend. Powell geeft het eerst aan zijn assistent, kolonel Wilkerson die na lezen uitroept: “Waar komt deze kletsboek vandaan?” Cheney had zijn eigen nationale veiligheidsraad gecreëerd en de teksten van Rice en Cheney werden verder naast en door elkaar gerommeld. Colin Powell houdt op 5 februari 2003 zijn speech in de VN; zeer indrukwekkend. Powell vertoont ook een presentatie met tekeningen van vrachtauto's met een laboratorium voor chemische oorlogvoering. Het klinkt allemaal erg geloofwaardig; Powell bereikt voldoende internationale steun die Bush nodig heeft. Er ontstaat een *coalition of the willing* maar er blijft onvoldoende steun voor een VN-resolutie die de oorlog legaliseert. CIA-directeur Tenet zit recht achter Powell, asgrauw, holle ogen, uitgeput. Zijn CIA-mensen zijn al zeven maanden in Irak, maar Tenet is te moe om zich te realiseren dat de CIA zich schuldig maakt aan zelfbedrog. De invasie in Irak start op 20 maart 2003.

Over de VN-speech van Powell: “Waar komt deze kletsboek vandaan?”

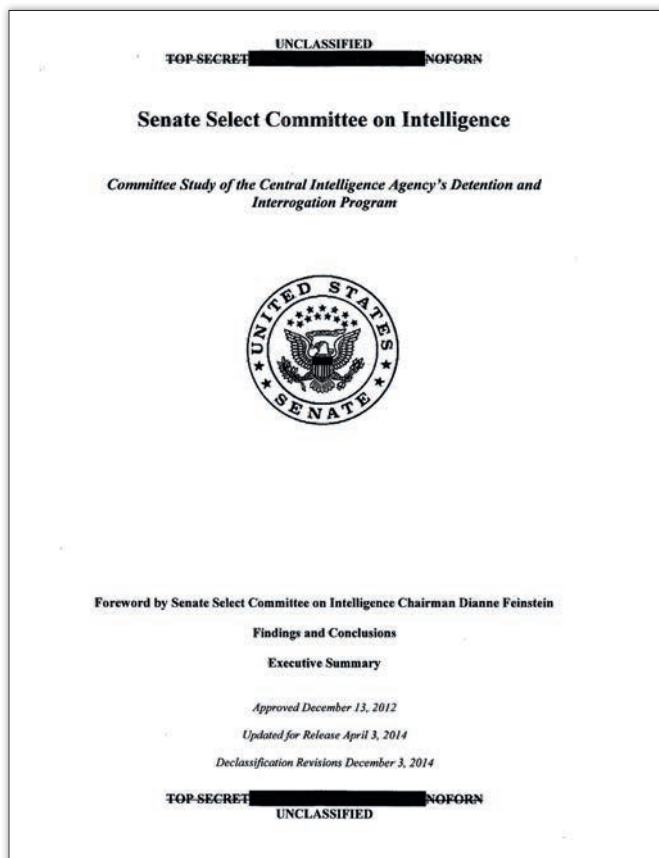
Powell verklaart later op 9 september 2005: “Er waren sommigen in de inlichtingenwereld die er van wisten dat enkele bronnen onbetrouwbaar waren. Maar zij deden hun mond niet open. Daar ben ik kapot van.” Dat hele dreigingsverhaal bleek later een verzameling van oude verhalen van voor 1998, losse onbetrouwbare gegevens, vooroordelen en kletsverhalen. “Hoe kan de CIA zo blunderen?” is wel het onmiddellijke verwijt. Pas jaren later beseft de CIA dat Saddam al vóór 1998 alle programma's van massavernietigingswapens had stopgezet: geen atoombommen en geen chemische wapens. Maar Saddam had de wereld omwille van de afschrikking willen laten geloven, en met name aartsvijanden Amerika en Iran, dat die wapens wel degelijk operationeel waren. De rest is geschiedenis.

Hoe zit het met martelen, black sites en ethiek?

Zo nu en dan komen teksten over martelingen. Op aandringen van senator John McCain wordt in oktober 2005 de *Detainee Treatment Act* aangenomen. Het doel daarvan is om onmenselijk handelen en wreedheden uit te bannen. McCain: “Het gaat er niet om wie zij zijn, maar wie wij zijn. Dit zijn de waarden die ons onderscheiden van onze vijanden.” Porter Goss had George Tenet in 2004 afgelost als directeur van de CIA en stapte meteen naar Bush om die Act niet te ondertekenen, want dat zou de CIA in het geheime verhoorprogramma ernstig hinderen. Bush tekent wel, maar gaat er onuitgesproken vanuit dat Goss gewoon doorgaat.

Abu Ghraib

Rapport martelingen 2014

Dana Priest schrijft zeer gedetailleerd in de *Washington Post* op 2 november 2005: “De CIA verbergt en verhoort een aantal van zijn belangrijkste CIA-gevangenen in een uit de Sovjet-tijd daterend complex in Oost-Europa”. Ook staat er: “Deze geheime faciliteit is gesitueerd in een geheim gevangenisstelsel dat bijna vier jaar geleden door de CIA is opgezet. In vertrouwelijke stukken van het Witte Huis, de CIA, Justitie en het Congres worden deze gevangenis *black sites* genoemd.” Dan volgt het verstoppertje spelen met ontkenningen, liegen en het vernietigen van documenten. Bush blijft bijna een jaar ontkennen. Het Hooggerechtshof verklaart op 29 juni 2006 dat de juridische basis van de militaire commissie, die door Cheney was opgericht, ongrondwettelijk is. Bush en Cheney hebben de wet geschonden, maar de CIA draait er voor op. Generaal Michael Hayden, directeur CIA vanaf 30 mei 2006, zei later: “We scheren langs de rand van wat juridisch is toegestaan.”

“We scheren langs de rand van wat juridisch is toegestaan.”

Barack Obama zegt op 1 augustus 2014 over die martelingen: “Onmiddellijk na 9/11 hebben we een paar dingen gedaan die verkeerd waren. We hebben heel veel dingen

gedaan die goed waren, maar we hebben ook mensen gemarteld.” Hij zegt ook in 2016: “Ik wil niet dat onze inlichtingendiensten paramilitaire organisaties zijn. Dat is hun functie niet”. Inmiddels is er voldoende open informatie: Guantanamo Bay, Abu Ghraib en *black sites*. Alle info op een hoop geveegd blijft dit over: niet op Amerikaans grondgebied, *water boarding*, slaapdeprivatie door te moeten staan met de polsen omhoog gebonden, slaan, naaktheid en seksuele vernedering, langdurig in pijnlijke houdingen zitten, in een houten kist opsluiten. Ook rollen de uitspraken van velen over elkaar heen, zoals “martelen geeft geen goede informatie want de dwang en de pijn laten mensen zo maar wat zeggen om de pijn te doen stoppen”. Maar volgens James Cotsana (CIA) is de bewering ook onwrikbaar juist dat veel cruciale informatie voor de strijd in Irak en Afghanistan afkomstig was van martelingen.

Maar hoe gaat overheids geweld dan elders in de wereld?

Tim Weiner gaat daar natuurlijk niet op in, maar enige informatie is er wel. Zo beschrijft de Israëlische schrijver Ronen Bergman heel precies in *Rise and Kill First* (2018) in detail wat uiteindelijk de regels zijn geworden zijn voor het doden van een tegenstander in volle vreedstijd. De legitimatie staat in de Talmud, te weten Sanhedrin 72a-b: *Als iemand van plan is je te doden, haast je dan en dood hem eerst*. Regering en hoogste religieus orgaan hebben elkaar in deze formule uiteindelijk gevonden. Daarbij zijn de voorwaarden: alleen na bekomen toestemming van de premier, om erger te voorkomen, van levensbelang, geen mes maar alleen kogels, geen omstanders, geen kinderen, geen Joden. Het is niet zo maar een *pre-emptive attack*, dat is te vaag.

In *Red Roulette* (2021) beschrijft Desmond Shum de vriend-collega en jaargenoot van Xi die gelijk met hem op gaat in de partijlijn en carrière maakt. Ze worden beiden gouverneur van een regio. Maar opeens schiet Xi naar

Overheids geweld elders

boven door in de hiërarchie. Zijn collega-vriend? Die zit nu al jaren gevangen als weggemoffelde rivaal. Moeten we het nog even hebben over de Oeigoeren, Koerden, Navalny, Magnitski, de Rohingya, Kim Jong-Nam en dan nu de meedogenloze bombardementen op Oekraïne? Dit minilijstje is alles behalve volledig, onmogelijk. Over Noord-Korea hoeven we ons alleen maar te herinneren wat er gebeurde met de oom van Kim Jong-Un: Kim Jong-Nam. Als de dictator zelfs zijn oom laat vermoorden is de bodem wel bereikt.

Wordt Nederland ergens genoemd door Tim Weiner?

De CIA komt in 2015 tot het inzicht dat China en Rusland wel samenwerken maar een verschillende aanpak hebben. China wil de eigen alomtegenwoordige surveillance naar Amerika versterken voor degenen die bij een conflict mogen rekenen op de belangstelling van de CCP. Wie dat zijn laat zich raden: de overheid, Chinese expats, gevluchte dissidenten, etc. China wil zijn vijanden goed kennen. Rusland daarentegen wil Amerika gewoon te grazen nemen. Een van de eersten die dat begrijpen is de CIA-bureauchef in Nederland. Hij maakt kennis met Rob Bertholee, hoofd van de AIVD. Bertholee heeft de *Joint Sigint Cyber Unit* (JSCU) van AIVD en MIVD opgezet om data te verzamelen. Intussen is er bij Obama en de CIA een informatielacune: geen idee wat Poetin bezielt en wat zijn doel is.

Na de MH17-affaire en de inval op de Krim zijn er meer vragen dan antwoorden. Poetin daarentegen beschikt over een arsenaal aan instrumenten: desinformatie, spionage, subversie, en *cyber malware*. De Russische groep hackers die voor Poetin werkt wordt *Cozy Bear* genoemd. Getriggerd door MH17 wordt de AIVD erg actief en slim, en weet een camera te hacken in de gang van het bureau van *Cozy Bear*. Gezichtsherkenning door de Amerikaanse partners levert op dat dit hackers zijn. De AIVD zit midden in het hol van de leeuw. Bertholee deelt dit gegeven met de CIA, waarbij het voor allen duidelijk moet zijn dat dit streng geheim is. Maar toch, eerst de CIA en het NSA, dan de FBI, het Pentagon, Witte Huis en Buitenlandse zaken; de kring wordt te groot. Uiteraard loopt dat stuk; het lekt door een stommitieit uit en die camera gaat op zwart.

Russen en Chinezen

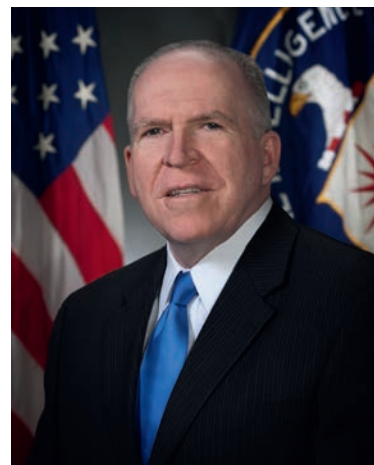
Maar het verhaal van Tim Weiner gaat door. Bij de stroom info die er dan binnenkomt over *Cozy Bear* zit ook Russische malware: iedereen die op die link klikt geeft de Russische hackers toegang tot een overheidsdomein. *Cozy Bear* leest ook de email van Obama en de *Joint Chiefs of Staff*. Ook Buitenlandse zaken ligt open voor *Cozy Bear*. Die malware verspreidt zich als een olievlek.

Het gaat ook om civiele informatie: vele duizenden emailadressen komen in Moskou te liggen; handig voor later. Richard Ledgett, onderdirecteur van de CIA zegt nadien: “Een gevecht van man tegen man. Wij deden iets en dan deden zij iets terug. Het tilde de interactie tussen een cyber-aanvaller en een verdediger naar een volledig nieuw plan”. De NSA merkt dat *Cozy Bear* over de hele wereld servers heeft overgenomen. Ook de computers van de Democratische Partij liggen open. Dan gaat ook *Fancy Bear* meedoen, de cyberunit van de GROE, de militaire inlichtingendienst.

Cozy Bear leest ook de email van Obama, Buitenlandse Zaken en de Joint Chiefs of Staff.

Intussen zijn medewerkers van het Chinese ministerie van Staatsveiligheid in het personeelsmanagementsysteem binnen gekomen. De buit is groot: 22 miljoen dossiers van federale ambtenaren met 5,6 miljoen vingerafdrukken. De Chinese overheid laat het commerciële bedrijf Alibaba de hele handel zien en moet er aan gaan rekenen met AI en clouddiensten. Na drie maanden zijn alle gegevens gekoppeld aan paspoorten, irisscans en biometrische gegevens. Bovendien komt daar een diefstal bij van 383 miljoen paspoort- en creditcardgegevens van de Marriott-keten en ook nog even 78 miljoen persoonsgegevens van Anthem, een grote verzekeraar. Mike Hayden in juli 2015: “Je kunt er niets tegen doen. De nachtmerrie gaat jaren door.”

Intussen concludeert het CIA-bureau in Moskou dat China alle informatie heeft gedeeld met Rusland. En daar komt ook bij dat Rusland met Julian Assange en Wikileaks een clandestiene overeenkomst sluit om gigabytes aan gegevens te kunnen gebruiken. William Evanina, hoofd contraspionage, zegt in 2014 ook dat de mogelijkheid om in China te spioneren nihil is. Duane Norman, senior CIA adviseur en bureauchef, zegt later in 2019: “Het fundament onder ons spionagenetwerk is verbrijzeld”. Clandestien opereren is voor de Amerikanen iets uit het verleden. CIA-directeur John

John Brennan, CIA official portrait

Brennan reorganiseert de CIA daarom grondig, ondanks conservatisme in de dienst. Joel Brenner, bij Obama hoofd contraspionage: "Er is veel te achterhalen over iedereen. Als je nu bij de Russische grens staat, komen ze aan met je jaarboek van de middelbare school waarin je hebt geschreven dat je altijd voor de CIA hebt willen werken."

De Buit: 22 miljoen dossiers van federale ambtenaren met 5,6 miljoen vingerafdrukken, vele duizenden email-adressen, 383 miljoen paspoort en creditcard gegevens, 78 miljoen persoonsgegevens.

Steven Hall, voormalig CIA-bureauchef in Moskou, vertelt later aan Tim Weiner een uitspraak van een Russische inlichtingenman: "Jullie denken zeker dat Rusland een westerse democratie zou gaan worden. Maar dat is niet zo en jullie maken die fouten niet bij de Chinezen, he? Pas als we bereid zijn de waarheid onder ogen te zien, dus dat het hun doel is om de westerse democratieën te vernietigen, kunnen we tot een goed beleid komen. Die kille harde kijk op de zaak valt de meeste presidenten echt zwaar."

Trump, de 'nuttige idioot'

Met al die email-adressen en toegang tot de computers van de Democratische Partij, is het eigenlijk vrij simpel om Trump in het Witte Huis te krijgen. Vuilspuiterij over Hillary Clinton is erg makkelijk te verspreiden. De Russen weten 126 miljoen Amerikaanse Facebook-gebruikers te bereiken

en maken vijftigduizend nepaccounts aan op Twitter. De CIA heeft dit niet door. Victoria Nuland, ambassadeur en topdiplomaat bij Obama, is verbijsterd wanneer Paul Manafort onbetaald (!) campagnestrateeg wordt voor Trump: "De Russen hebben hem al vijftien jaar in hun zak." Ingegeven door een oude Russische zakenpartner, Konstantin Kilimnik, probeert Manafort Trump zo ver te krijgen dat hij steun levert aan het 'vredesplan' voor Oekraïne, waarbij de Donetsk en Loehansk aan Rusland toevallen. Clinton zegt op 26 mei 2016: "Trump prijst dictators als Vladimir Poetin. ... Als je niet precies weet met wie je te maken hebt, vreten mannen als Poetin je met huid en haar op."

Trump: "Poetin is een groot leider."

Het feestmaal van de verkiezingen is begonnen, alleen staat niet Trump op het menu maar Clinton. Trump roept op 27 juli 2016: "Russen, als jullie luisteren, ik hoop dat jullie de 30.000 emails kunnen vinden die nu zijn verdwenen." Trump later: "Poetin is een groot leider." Hayden komt in de *Washington Post* van 3 november 2016 met een eigen opvatting: "Trump is Ruslands nuttige idioot". Trump schrijft nog: "Ik ben dol op Wikileaks." Zonder Assange en de Russen zou hij nooit de verkiezingen hebben gewonnen, is het gevoel bij de CIA. John Brennan zegt daar later over: "Trump's ontkenning van de Russische inmenging in de presidentsverkiezingen van 2016 is kletspraat." Daarna komen de alternatieve feiten en de rest is geschiedenis.

WEGWIJZER 2025

Een beperkt aantal leden berichtte het secretariaat dat hun gegevens niet waren vermeld in de zojuist verschenen Wegwijzer. Bij het raadplegen van de ledenadministratie bleek dat al deze leden indertijd bij hun aanmelding, mogelijk onwetend of onbedoeld, op het aanmeldingsformulier kenbaar hadden gemaakt dat hun naam **niet** vermeld zou worden in de Wegwijzer. Als u er prijs op stelt dat in de volgende editie van de Wegwijzer uw naam wel wordt vermeld, zend dan een e-mail aan ledenadministratie@kveo.nl met het verzoek uw gegevens aan te passen.

INDIENEN KOPIJ EERVOL

Uiterste datum voor indienen kopij bij de redactie: redactie@kveo.nl voor het:

Aprilnummer

EERVOL 20: 28 februari 2026

Julinummer

EERVOL 21: 30 mei 2026

Oktobernummer

EERVOL 22: 30 augustus 2026

Januarinummer

EERVOL 23: 27 november 2026

Van 'ongeschikt' naar twee sterren

Tekst: Redactie / WvS

Te gast bij generaal-majoor b.d. Carel Hilderink (1948) en echtgenote Mieke. We praten over belevenissen uit Carels loopbaan bij Defensie en over het privéleven van hen beiden.

Carel Hilderink

Het eerste dat opvalt is de stilte, de rust in huis. Toch is er een paar verdiepingen lager een winkelcentrum en ligt er een sportveld aan de andere kant van de weg. Is hun woning nou een 'loft', een 'studio', of een 'penthouse'? Het is in elk geval een verbouwd commercieel pand, dat nu fraai veranderd is in een aantal woningen. Carel en Mieke wonen helemaal bovenin. Er is een grote leefruimte met veel glas en een minstens zo ruim dakterras op het zuiden in het stille dorpje Borger vlakbij Assen. Iedereen zou hier zeker wel kunnen wennen.

Carel, hoe lang is het nu geleden en wat gebeurde er toen?

In 1966 begon ik vol goede moed op de KMA als cadet voor de luchtmacht. Maar in 1970 werd ik er als 'ongeschikt' vanaf getrapt. Ik was inderdaad wat tegendraads, weinig gedisciplineerd en zo. Maar mijn vader liet dat ontslag niet erbij zitten. Ook mijn jaargenoten protesteerden; dat heb ik erg op prijs gesteld. Als ik geen officiers-materiaal zou zijn had de KMA-leiding mij er maar in het eerste jaar af moeten gooien. Maar nu was ik al vierdejaars cadet in de rang cadet-vaandrig. Ik kreeg een overplaatsing naar de kaderschool in Schaarsbergen. Daar was de opleiding van onderofficieren. Een jaar later ging ik terug naar de KMA en heb toen officiersexamen gedaan en ik slaagde gewoon.

Daarna was ik luitenant bij de KLu voor grondoperaties en voorbestemd om personeelsofficier te worden, althans dat was het plan. Maar dat wilde ik liever niet. Veel tijd door te brengen achter een bureau en mij bezig te houden met papier vol letters trok mij niet aan. Intussen had ik mijn eerste les al geleerd: 'Als je de kans krijgt, zoek dan nooit een baas of een ondergeschikte die dezelfde dingen even goed kan als jijzelf'. Dan ga je elkaar alleen maar beconcurreren of dwars zitten; ik heb dat altijd onthouden. Zo heb ik later veel geleerd van Harry Satter. Die man was goudeerlijk en helemaal recht

door zee. Ongemakkelijke gesprekken ging hij gewoon onverbloemd aan wat alom zeer gewaardeerd werd: niet er omheen draaien en ook slecht nieuws gewoon meteen zeggen. Dan wist je tenminste hoe het écht zat. Harry kon jaren vooruit denken.

OK, je werd dus in 1970 officier grondoperaties. Maar dat woord 'grondoperaties' is zo vaag, wat heb je eigenlijk gedaan?

Nou, ik ben in elk geval nooit personeelsofficier geweest. Dat ik erg vaak de leiding kreeg over veel mensen was natuurlijk prachtig, maar personeelswerk hoefde ik niet te doen. Wat mijn eigen leven betreft komt het voornamelijk neer op de beveiliging van vliegbases of andere objecten, op de geleide wapens, een paar jaar op uitzending en het werk op de Defensiestaf en het Hoofdkwartier van de Luchtmacht. Maar laten we even chronologisch kijken, in grote stappen. Intussen zit ik vanaf 1971 op de Kaderschool. Ik ben onder meer betrokken bij de opleiding groepsconfrontatie met onder andere een paar weken tentenkamp en veel oefeningen. Daarna volgen twee periodes bij de beveiliging van vliegbases. Op Deelen als squadroncommandant van 1974 - '75 en op Soesterberg van 1975-'76 in de staf. Maar ja, als squadroncommandant heb je toch wel het commando over een flinke groep

Midden Oosten

Vnr Rik, Mieke, Rutà, Carel

mensen. Maar volgens de voorschriften van toen was ik nog te jong voor strafbevoegdheid. Dat was in eerste aanleg een probleem. Na wat heen en weer gedoe kreeg ik die strafbevoegdheid toch maar wel.

Nou was al bekend dat ik graag op uitzending wilde gaan en gelukkig mocht ik naar Israël in 1976. Inmiddels zijn Mieke en ik getrouwd, in 1971 en we hebben twee zonen van 1 en 2 jaar oud. Ik word VN-waarnemer met woonplaats Tiberias. Mieke, de jongens en ik wonen daar dan negen maanden. Af en toe gaan we naar de *soukh* in Damascus. Dat kon toen nog gewoon; het was twee uur rijden en best veilig genoeg. Het is best een mooie tijd en ik ben meer dan de helft van de tijd thuis. Van april 1977 tot februari 1978 ben ik geplaatst in Kairo. Mijn werkterrein ligt in de Sinaï, dus ik ben soms dagen achtereen op stap. Dat is voor Mieke best eenzaam, zo alleen met die twee jongens. Bovendien kan je in Israël zelf autorijden. Die auto's van VN-personeel worden meestal gewoon

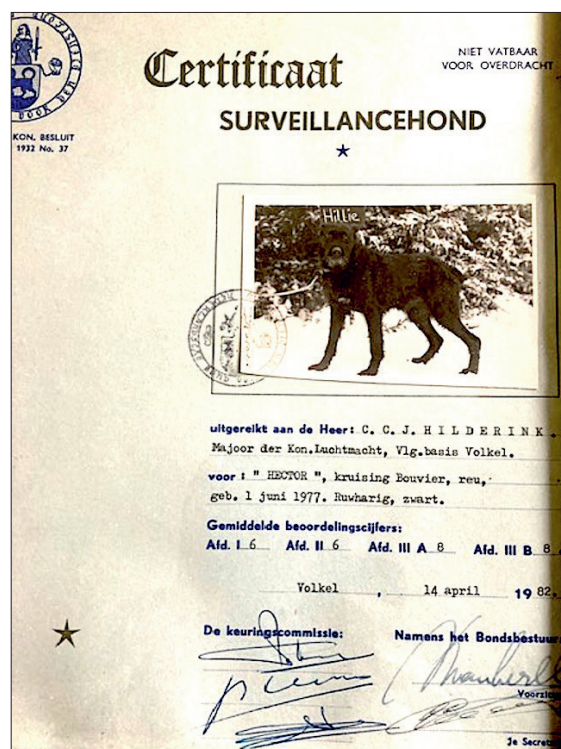
doorverkocht aan een opvolger, dus kopen en verkopen gaat prima. Maar in Kairo moet je op straat gaan staan en je hand opsteken, dan heb je ook wel meteen een taxi. Dat is best makkelijk, maar we moeten er wel even aan wennen. Jammer dat de luchtkwaliteit ter plekke erg slecht is en Rik is daarvan nogal eens ziek. Overigens zijn we wel verbaasd over de vriendelijkheid van veel mensen. Je moet weten dat onder alle woonflats in Kairo een parkeerhok is. Daar woont meestal een Egyptisch gezin, als een soort conciërge of bewaker. Nou wil het geval dat ik eens opgenomen moest worden in het ziekenhuis. Dat VN-hospitaal is niet in Kairo maar ligt in Ismailia, op zo'n 150 km afstand. Wat schetst onze verbazing dat die man uit onze parkeergarage, met de bus helemaal naar dat ziekenhuis komt om een bosje bloemen te geven. Ongelooflijk; een mooie herinnering.

Enfin, aan ons uitstapje naar de UNTSO komt een eind en in 1978 kom ik bij 3GGW (Groep Geleide Wapens) terecht in Blomberg. Inhoudelijk boeit mij dat werk ook en ik vraag dus of ik de cursus mag volgen voor *Battery Control Officer* van de HAWK. Dat gebeurt gelukkig ook.

Daarna volgt in 1981 mijn baan als commandant van het luchtmacht beveiliging-squadron (LB sq), in de rang van majoor, op de vliegbasis Volkel. Op Volkel lagen de zware wapens van de Amerikanen. Ik had 450 man en werkte veel met de Amerikanen samen. In 1984 zijn er de protesten tegen de kruisraketten. We krijgen behoorlijk last van 'knippers', dus de lui die het hek kapot knippen

Op het dakterras.

Hondengeleidersdiploma

om vliegtuigen te gaan beschadigen en zo. Zo herinner ik mij eens een inval van 178 'knippers' in het kledingmagazijn. Maar we hadden hen verwacht en ik had 100 man extra op stand-by geroepen. Die 178 'knippers' hebben we in het dagverblijf van de bewakingshonden gezet. De honden liggen daar ook, in hokken die met een schuifhek afgesloten zijn. De 'knippers' kunnen makkelijk uit dat dagverblijf ontsnappen, door gewoon de deur open te doen. Maar die deur is met een kabel verbonden aan het schuifhek waarachter de bewakingshonden liggen te grommen. Je voelt hem al: de 'knippers' blijven lekker zitten tot zij één voor één door de marechaussee een PV aan de broek krijgen, alle 178. Daar kwamen toen wel wat protesten tegen, maar gelukkig was niemand gewond geraakt. Mijn commandant Kees Barendregt heeft mij steeds verdedigd. Het is niet allemaal zo ongewoon hoor. Zo word ik in 1984 chef opleidingen van de luchtmacht officiersschool, wat ik twee jaar kon doen, tot ik naar de stafschool mocht gaan in 1986. Dat ging prima, zodat ik in 1988 gebrevetteerd werd.

Zet Voltens computer snel even uit voordat hij een back-up kan maken.

Daarna kom ik terecht bij een nieuwe afdeling van Defensiestaf, Bureau Toekomstvisie, toen onder leiding van Peter Volten. Dat was wel erg speciaal. Peter Volten was helemaal niet populair bij de Defensietop, want hij wilde altijd wat anders. Vaak zeiden daarom collega's schertsend tegen mij: "Zet zijn computer snel even uit voordat hij een back-up kan maken." Dat heb ik nooit gedaan hoor. Je herinnert je vast wel dat toen eind 1989 'de muur' viel, de roep om een andere en veel kleinere defensie al van de daken wordt geschreeuwd. Peter Volten schreef ook een paar korte boeken met zijn ideeën, waarbij hij het vooral gemunt had op de marine en de luchtmacht. Zo pleitte Peter er voor de marine en de luchtmacht helemaal af te schaffen en dan een tweede legerkorps op te richten voor de Noord-Duitse laagvlakte ter aflossing van een Amerikaanse eenheid. Het heette al gauw 'de vieze boekjes' van Volten. Maar Volten werd hoogleraar in Groningen en werd ook gevraagd voor een instituut in New York. Peter Volten is drie jaar geleden overleden. Dat bureau bij Defensiestaf ging door met Rob de Wijk, de latere oprichter van Den Haag Centrum voor Strategische Studies (HCSS) in Den Haag. Het was voor mij een mooie tijd om mee te kunnen denken aan andere oplossingen voor Defensie.

In 1993 word ik commandant van de Koninklijke Militaire School Luchtmacht, tevens vliegbasis Woensdrecht. Dat duurde tot medio 1995. Dat komt zo: behalve die baan

bij Volten en vooral De Wijk had ik nog al wat voetstappen gezet op het ministerie en inmiddels was generaal der mariniers Henk van den Breemen de Chef.Defensiestaf geworden. Henk was een fantastische man met een brede visie. Hij kon voortreffelijk orgel spelen. Henk heeft in een interview na zijn afscheid eens gezegd: "De hoogste militaire baas van de krijgsmacht en een organist lijken in functie op elkaar. Je hebt te maken met duizenden pijpen. Sommige zijn kort, sommige lang, de ene spreekt luid, de andere zacht. Allemaal moeten ze regelmatig worden gestemd. Bij sommige een continu proces, bij een paar een hopeloze zaak". (Red: *Reformatorisch Dagblad*, 1998.) Welnu, kennelijk was ik opgevalen bij hem en Henk wilde dat ik sous-chef operatiën (SCOPN) werd van de Defensiestaf. De luchtmacht had dat plan niet met mij en schoof een ander naar voren. Henk zei toen: "Als ik Carel Hilderink niet krijg, gaat die baan naar een ander krijgsmachtdeel." Voilà, ik werd dus vanuit Woensdrecht naar de Defensiestaf gehaald. In 1995 was er ook 'Srebrenica', Over die tragiek is al genoeg geschreven.

Even tussendoor, Carel, die 90-er jaren en ook later was een periode van afbraak. Nu zie je weer de versterking van Defensie, waarin alle soorten materieel weer aangeschaft worden en opeens zijn drones populair. Als je nu, met alle ervaringen en met de kennis van nu, zou moeten helpen Defensie weer te versterken. Voor welke innovatie zou jij dan kiezen?

Laten we het eerst even goed zeggen. Als jij drone zegt, bedoel je eigenlijk een *remotely piloted vehicle* (RPV). Een drone vliegt autonoom een ingesteld traject, hoewel dat woord tegenwoordig ook gebruikt wordt als een RPV bedoeld wordt. Maar OK, we zeggen drone en we bedoelen alles wat vliegt zonder vlieger aan boord. Er is al sedert de 90-er jaren wat gespeeld met drones. Leuk hoor. Maar er was niet echt een tactische toepassing voor bedacht. En de luchtmacht was geen voorstander van een vliegend onbemand ding. Intussen zijn we allemaal even wijs geworden over het gebruik: verkennen, foto's maken, bommen laten vallen en dat alles onder directe besturing vanaf de grond. Verzin het maar. Maar ik ben niet overtuigd dat dit nu 'het verschil' gaat maken. Wel zullen er vooral op tactisch en operationeel niveau veel aanpassingen zijn.

Jij vraagt naar innovatie. Defensie is niet specifiek bekend om innovaties, eerder behoudend. Dus ik heb geen idee hoe daar nu over gedacht gaat worden. Ik houd mij er ook niet mee bezig. Nou ja, toch even één opmerking: we moeten de onderzeeboten houden en vernieuwen. En dan er nog een paar bij kopen. Ik heb een maand mee gevaren met de Tijgerhaai om zelf even te ervaren

wat je met zo'n boot kan doen. Opvallend vond ik ook het meedoen in het af luisteren. Later heb ik ook rechtstreeks vernomen van collega's uit de VS, het VK en FR, en ook van Klaus Naumann, dat de Nederlandse bijdrage hoog gerespecteerd wordt. Een onderzeeboot is het enige wapen dat op de oceanen een flinke klap kan uitdelen. Nee, zéker niet 'nucleair gaan'. De VS, het VK en de Franse marine hebben al meer dan genoeg boten met nucleaire voortstuwing. En met de kleinere conventionele boten kun je ándere dingen doen die je met een *nuc* niet meer kan. Bovendien is een *nuc* tien keer zo duur als een conventionele boot.

Een onderzeeboot is het enige wapen dat op de oceanen een flinke klap kan uitdelen.

Eigenlijk zou ik heel graag meedenken in de richting van sociale innovatie voor Defensie. Er wordt gelukkig nu al af en toe over gesproken. Het gaat dan over reservisten, het snel kunnen opschalen in aantallen mensen als het nodig is. Ook lees je nu wel eens een krantenbericht over dienstplicht of sociale dienstplicht en varianten daarop. Dat zou voor Defensie best een denkrichting kunnen zijn maar eigenlijk ook wel voor de weerbaarheid van Nederland als geheel. In dit verband wijs ik ook even op wat Jan-Peter Balkenende ooit zei. Hij werd verkeerd begrepen en verguisd maar ik denk dat hij best gelijk had met zijn kijk op de toekomst toen hij het over VOC-mentaliteit had. Ook is het ontzettend jammer dat Gorbatsjov weer zo snel het veld moest ruimen. Jeltsin ontnam 'Gorbi' de macht al in 1991. De Sovjet-Unie werd immers opgeheven en de Russische Federatie werd geboren. Dus Gorbatsjov zat opeens zonder baan en verdween vrij snel in de vergetelheid. Dat was jammer, want hij was duidelijk uit op ontspanning en vrede. Wie weet wat we met hem nog hadden kunnen bereiken.

OK, sorry voor dit intermezzo. Hoe liep je loopbaan verder?

Ja, OK, dan lopen we even verder. In 1997 verschoof ik van SCOPN naar SCPLAN van de KLu, maar ook dat duurde maar kort want daarna werd ik in 1999 directeur personeel van de KLu (DPKLu). Wel grappig dat ik nooit een baan als personeelsofficier heb gehad en nu wel DPKLu mocht zijn. Maar de sfeer bij Defensie in die tijd was gespannen. Niet één persoon in de militaire top was enthousiast over die kortingen, bezuinigingen, verminderingen van personeel. Tsja, het is geschiedenis. Daarom vond ik het wel leuk om in 2001 Gouverneur van de KMA te worden; hetzelfde instituut vanwaar ik ooit ontslagen zou zijn geworden. Er waren best leuke evene-

menten waar de KMA een rol in speelde. Ik heb dus echt van die baan genoten. Zo was de stad Breda in 2002 jarig en werd 750 jaar oud. De KMA heeft toen op een zondagmorgen in juni op de Grote Markt een stadsontbijt verzorgd voor drieduizend mensen. Dat kostte ons niets, daar waren de sponsors voor, maar wij organiseerden het en we voerden het uit. En

Irak de geschiedenis wil dat in 2003 de KMA 175 jaar oud werd. Uiteraard ook feest. Petra Groen en Wim Klinkert hebben het boek *Studeren in Uniform* geschreven waarvan het eerste exemplaar op de KMA is aangeboden aan de prins van Oranje, Willem-Alexander. Prins Bernard was er ook bij en kreeg het tweede exemplaar. In dat jaar heeft de KMA de koningin op bezoek gehad tijdens de Dies. Het was trouwens wel een baan die je echt samen met je echtgenote deed.

Maar aan alle feestjes komt een einde en ik kreeg tot slot nóg een functie. Ik mocht als eerste commandant van de Navo-missie naar Irak van augustus 2004 tot februari 2005. Mieke en de jongens gingen toen natuurlijk niet meer mee. Die Navo-missie was bedoeld voor training van militairen, politie en veiligheidsorganisaties wat wel nodig was na de Tweede Golfoorlog. Verder coördineerden wij de verstrekking van militair materieel. Na Irak was het voor mij afgelopen bij Defensie.

Je zegt Mieke en de jongens. Hoe is het met de familie?

We zijn nu 54 jaar gelukkig samen, Mieke en ik. Rik is geboren in 1974. Hij heeft een vriendin. Onze tweede zoon, een jaar jonger, vroeg ons of hij een 'à' achter zijn naam mocht zetten, want dan zou zijn naam zowel voor

Rutà overleed twee jaar geleden aan een hersenbloeding.

een jongen als voor een meisje te gebruiken zijn en dat voelde hij zo. Wij accepteerden dat direct. Die naam Rutà komt uit het Hebreeuws. Zie je die foto en die tekst op dat tafeltje daar? Ga maar eens kijken. Wat zeg je? Ja, je mag er een foto van maken.

Dat is het ergste wat ouders kan overkomen: je eigen kind te moeten begraven. Iedereen krijgt wat te dragen, maar het is ongelijk verdeeld. Hoe gaat het leven nu verder met jullie?

Ja, wij hebben onze portie wel gehad. Maar dat heb je niet voor het kiezen.

Met ons gaat het verder wel goed hoor. We zijn vorig jaar verhuisd naar Borger vanuit een boerderij met een groot weiland met paarden, want dat werd ons te groot en te veel. Ik moet opletten dat ik niet val, want dan breek ik mijn rug. Ik heb de ziekte van Kahler en mijn botten breken gemakkelijk. Ik fiets dus op een driewieler; dat gaat prima. Een garage in het dorp heeft achter op onze camper een frame gemaakt waardoor die driewieler mee kan. De gewone fiets van Mieke gaat in de camper, dus we kunnen samen op stap; niets loos. En ja, we gebruiken die camper echt nog wel. Vroeger rende ik de hele of de halve marathon, maar sporten of rennen kan ik echt niet meer. Ik beperk mij tot oefeningen binnenshuis. In elk geval is het goed onder controle, maar ik móet blijven bewegen. Met Rik gaat het prima. Hij heeft een bedrijf en het gaat hem voor de wind. Het onderzoek naar de oorzaak van de hersenbloeding van Rutà heeft niets opgeleverd.

Heb je nog een hobby? Wat doe je zoal?

Zát. Maar niet steeds hetzelfde. Het wisselt nogal. Ik ben lid van de Lions en de klaverjasclub, en dat is voldoende voor sociale contacten. Aan andere clubs heb ik geen behoefte. Verder heb ik een paar jaar een bedrijfje gehad dat zich bezighield met de veiligheid van

Op de bok

Vooraf gaat het om de personele kant. Kijk maar eens naar de brandblussers in openbare gebouwen; die kan je niet eens van de muur halen vanuit een rolstoel. En zelfs al heb je er eentje te pakken, dan is dat ding te zwaar en te onpraktisch om te richten en de brand er mee te blussen vanuit je rolstoel. Ook de AED voor het

opheffen van een harttritmestoornis hangt standaard veel te hoog. Het kernprobleem voor gehandicapten is de toegankelijkheid van gebouwen en de toepasselijkheid van dingen. Veiligheid heeft altijd al mijn belangstelling gehad. We hielden ook wel eens oefeningen voor bestuurders uit de gemeenten en veiligheidsregio's die daar om vroegen. We beoefenden scenario's en gaven meteen een hot-debrief. Journalisten waren niet welkom, want dan gaan mensen zich anders gedragen. We hebben dat zo'n vijf jaar gedaan en daarbij circa 40 van die trainingen gegeven.

Helemaal los daarvan zit mij iets dwars over het gebrek aan het 'samen leven' in ons mooie Nederland. Dat zit zo: in de periode dat wij in Tiberias woonden, vielen mij in Jeruzalem twee visrestaurants op die vlak bij elkaar zaten. De ene werd gedreven door een jood, de ander door een moslim.

Maar die twee hielpen elkaar als er in een van de twee winkels een tekort kwam van iets. Los van matige concurrentie, want ze hadden beide hun eigen klanten, was er geen enkele vijandschap. En kijk nou eens naar dat symbool. Wat zie je dan? Kruis, Davidster en Halve Maan. Juist ja, een samenvoeging van de drie symbolen van het Christendom, het Jodendom en van de Islam. Alle drie samengevoegd in een enkel symbool, dat staat voor het samen zoeken naar oplossingen in plaats van anderen voortdurend de schuld te geven en gewelddadige zogenaamde demonstraties te houden. Er zijn een paar mensen en organisaties die meedenken. Zo zijn deze drie uitvoeringen door een zilversmid gemaakt. Wij proberen dit symbool te promoten. Misschien moeten belangrijke mensen dit eens gaan dragen. Wat je ziet is een daspeld en een broche aan een kettinkje. Die broche kan ook met een magneetje worden bevestigd.

Symbool op revers

Mieke, vertel eens over Carel? Wat is het voor een man?

"Wat voor man Carel is? Carel is best complex met vele kanten. In de basis is hij puur goud: eerlijk, betrouwbaar en recht door zee. Maar hij heeft ook zijn gebruiksaanwijzing. Hij kan soms een beetje worstelen met zichzelf en is bovendien een tikkeltje eigenwijs. Het mooie is: hij claimt altijd dat ik de enige ben naar wie hij echt luistert. Dat streelt natuurlijk, ook al weet ik dondersgoed dat hij niet altijd mijn advies opvolgt!"

NIEUWE LEDEN

Bleeker C.P. *KM KTZ b.d.*
Potsmaat 164
6983 AZ Doesburg

Bokhoven H.A.J. *KL bgen b.d. fus*
Vegerinkskamp 28
7437 GA Bathmen

Boogaard A.C.P. van den
KL lkol b.d. gnr
Lodomez 19
4970 Stavelot BELGIË

Bueren - van Wijk A. van - mevr.
Hesseling 42
4841 JJ Prinsenbeek

Burmeister-Heller A.M. - mevr.
Amphion 106
7314 AV Apeldoorn

Cornelisse-Spoor M.P.C. *KLu kap b.d.*
Statenlaan 501
5223 LH 's-Hertogenbosch

Dijk - Nollens J. van - mevr.
Dennenlaan 201
6711 RC Ede

Donswijk A.H. *KL maj b.d. log b&t*
Laan van Kerschoten 69
7316 ER Apeldoorn

Florijn M.W. *KM LTZ1 b.d.*
Prins Bernhardpark 22 B
7524 RB Enschede

Geerts N. *KL genm b.d. inf*
Van Bijnenlaan 11
3972 GS Driebergen-Rijsenburg

Gerzon K.H. *KL lkol b.d. log/b&t*
Duurstedestraat 10
4834 HL Breda

Hartman-Maatman M.L. - dhr.
Marmontweg 45
3711BH Austerlitz

Heshusius A.C. *KL lkol b.d. cav*
Baron Sloetkade 119
7321 ZR Apeldoorn

IJntema P.D.R.M. *KL lkol b.d. log/b&t*
Zaadkorrel 25
3755 HK Eemnes

Joosten M.M. *KM KLTZ b.d.*
Hengelsestraat 92
7482 AD Haaksbergen

Meijer P.M.
Standerdlaan 54
1852 RX Heiloo

Moolhuizen - Bagchus C.F.Th. - mevr.
Nonnenveld 144
4811 DV Breda

Noijens A.M.J.J.M. *KL kol b.d. art*
Sluiswachtershoeve 1
7326 ZA Apeldoorn

Ooms J.J.C.M. *KL tlnt b.d. lo/s*
Meerkoetmeen 60
3844 XR Harderwijk

Roerink H.G. *KLu maj b.d.*
Erve Jenneboer 26
7623 JE Borne

Seters E. van *KL lkol b.d. vbdd*
Saffierstraat 12
6713 TC Ede

Slager L.J. *KL lkol b.d. log/techtr*
De Wetering 2
3931RG Woudenberg

Strik P.W. *KL genm b.d. inf*
Storm van 's-Gravesandeweg 56
2242JJ Wassenaar

Velzen L.C. van *KMar kap b.d.*
Kenau Hasselaarstraat 483
4382 AS Vlissingen

Ven J.J.E. van de *KLu kol b.d.*
Poolseweg 142
4818 CE Breda

Vermeulen A. *KL maj b.d. log*
Meidoornstraat 14
7552 BA Hengelo

Woker H.J. *KM KLTZ b.d.*
Knokkel 78
1619 AK Andijk

ADRESWIJZIGING

Adriaens - Repko R. - mevr.
Esschebaan 70
5062 BD Oisterwijk

Bouwdijk Bastiaanse F.E.V.M. van
KL kol b.d. cav
Coebelweg 4
2324 KW Leiden

Broers G. *KM LTZ20C b.d.*
Bremstraat 2 B
1783 JG Den Helder

Bulsing J.H. *KL lkol b.d. ma*
Partida Cap Negret 11, Atico A
03590 Altea SPANJE

Bulsing - van Althuis J.T. - mevr.
Oude Utrechtseweg 163 3
743 KN Baarn

Buurman L.L.M. *KL maj b.d. td*
Veenraden 89
3907 HA Veenendaal

Dagniaux J.P.M. *KL maj b.d. cav*
Martha Flora app A3.09 Abtstraat 5 D
6211 LS Maastricht

Klaver J. *KL lkol b.d. log/techtr*
Hillenaarlaan 25
2241 JX Wassenaar

Klaver-Asscheman E.J. - mevr.
Hillenaarlaan 25
2241 JX Wassenaar

Kleijwegt J.W. *KM CDRA b.d.*
Verlengde Schrans 54
8932 NP Leeuwarden

Kluver P.B.L. *KM CDR b.d.*
Schubertlaan 1 C
3055 HL Rotterdam

Pals E.T. *KL kol b.d. ma Wzc*
De Gemzen app 8 Gemzenstraat 3
7315 EK Apeldoorn

Randwijk H.A. van *KL kol b.d. art*
Oldenhofplantsoen 33
6711 TD Ede

Reitsma-van Bodegom M.K. - mevr.
p/a Abcoudermeer 9
1391 JL Abcoude

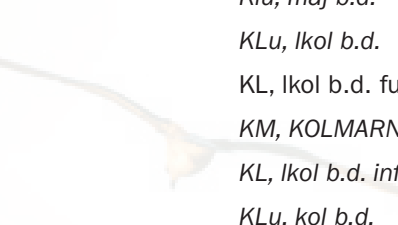
Schenkuis D.W.H *KLu ltkol vl b.d.*
Ernani 7
5629 NB Eindhoven

Utermöhlen V.J. *KLu kol b.d.*
Wilhelminastraat 103
3901 DB Veenendaal

Vlodrop-Oomen A.J. van - mevr.
Kruidenlaan 25
4907 AA Oosterhout

Vossen A.S. van der *KL elnt b.d. cav*
Kwartelstraat 3
7731 ZZ Ommen

In Memoriam

Bosboom - Kragting L.Th.	<i>mevr.</i>	n.b.	†25-10-2025
Briët E.C.	<i>KLu, maj b.d.</i>	*5-8-1938	†24-11-2025
Bueren J.P. van	<i>KLu, lkol b.d.</i>	*15-07-1935	†28-08-2025
Coopmans L.A.C.	<i>KL, lkol b.d. fus</i>	*25-05-1938	†01-07-2025
Dekker J.C.C.	<i>KM, KOLMARNS b.d.</i>	*10-11-1935	†10-10-2025
Derkx J.M.R.	<i>KL, lkol b.d. inf</i>	*21-08-1945	†03-10-2025
Duinker S.A.	<i>KLu, kol b.d.</i>	*19-04-1928	†25-09-2025
Franke J.	<i>KM, KLTZ b.d.</i>	*09-04-1926	†04-11-2025
Geersing B.	<i>KL, elnt b.d. inf</i>	*08-01-1944	†06-10-2025
Gerritsen G.G.E.	<i>KL, maj b.d. inf</i>	*18-05-1930	†28-09-2025
Haga B.J.	<i>KMar, maj b.d.</i>	*22-08-1931	†18-09-2025
Harskamp F. van	<i>KL, lkol b.d. inf</i>	*21-03-1937	†25-09-2025
Hart C.J.	<i>KL, maj b.d. int</i>	*30-10-1936	†09-10-2025
Heegde B.J. ter	<i>KL, elnt b.d. gn</i>	*09-09-1929	†20-10-2025
Heijt C.E.	<i>KL, maj b.d. vbdd</i>	*19-11-1955	†22-08-2025
Hofland-Govaerts N.A.M.	<i>mevr.</i>	n.b.	†18-10-2025
Hussem J.J.	<i>KL, kap b.d. gn</i>	*26-12-1940	†06-09-2025
Jap Tjong E.P.	<i>KL, kap b.d. gnkd</i>	*26-03-1930	†27-10-2025
Kasten J.H.	<i>KM, KLTZ b.d.</i>	*01-10-1950	†14-11-2025
Koster J.J.	<i>KM, KTZ b.d.</i>	*21-06-1928	†08-07-2025
Kouwenberg A.O.H.	<i>KLu, maj b.d.</i>	*11-06-1948	n.b.
Kusters F.W.M.	<i>KLu, kol b.d.</i>	*24-08-1934	†10-10-2025
Loek J.	<i>KLu, maj b.d.</i>	*5-11-1932	†10-09-2025
Maas J.J. van der	<i>KLu, kol b.d.</i>	*12-07-1936	†31-08-2024
Nypels - Tans H.A.C.	<i>mevr.</i>	*24-08-1930	†07-11-2025
Remijnse C.J.	<i>KL, lkol b.d. ts</i>	*04-11-1941	†11-11-2025
Sier W.A.	<i>KL, maj b.d. inf</i>	*25-08-1930	†13-09-2025
Smith J.J.	<i>KLu, maj b.d.</i>	*04-06-1947	†12-06-2025
Starrenburg J.A.A.	<i>KL, kol b.d. ma</i>	*15-10-1935	†05-09-2025
Turpijn Ch. F.	<i>KL, kol b.d. mpsd</i>	*25-04-1938	†03-10-2025
Verhaar H.C.	<i>KL, lkol b.d. gnktr</i>	*27-11-1936	†10-09-2025
Verharen J.M.J.	<i>KL, lkol b.d. gnktr</i>	*05-10-1934	†01-11-2024
Vries J.J.C.N. de	<i>KL, genm b.d. vbdd</i>	*25-12-1941	†24-08-2025
Waanders T.G.	<i>KL, bgen b.d. inf</i>	*25-08-1933	†20-07-2025
Westerhoud-Blesing D.	<i>mevr.</i>	n.b.	†07-09-2025
Zwolsman J.	<i>KL, *lkol b.d. inf</i>	24-11-1933	†08-09-2025

Mededelingen secretaris

Tijdens de najaarsbijeenkomst met de (plv) rayon officieren op 14 oktober is plv rayonofficier van het rayon Maas en Waal Dick Hesse gefeliciteerd met zijn 15-jarig jubileum. Uit handen van de voorzitter ontving hij de hierbij behorende waardering voor zijn langdurige inzet. De redactie van EERVOL is uitgebreid met de komst van Eric Otterloo. Eric liep al een tijdje informeel mee bij de redactievergaderingen. Regelmatig zijn bijdragen van zijn hand in EERVOL te lezen.

Jan Kreuger

Tijdens de najaarsrayonbijeenkomst zijn een aantal inhoudelijke thema's besproken. Onze voorzitter heeft een uitgebreide toelichting gegeven op het concept-Meerjaren Beleidsplan 2026-2028. De opmerkingen van de (plv) rayon officieren worden in een nieuw concept verwerkt. Het concept beleidsplan met de bijbehorende meerjarenbegroting zal voor besluitvorming aangeboden worden aan de Algemene Vergadering op 16 april 2026 in de Kumpulan op het landgoed Bronbeek. Zie de aankondiging van de AV op p. 4. Tijdens de rayonbijeenkomst is een toelichting gegeven over het invaren in het nieuwe pensioenstelsel op 1 januari 2027. In de komende tijd zult u hierover regelmatig worden geïnformeerd. Dat geldt ook voor de voorbereidingen van de 150ste verjaardag van de KVEO op 16 april 2027.

Op 24 september heeft het tweede overleg met het bestuur van de KVNRO plaatsgevonden. Afsproken is dat wij elkaar tenminste één keer per kwartaal spreken. Op 3 december heeft overleg plaatsgevonden met de KVMO en de NOV. Een verkennend overleg, waarbij gekeken is naar waarin wij elkaar kunnen versterken.

In de achterliggende perioden zijn verschillende bijeenkomsten van de Koepel Gepensioneerden (KG) bezocht. Eén van de door de Koepel georganiseerde themabijeenkomsten ging over 'Krachtig ouder worden-praat vandaag over

morgen'. Een vertegenwoordiging van het bestuur heeft een bezoek gebracht aan het Klantcontact Centrum (KCC) van de APG, de uitvoeringsorganisatie voor het ABP, om zich te laten informeren over de voorbereidingen van het proces van invaren in het nieuwe pensioenstelsel. Een enorme operatie. De voorbereidingen liggen op schema. Op 26 november heeft onze voorzitter de vereniging vertegenwoordigd bij de onthulling van het nieuwe monument op de Nationale Veteranenbegraafplaats in Loenen. In de bijbehorende maquette is de naam van de KVEO opgenomen. De KVEO is een van de verenigingen die het monument financieel mogelijk heeft gemaakt.

Wilsbeschikking en het levenstestament

Inmiddels zijn er bijeenkomsten bij een tweetal rayons geweest waar onze adviseurs Zorg en Welzijn en Geestelijk Welzijn dieper zijn ingegaan op diverse aspecten rondom het levenseinde. Bijzondere aandacht is hierbij geschonken aan de wilsbeschikking en het levenstestament maar ook aan aspecten rondom het levenseinde die niet op papier staan maar wel belangrijk zijn. Het besluit van het bestuur om een tegemoetkoming te verlenen in de notariskosten is bij vele leden inmiddels in goede aarde gevallen. Mede in het kader van ouder worden heeft onze adviseur Geestelijk Welzijn, Wim in 't Hout, bijna alle rayons bezocht.

Verbetering bereikbaarheid van het bestuur en de functionarissen

Omdat het kantoor van de KVEO slechts sporadisch bezet is en de ingesproken bandjes onvoldoende en onregelmatig worden uitgeluisterd, wordt met ingang van 7 november 2025 de telefoon niet meer uitgeluisterd. Als u een vraag of een opmerking hebt voor het bestuur of de functionarissen, of met iemand in contact wilt komen kunt u het beste gebruik maken van het mailadres info@kveo.nl. De e-mails gericht aan de KVEO (info@kveo.nl of secretaris@kveo.nl) worden dagelijks door een of meerdere bestuursleden of functionarissen gelezen en in behandeling genomen. Met deze wijziging willen wij de service voor onze leden optimaliseren. Voor dringende zaken is het bestuur in principe

Dick Hesse 15 jaar plv RO Maas en Waal

altijd via haar POC in principe dagelijks bereikbaar op het mobiele telefoonnummer: 06 53 787 110.

Oproep van het bestuur

1 Collega's gezocht die als pensioenadviseur de commissie P&U willen ondersteunen. De KVEO wil zich, in het kader van werving van nieuwe leden, nog meer gaan inzetten voor de pensioenen van alle gepensioneerd militairen en burgerambtenaren van MinDef. Daarom zoeken wij leden van de KVEO met een relevante achtergrond om de Vereniging als pensioenadviseur te ondersteunen. Interesse? Meldt u zich aan voor een gesprek met de commissie P&U (Pensioenen en Uitkeringen). Dit kan via het secretariaat: secretaris@KVEO.nl.

2 Omzien naar elkaar. Denk je met ons mee? In juni 2023 is in EERVOL een artikel verschenen over eenzaamheid met als titel "Eenzaamheid belicht, een verborgen probleem?". In augustus 2025 heeft de KVEO zich aangesloten bij de Nationale Coalitie tegen Eenzaamheid, waarin maatschappelijke organisaties, gemeenten, bedrijven en de rijksoverheid samen werken om eenzaamheid in Nederland te verminderen. Inmiddels vormen ruim 200 organisaties de Nationale coalitie.

Jaarlijks wordt in september de week 'Tegen eenzaamheid' georganiseerd met tal van landelijke activiteiten. Natuurlijk wil ook onze vereniging voor zover mogelijk, werk maken van het verminderen van eenzaamheid onder onze leden en wel op een positieve en praktische manier. Immers eenzaamheid raakt ons allemaal, direct of indirect. De vraag is echter hoe doe je dat? Weten wij wat er speelt binnen onze vereniging? En als je mensen meer verbonden wil laten voelen, wat werkt dan wel en wat niet? Kunnen we leren van ervaringen? Om een beeld te krijgen van wat we kunnen doen, *willen we in 2026 met een klein groepje betrokken mensen meedenken over ideeën, kansen en initiatieven* om ontmoeting en verbinding te versterken. Simpelweg samen verkennen wat werkt en wat niet. Niet met grote plannen, zware gesprekken of lange vergaderingen, maar door een praktische verkenning van mogelijkheden. Bent u geïnteresseerd, vindt u het leuk om samen te sparren en bij te dragen aan een prettige verbonden vereniging? Dan horen we graag van u? Stuur dan een mailtje naar de Secretaris@kveo.nl en dan nemen we contact met u op. Deze oproep is mede namens Wim in 't Hout, onze adviseur Geestelijk Welzijn en Wim Frankenmolen, onze adviseur Zorg en Welzijn.

Leden werven leden

Wanneer de KVEO als vereniging wil blijven meetellen hebben we absoluut nieuwe leden nodig. In de afgelopen twintig jaar is het ledental geslonken van meer dan 4000 naar minder dan 2000. De oorzaken zijn bekend. We hebben een sterk verouderend ledenbestand, met als gevolg een aanzienlijk natuurlijk verloop. Daar staat een geringe aanwas tegenover.

Door verschillende oorzaken leveren de wervingsinspanningen weinig resultaat op. Om te beginnen is de krijgsmacht en daarmee het officierscorps enorm gekrompen. Daarom zijn er minder officieren die met ontslag gaan, minder potentiële leden dus. Een andere oorzaak is dat we officieren die met ontslag gaan niet kunnen benaderen omdat we, met een verwijzing naar de privacywetgeving, niet aan hun naam, adres en woonplaats (NAW) kunnen komen.

De praktijk heeft echter uitgewezen dat de meeste nieuwe leden worden geworven via mond-tot-mondreclame. Daarom zetten we in op de methode 'Leden werven leden'. We doen dat door leden te vragen om persoonlijk vrienden en bekenden uit te nodigen lid te worden van de KVEO. De nadruk ligt op *persoonlijk* uitnodigen omdat in de praktijk

ook is gebleken dat niet-persoonlijke wervingsbrieven die het secretariaat verstuurt zelden effect sorteren. Om dit te ondersteunen zijn bij deze EERVOL twee boekenleggers gevoegd. Naast het gebruik als boekenlegger dient deze ook als uitnodiging om lid te worden van de KVEO met het aanbod van de eerste 12 maanden gratis lidmaatschap.

Probeer daarbij zoveel mogelijk 'jongere' officieren te bereiken. Voor de toekomst van de KVEO is verjonging dringend gewenst.

Het streven is dat ieder lid 1 nieuw lid werft:

Leden werven leden

Met collegiale groet
Bernard Revet
Adviseur Ledenwerving

Rayons

RAYONS ALGEMEEN

Alle contactadressen van de rayons staan op de laatste binnenbladzijde. De rayon bijeenkomsten staan open voor alle leden en begunstigers. Voor de geplande activiteiten en verslagen van de rayonbijeenkomsten zie ook de website www.kveo.nl

In memoriam Eugène Briët

Op 24 november is Eugène Briët (KLu Maj b.d.) op 87-jarige leeftijd overleden, Eugène was tot begin 2023 meer dan 22 jaar Rayon Officier van het rayon Twente. Hij was erg betrokken bij de KVEO en in het bijzonder voor ons rayon. Daarnaast was Eugène ook altijd aanwezig bij de herdenking van de Japanse bezetting van voormalig Nederlands-Indië. Eugène was erg begaan met de geschiedenis van de conflicten in het Midden-Oosten, hij heeft hierover een lezing voor de leden van het rayon gehouden. Tot vorig jaar was Eugène een trouwe bezoeker van de maandelijkse bijeenkomsten, om gezondheidsredenen was hij het laatste jaar niet meer in de gelegenheid om bij onze bijeenkomsten aanwezig te zijn. Wij verliezen een dierbaar lid en vriend die erg betrokken was bij alles wat ons interesseerde en veel heeft betekend voor de KVEO en voor het rayon.

Op maandag 1 december hebben wij waardig afscheid van Eugène genomen.

In memoriam Roel Derkx

Op 3 oktober 2025 overleed Luitenant-kolonel der Infanterie b.d. J.M.R. (Roel) Derkx op 80-jarige leeftijd. Roel was gedurende 10 jaar Rayonofficier van Rayon Steenwijk/Havelte en heeft in die periode de samenhang binnen het rayon sterk bevorderd. Roel was een begenadigd kunstschilder en heeft in zijn jeugd moeten

kiezen tussen de kunstacademie en de KMA. Ondanks dat hij koos voor de KMA heeft hij de schilderkunst nooit losgelaten. Op zijn tachtigste verjaardag, toen bekend was dat Roel niet meer zou herstellen, heeft zijn echtgenote Hélène thuis een expositie georganiseerd. Hierdoor kon zijn prachtige werk door velen, waaronder ook oud-collega's en jaargenoten, worden bewonderd.

Na beëindiging van zijn functie als rayonofficier heeft hij samen met Hélène veel culturele reizen gemaakt om de belangrijkste musea in Europa te bezoeken.

Op 11 oktober is op indrukwekkende wijze afscheid van Roel genomen. Treffend was de tekst van Roel zelf op de rouwkaart:

"Mijn leven was mooi en interessant.

Daar hebt u allen aan bijgedragen.

Ik heb genoten. Hartelijk dank"

We hopen van harte dat de mooie herinneringen Hélène troost mogen bieden.

01 FRIESLAND

Het is alweer bijna eindejaar. Ze zeggen wel vaak dat naarmate je ouder wordt de tijd steeds sneller lijkt te gaan.... en dat ervaren ook veel mensen in mijn omgeving. Daarom is het zo belangrijk om de tijd zo goed mogelijk te benutten afhankelijk van je mogelijkheden.

Bij het samenzijn van de drie noordelijke provincies op 4 september in Havelte was het thema "Levenseinde". Voor de aanwezigen een buitengewoon nuttige en leerzame dag ...

maar ook een onderwerp waar niet iedereen even gemakkelijk mee omgaat. De hand-out die beschikbaar werd gesteld kan ik IEDEREEN aanbevelen zodat je alsnog informatie tot je kunt nemen die ooit voor iedereen zal gelden. Vanaf deze plaats wil ik graag de drie inleiders zijnde Marcel Celie, Wim Frankenmolen en Wim in 't Hout hartelijk bedanken voor hun uiteenlopende bijdragen aan deze dag. PRIMA! 25 September was ook een heel bijzondere dag want kapitein Klu b.d. Frans de Wilde werd maar liefst 103 jaar! Een delegatie van het rayon plus een vertegenwoordiging van het Veteranenplatform (in een Brits en een Amerikaans uniform plus een "bijpassende" jeep) kwamen Frans ook feliciteren. Al met al een zeer geslaagde dag voor Frans en zijn echtgenote Nesia.

Op 30 november bezochten we met 24 leden de Kruiskerk in Burgum waar een zangkoor hoofdzakelijk a capella hun liederen (van over de hele wereld) zong en na afloop een diner bij restaurant Princenhof in Eernewoude. Al met al een zeer geslaagde extra bijeenkomst van ons rayon.

Tot slot wil ik graag het bestuur en dan met name Eric Otterloo bedanken voor de uitstekende regeling die het afgelopen jaar voor de rayons van kracht is geworden. Bij een aantal evenementen mag op jaarbasis een bedrag van € 22,- per persoon gedeclareerd worden en tezamen met de “eigen” KVEO-declaratieregeling van 3 keer € 11,- kunnen wij als rayon een “aangenaam” bedrag van derden ontvangen waardoor wij onze evenementen vaak voor een aantrekkelijke prijs kunnen aanbieden. Omdat het met ons ledenbestand wel enige moeite kost om mensen ertoe te bewegen om mee te doen is een gunstige prijs eveneens gunstig voor deelname. Immers, een kerstdiner voor € 20,- en voor begunstigers € 15,- is in de gewone horeca net toereikend voor een voorgerecht met een kop koffie na.

Het einde van het jaar betekent ook de “feestmaand” december waarbij wij ons realiseren dat deze maand mogelijk – afhankelijk van je privéomstandigheden – ook een heel ander gevoel met zich meebrengt. In die omstandigheden veel sterkte gewenst.

Wij wensen alle leden prettige feestdagen, een aangename jaarwisseling en een heel voorspoedig en gezond 2026!

03 ACHTERHOEK

23 oktober begon als een prachtige herfstdag, veel zon die de mooie omgeving van “Kamp Holterhoek” in een prachtige gouden gloed zette. De club bijeen in de Cloostermanzaal in afwachting van Wim in 't Hout. Op het programma stond het gesprek dat

Wim met ons wilde aangaan over Eenzaamheid.

Op weg naar de kazerne hoorde ik op de autoradio dat de A-12 vanaf het verkeersknooppunt Velperbroek richting de Duitse grens gesloten was voor alle verkeer. Een “sinkhole” was hiervan de oorzaak, maar het was voor Wim wel de hoofdroute om bij ons te komen. Hij werd vervolgens via allerlei braamstruikse-binnenpaden omgeleid om ons te kunnen bezoeken. Wim het heeft de moeite echt geloond. Na binnenkomst en een kop koffie kwam het gesprek op gang. Het onderwerp is erg actueel, ook onder leden van de KVEO.

Hoewel de aanwezigen niet direct in aanraking zijn gekomen met eenzaamheid, wil dat niet zeggen dat wij daarvan gevrijwaard blijven. Goed dus dat Wim daarop de aandacht heeft gevestigd.

Wim vertelde ons dat hij na de lunch een uitzendingsmaatje wilde bezoeken, waar het nu even wat minder mee ging. M.a.w. datgene in praktijk brengen waar we net over hadden gesproken.

05 OOST VELUWE

De jaarlijkse excursie op 5 november: bezoek aan Bronbeek

De maandbijeenkomsten van 2 september en 7 oktober verliepen volgens vertrouwd recept: de Winckelweertbar op de Koning Willem III-kazerne waar we ons nog steeds thuis voelen, de borrel, de goede maaltijden. Altijd een genoegen om elkaar weer te treffen en de laatste nieuwtjes uit te wisselen. Leuk om regelmatig een nieuwkomer te mogen verwelkomen.

Traditiegetrouw zoekt het Rayon elk jaar naar een interessante excursie en dit jaar werd het een bezoek aan ‘Bronbeek’. Onder de vaste leden van de maandborrel bevinden zich meerdere personen met ‘Indische roots’ voor wie het Museum en het Indische specialiteitenrestaurant ‘Kumpulan’ bekend terrein zijn maar

Excursie Bronbeek 5 nov 2025.

de expositie in het museum is recentelijk vernieuwd. Hoog tijd voor een hernieuwde kennismaking. Normaal worden onze excursies druk bezocht maar dit jaar hadden de collega's van de KVNRO al eerder precies dezelfde excursie gedaan en in ons vaste bestand zitten de nodige oud-reserve-officieren...

Uiteindelijk konden 14 dames en heren in het zonnetje aantreden voor de hoofdingang van het museum voor de start van de rondleiding. In ons midden waren zelfs leden die uit Twente waren afgereisd. De rondleidingen worden verzorgd door vrijwillige gidsen en de man die ons vandaag rondleidde, had zich goed op de groep voorbereid en dat leidde tot levendige gesprekken. Ook het Landgoed Bronbeek dat de oorsprong is van dit alles, werd uitgebreid toegelicht. Eén van de bezoekers die hier al meerdere keren is geweest, gaf aan dat hij nu toch (weer) een ander verhaal had gehoord. Door de grote interesses en vele vragen werd duidelijk dat wij allemaal nog maar eens moeten terugkeren om de hele expositie nog eens in alle rust te bekijken.

Na de prachtige en zeer interessante rondleiding werd het hoog tijd voor het aperitief en de bekende Indische maaltijd in de Kumpulan waar we nog eens in alle rust konden napraten over deze stralende en boeiende middag.

We starten in het nieuwe jaar op **dinsdag 6 januari** en de volgende bijeenkomst is op **dinsdag 3 februari 2026**. De bijeenkomst van 3 februari

Veluwezoom

vindt wel plaats in hetzelfde KEK-bouw op de kazerne maar in een andere bar.

06 VELUWEZOOM

Op donderdag 20 november hebben wij ons als leden van de KVEO weer verzameld in restaurant Buitenzorg in Ede om elkaar als oud-collega's weer eens te ontmoeten, maar ook om met elkaar stil te staan bij de geopolitieke situatie in de wereld en de gevolgen van de verkiezingsuitslag voor de besturing van ons land. Onder het genot van een drankje en het nuttigen van de gebruikelijke bitterballen zijn de hierboven genoemde aspecten goed tot zijn recht gekomen, waarbij er natuurlijk ook aandacht was voor een ieders "wel en wee" en het reilen en zeilen binnen onze vereniging. Onderstaande foto geeft een goede sfeerimpressie van het genoeglijk samen zijn. Als rayon officier heb ik onder andere nog even de aandacht gevraagd voor onze volgende bijeenkomst die zal plaatsvinden op donderdag 15 januari eveneens in restaurant Buitenzorg in Ede. Deze nieuwjaarsbijeenkomst zal hopelijk een hoog reünie karakter hebben waarbij naast de trouwe bezoekers van onze borrel, ook vooral diegenen die de weg naar Buitenzorg een beetje zijn kwijt geraakt van harte worden uitgenodigd. Wij zullen gebruik maken van de regeling die Defensie in het leven heeft geroepen om dit soort bijeenkomsten van oudgedienden te stimuleren door een wat ruimer

financieel budget hiervoor ter beschikking te stellen.

Ik hoop en verwacht dat velen zich aangesproken zullen voelen om op donderdag 15 januari 2026 met elkaar het nieuwe jaar te komen inluiden. Van harte welkom!

07 LAND VAN MAAS EN WAAL

Op 20 september een bijeenkomst het rayon Land van Maas en Waal, Niet alleen om de prima locatie in Lat-hum, maar zeker ook geslaagd vanwege een voordracht van mevrouw Reineke Kramer over de opnames van de Film A Brigde too far. Reineke vertelde alles over de totstandkoming van de film, die in Nederland in 1977 is opgenomen. Zij was productieassistente en tolk gedurende de hele duur van de opnames. Sinds die tijd is zij altijd betrokken gebleven bij de jaarlijkse herdenking in Arnhem en heeft veel contact met veteranen. Een enkele aanwezige had ook een rolletje gespeeld in deze film.

Aansluitend een uitstekende lunch en geanimeerde gesprekken, waarbij de verhalen over vroeger, volop de boventoon voerden.

Kortom met ongeveer veertig bezoekers een zeer geslaagde bijeenkomst.

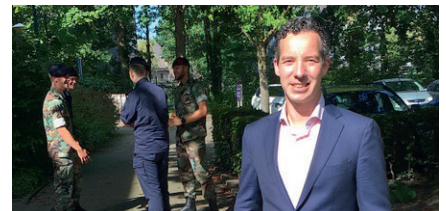
Lezing Maas en Waal

09 LIMBURG-ZUID

Ons rayon heeft elke laatste donderdag van de maand een gezellig samenzijn in Jin Poo Wok in Hulsberg telkens van **17.30 tot 20.00 uur**.

Ook KVEO-ers niet ingedeeld in rayon Limburg Zuid zijn van harte welkom. Wel graag even aanmelden op 06-48383749.

Op 22 januari 2026 wordt er een bijeenkomst georganiseerd met een lezing van oud KMA- officier Prof. Dr. Martijn Kitzen, bijzonder hoogleraar Militaire Studies aan het Institute of Security and Global Affairs aan de universiteit van Leiden. Martijn is hoogleraar in irreguliere oorlogsvoering en speciale operaties aan de Nederlandse Defensie Academie. Zijn onderzoek en onderwijs richten zich op militaire operaties, met bijzondere aandacht voor speciale operaties en irreguliere oorlogsvoering. Hij gaat spreken over zijn nieuwe boek "De oorlog van de toekomst". De locatie en tijd is bij het ter perse gaan van deze Eervol nog onbekend. Bij belangstelling van buiten ons rayon graag even aanmelden.

Martijn Kitzen

10 WEST- BRABANT

Vermeldenswaard is de presentatie Hans Hoppenreijds (Kol bd) op 29 oktober in de Fazant, over zijn ervaringen als Defensie Attaché in Kyiv (Oekraïne) over het nog steeds

Presentatie Oekraïne

gaande conflict met Rusland. Hans gaf zijn bijdrage de titel: War in Oekraïne; What's new? Hij schetst een levendig beeld d.m.v. een PowerPointpresentatie maar vooral door zijn indringende manier van presenteren. Men hing aan zijn lippen en dat met 35 man waaronder ook leden uit andere rayons.

Voor het aanstaande jaar zijn er presentaties te verwachten en nog in de maak. Eén staat al vast gepland verdeeld over twee aparte dagen. Namelijk een bedrijfsbezoek aan het ASC (Air Support Command) op vliegbasis Woensdrecht en wel op woensdag 15 april 26 en woensdag 13 mei 26. Maximum aantal per datum is 20 personen. Deze data vallen dus buiten het programma van 2026 waarvan in alle gevallen de locatie de Brasserie De Korenmolen is in Bavel.

Gezien het succes van vorige jaren zullen we iedere maand weer een bijeenkomst organiseren, afwisselend een diner of een lunch in De Korenmolen.

Programma: Woensdag 28 januari, buffetlunch, Brasserie De Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 11:30 uur en rond 13:00 uur gaan we aan tafel. Donderdag 26 februari, gezamenlijk diner, Brasserie Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 16:30 uur en rond 18:00 uur gaan we aan tafel. Woensdag 25 maart, buffetlunch, Brasserie De Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 11:30 uur en rond 13:00 uur gaan we aan tafel. Woensdag 10 april, bedrijfsbezoek

ASC Woensdrecht, (max # 20 pers) Donderdag 30 april, gezamenlijk diner, Brasserie Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 16:30 uur en rond 18:00 uur gaan we aan tafel.

Woensdag 13 mei, bedrijfsbezoek ASC Woensdrecht, (max # 20 pers) Donderdag 30 april, gezamenlijk diner, Brasserie Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 16:30 uur en rond 18:00 uur gaan we aan tafel.

Woensdag 27 mei, buffetlunch, Brasserie De Korenmolen te Bavel De inloop is vanaf 11:30 uur en rond 13:00 uur gaan we aan tafel. Donderdag 25 juni, gezamenlijk diner, Brasserie Korenmolen te Bavel. De inloop is vanaf 16:30 uur en rond 18:00 uur gaan we aan tafel.

11 DE MEIERIJ

Dinsdag 30 december 2025 13.00 uur: Reünie Silvester, afsluiting 2025 met aangeklede borrel. Locatie: Van der Valk Hotel Nuland.

Vrijdag 09 januari 2026 11.30 uur: Brabantse Nieuwjaar bijeenkomst van de Rayons 10, 11 en 12. Locatie: Van der Valk Hotel Best.

Donderdag 19 februari 2026 12.00 uur: Bijeenkomst met lunch. Locatie: Van der Valk Hotel Nuland.

Zaterdag 13 september zijn we, samen met leden van Rayon 10 en 12, naar de Taptoe in Rotterdam geweest. Een heerlijke dag die 's morgens begon met een lekker kopje koffie bij ons verzamelpunt in Rosmalen. Daarna in de bus naar Ridderkerk waar een lunch voor ons klaar stond bij Hotel Van der Valk. Na de lunch weer snel door naar Ahoy: de kaartjes waren al gereserveerd waardoor we snel naar onze plaatsen konden doorlopen. Rond 14.00 uur begon het spektakel dat werd geopend door de Koninklijke Militaire Kapel, samen met het Orkest Koninklijke Luchtmacht, de Marinierskapel met de Tamboers en Pijpers en de Trumpet Team van de Marinierskapel. Hierna volgde een bijna 2 uur

durende show die werd afgesloten met de "Finale met alle deelnemers".

Onder de indruk van al dit moois bracht de bus ons weer terug naar Rosmalen, waar we de dag afsloten met een heerlijk "wok-diner". Een bezoek aan de Taptoe is zeker voor herhaling vatbaar!!

Donderdag 16 oktober bezochten Marcel Celie, Wim Frankenmolen en Wim in 't Hout ons Rayon om een zeer informatieve bijeenkomst te verzorgen omtrent het onderwerp "Levensende". Al snel ontstond er een zeer levendige discussie, waarbij ook persoonlijke onderwerpen volop aan bod kwamen. Dat hierdoor de lunch wat later begon dan gepland, vond niemand een bezwaar. Kortom een zeer informatieve en geslaagde bijeenkomst.

12 DE KEMPEN

Agenda.

Elke **eerste** dinsdag van de maand is, **zonder tegenbericht**, in Café-restaurant "De Zwaan" (www.zwaan-son.nl), Markt 9 in Son, de "Borrel-middag", die begint om 16.00 uur voor leden, partnerleden, begunstigers en partners. De meeste deelnemers aan deze borrel blijven daarna gezamenlijk eten. Graag uiterlijk een etmaal tevoren Uw deelname aanmelden bij de Rayonofficier. Data: 6/1, 3/2, 3/3.

Elke **derde** dinsdag van de maand is er, **zonder tegenbericht**, voor leden een "koffie-plus" ochtend' in het Joe Mann paviljoen **aan de Sonseweg (Joe Mann weg 4) te Best**. De **aanvangstijd van deze bijeenkomst is 11.00 uur**, de meeste deelnemers blijven een hapje eten. Graag uiterlijk een etmaal tevoren Uw deelname aanmelden bij de Rayonofficier. Data: 20/1, 17/2, 17/3.

4 november jl. was weer onze maandelijkse borrelmiddag bij "De Zwaan" in Son. Onder de 11 deelnemers was ook Pieter Mens, die door

Pieter Mens 90 jaar

iedereen werd gefeliciteerd met zijn recente 90^e verjaardag. Die felicitaties kwamen ook in feestelijke vorm van chef en personeel van onze “stamkroeg”, omdat Pieter (ondanks zijn broze gezondheid) en zijn vrouw Marthy, uiterst zelden ontbreken op onze bijeenkomsten en ook daarbuiten trouwe klant zijn bij “De Zwaan”. De lichtelijk verlegen jarige heeft kennelijk van de hulde genoten. Op 20 november was onze najaarsbijeenkomst in “Echos Home” Oirschot. Die stond in het teken van een uitstekende lezing over “Dementie” door Mw. Dr. Mevrouw Golüke-Willemsse, geriater in ruste uit Duiven. Zij had deze lezing eerder gehouden voor Rayon 10 en Cor Diemel, die daarbij aanwezig was geweest, vond een reprise voor ons rayon opportuun en dat klopte. Voor de ruim 20 aanwezigen werd het totale fenomeen van deze neuropsychologische aandoening in al zijn facetten uit de doeken gedaan. Oorzaken en symptomen van de diverse vormen van dementie, de vroegtijdige herkenning daarvan, de omgang met dementie door de omgeving en de mantelzorgers, het verloop, de behandeling, etc. kwamen allemaal aan de orde, met waardevolle, goed bruikbare informatie voor velen onder ons. Na de lezing werd tijdens de lunch genoten van een “Blauwe Hap”, een voortreffelijke Indonesische maaltijd, waarin de locatiemanager de “finishing touch” (haar afkomst getrouw)

had verzorgd. Een zinvol en gezellig evenement volgens de aanwezigen, op deze, telkens weer aantrekkelijke, locatie. Als andere Rayons belangstelling hebben voor de lezing door Mevrouw Golüke-Willemsse: neem even contact op met mij.

Op 9 januari a.s. organiseren de Rayons 10, 11 en 12 weer de “Brabantse KVEO-Nieuwjaarsbijeenkomst” in het Van Der Valk Hotel in Best. Ons Rayon heeft, als organisator, de betreffende uitnodigingen al verzonden naar de deelnemende Rayons, het Secretariaat en ook gepubliceerd op de Website, want **alle** KVEO-leden zijn (zoals bekend mag worden verondersteld) welkom op **alle** KVEO-evenementen. Graag toch een uitnodiging ontvangen? Even aanvragen bij de Rayonofficier, de inschrijving sluit op **25 december**.

Cor Diemel en ik zullen komend jaar afscheid nemen van het Rayonofficiersschap. Wij zijn beiden in de 80, hebben dan 10 jaar onze taak met veel genoegen vervuld (we waren late starters!), maar de jaren beginnen te tellen en dan sluipen er foutjes in de uitvoering. We vonden het eerlijk om onze beslissing tijdig kenbaar te maken, zodat er tijd genoeg is om opvolgers te vinden (bij deze dus een oproep tot aanmelding!) en in te werken.

16 TWENTE

De bijeenkomst van 17 september was ondanks de vakantie toch nog goed bezocht. Tijdens de bijeenkomst hebben we Rob Tellegen en Greet van

Rob en Greet

der Veen, in verband met hun huwelijk op 5 september, met een boeket bloemen in het zonnetje gezet (foto 1). De aanwezigen hebben met elkaar gezellig van gedachten gewisseld over het huwelijk en onderwerpen die er dagelijks in de maatschappij plaats vinden. Al met al was het weer een gezellige middag met een heerlijke Chinese maaltijd. Op 15 oktober was onze volgende bijeenkomst, we hebben met een redelijk aantal leden en partners de laatste onderwerpen vanuit het Rayon Overleg en ontwikkelingen rond de verkiezingen met elkaar besproken en ons voorbereid op de herfstdagen die zouden komen. Nog geen week later op 20 oktober werden we opgeschrikt met de trieste mededeling dat ons lid Ben ter Heegde (KL res Elnt gn b.d.) op 96-jarige leeftijd na een kort ziekbed was overleden. Ben was een zeer sociaal betrokken lid van zowel de KVEO als de KVNRO, ondanks zijn drukke sociale leven was hij nageenog altijd aanwezig op onze bijeen-

Stampotten buffet

komsten. Met een aantal leden hebben wij de crematieplechtigheid bijgewoond.

Samen met de KVNRO hebben we op 19 november van een “Stampotten buffet” genoten bij restaurant de Zevenster in Oele. Veel leden hebben aan de uitnodiging gehoor gegeven en zodoende was het weer een gezellige bijeenkomst (foto 2). Ook hebben we een nieuw lid met zijn partner mogen verwelkomen. Helaas werden we 24 november geconfronteerd met het overlijden van onze oud Rayon Officier Eugène Briët (KLu Maj. b.d.), Zie rayons algemeen. Daarnaast werden we op dezelfde dag ook geïnformeerd dat Lies Beekman, echtgenote van ons lid Jan Beekman, was overleden. Lies was tot afgelopen jaar een trouwe bezoeker van onze maandelijkse bijeenkomsten, we zullen haar verhalen en anekdotes missen. We hebben met een aantal leden het afscheid van zowel Eugène als Lies bijgewoond.

De Nieuwjaarsbijeenkomst is gepland op 21 januari bij KIR diner& bar in Borne.

Daarna volgende bijeenkomsten zijn gepland op iedere derde woensdag van de maand, dus op 18 februari en 18 maart. Onze vaste locatie is: KMV Semper Crescendo, Wilhelminastraat 29b, 7571 CE Oldenzaal. De ontvangst is vanaf 16.30 uur met een drankje, om ca 17.30 uur kan de rijst/bami maaltijd van cateraar De Mandarijn gebruikt worden en daarna is er nog tijd voor een kop koffie tot ca 19.30 uur.

Uw eventuele partner/introducee is uiteraard ook van harte welkom.

T.a.v. het gebruik van de maaltijd is uw opgave zeer gewenst. Die mededeling kunt u sturen naar: plv@kveo.nl of via telefoon 06-17353848.

Voor het actuele programma verwijzen wij u naar de website www.kveo.nl

17 'T GOOI 'STICHT

Onze lunchbijeenkomsten voor leden en hun partners worden, uitzonderingen daargelaten, in beginsel op de tweede woensdag van de oneven maanden gehouden in hotel “De Biltse Hoek”, De Holle Bilt 1, 3732 HM DE BILT. Wij hopen dat de lunchbijeenkomsten door onze leden en partners spontaan worden bezocht, Wij hebben nu eenmaal behoefte aan saamhorigheid en collegialiteit. De lunchbijeenkomsten van 2026 zijn gepland op 14 januari, 11 maart, 13 mei, 8 juli, 9 september en 11 november. Noteer deze data in uw agenda zodat u deze lunchbijeenkomsten niet onbedoeld mist. Wij bepalen in overleg met De Biltse Hoek hoe wij de lunchbijeenkomst gaan organiseren. Voor verdere informatie m.b.t. het doorgaan en de omstandigheden van deze lunchbijeenkomsten verwijs ik u graag naar de website van het rayon 't Gooi/'t Sticht: (www.rayon17kveo.nl). Lunchbijeenkomsten.

Een gezelschap van 16 personen heeft op 10 september van een uitstekende lunch mogen genieten. Het driegangenmenu zat deze keer goed in elkaar en de gasten waren uitermate tevreden. Op 12 november 2025 hebben 18 deelnemers weer kunnen genieten van een gezellige, ontspannen en goed door De Biltse Hoek ondersteunde laatste lunchbijeenkomst in 2025. Ook de samenstelling van de driegangenlunch werd zeer gewaardeerd

18 EEMLAND

Ondanks de lage opkomsten bij onze bijeenkomsten tijdens de afgelopen twee jaar, bleek bij de laatste bijeenkomst in november toch dat de leden tegen opheffing van het Rayon Eemland waren. Hetgeen mij natuurlijk veel plezier deed. De toekomst van de Cavalerie ziet er rooskleurig uit. Oprichting van het tankregiment Huzaren Prinses Catharina-Amalia en de verwerving van de Leopard-2A8

tank voor een nieuw tankbataljon in Bergen-Hohne. Ook voor de Bernhardkazerne bestaan binnenkort uitbreidingsplannen. Het zou - op termijn - mede ons ledental weer doen kunnen toenemen. We blijven daarom optimistisch en gaan gewoon door met bijeenkomsten voor het KVEO Rayon Eemland.

Na overleg met het Museum Nederlandse Cavalerie hebben Martin en ik besloten om met ingang van komend jaar over te gaan naar een **Kwartaalborrel**. Locatie en tijden blijven onveranderd: De Waterloozaal van het Museum Nederlandse Cavalerie op de Bernhardkazerne te Amersfoort, en van 15.00 uur tot 17.00 uur. Ook willen we de bijeenkomsten wat meer aankleden met een uitgebreide borrelhap of een klein buffet, dankzij de nieuwe reünie regeling van defensie. Ons museum ontwikkelt zich steeds meer als het ‘Huis van de Cavalerie’. En daar maken we graag gebruik van.

Voor uw agenda: De bijeenkomsten voor 2026 staan gepland voor: dinsdag 17 maart, 16 juni, 15 september en 15 december. Op de Bernhardkazerne geldt regelmatig Alert State A+, hetgeen betekent dat u zich mogelijk niet meer zonder begeleiding naar de Waterloozaal mag verplaatsen. Ondanks dat u door mij bent aangemeld en er een deelnemerslijst ligt bij de wacht. Hou daar dus rekening mee en neem altijd een identificatiebewijs mee, zoals uw paspoort of rijbewijs. Ik wens u, mede namens Martin van der Zande, fijne feestdagen en een goede Jaarwisseling. Ik hoop u allen weer te mogen begroeten op 17 maart 2026.

19 ZEELAND

Bij de jaarlijkse mosselmaaltijd in werd door een gezelschap van 32 personen 45 kilo zeevruchten soldaat gemaakt. Tevens was een vertegenwoordiger van de Naval Warfare School uit Oostende uitgenodigd wat

Mosselmaaltijd

resulteerde in een excursie in maart a.s.

Programma:

25 januari Nieuwjaarsbijeenkomst in De Merelhoeve, aanvang 13.00
24 maart excursie naar de Belgische Mijnschool in Oostende
26 april Koningsborrel in De Merelhoeve

20 DEN HAAG

Ook de afgelopen 2-maandelijke bijeenkomsten van rayon Den Haag vormden weer een trefpunt voor vele oud-officieren (en hun partners) bij Van der Valk Den Haag - Wassenaar. Heerlijk borrelen voorafgaand aan een heerlijke maaltijd en toetje. Met een kopje koffie of thee wordt de bijeenkomst dan weer afgesloten.

Op dinsdag 9 september hadden we de laatste bijeenkomst in onze "zomercyclus". Een diner, met vooraf borrelen vanaf 16:00 uur. Het was zeer gezellig en de aanwezigen hebben ervan genoten. Dinsdag 14 oktober, deze bijeenkomst begon onze "wintercyclus". Dus starten we om 11:00 uur met borrelen en rond 12:30u de warme lunch. Zonder een aantal vaste gasten als Huib en Eric. Maar het was er niet minder gezellig door, al werden ze wél gemist. Ook de komst van twee nieuwe gasten, de heren Schüller en Meijers, waren een welkome verrassing. Er werd, ondanks het vroege uur, geborrel (ná de koffie, dat wel) en ook weer

heerlijk gegeten. De genuttigde drankjes hoefden ook deze keer niet te worden afgerekend door de aanwezigen, zo vertelde de RO in zijn praatje rond 12:00 uur. Dat leverde hem ook nu weer een applausje op.

De eerstvolgende bijeenkomst in onze "wintercyclus" in 2025 en 2026 wordt weer bij **Van der Valk Den Haag - Wassenaar** gehouden op **13 januari** onze **Nieuwjaarsbijeenkomst**.

Dat betekent dat we dan weer van een (warme) lunch of heerlijke Nieuwjaarshapjes en drankjes kunnen genieten bij **Van der Valk Den Haag - Wassenaar "De Bijhorst"**.

Alle bijeenkomsten staan ook open voor leden en hun partners van de VOA en KVNRO-afdeling Den Haag. Meer details zijn te vinden op de KVEO website: <https://kveo.nl/> onder "RAYONS" (R20 | Den Haag) en/of in de "KALENDER".

En ook het volledige "Jaarprogramma 2026" van rayon Den Haag wordt binnenkort op de website gepubliceerd.

24 STEENWIJK/ HAVELTE

Op 4 september hebben Marcel Celie, Wim Frankenmolen en Wim in 't Hout, voor de drie noordelijke provincies de themabijeenkomst Levenseinde georganiseerd. Ondanks dat sommigen de benaming enigszins beangstigend vonden werd de bijeenkomst goed bezocht. De aanwezigen vonden de informatie over (levens) testament en wilsbeschikking, en de verschillen daartussen, zeer informatief en zinvol. Met name de persoonlijke en interactieve benadering van Wim Frankenmolen is ervaren als verhelderend en leerzaam. Menigeen liet weten te zijn aangezet tot actie!

De uitgereikte hand-out is met veel dank ontvangen!

Een uitgebreide lunch stelde de deelnemers in staat om alle verkregen informatie in kleiner gezelschap nader te bespreken.

Op 11 oktober hebben wij indrukwekkende wijze afscheid van Roel Derkx

genomen. Roel was gedurende ruim 10 jaar onze rayonofficier. Zie ook bij Rayons Algemeen.

25 SPANJE ALTEA

Het was weer een gezellig en geslaagd uitje op 29 oktober. De dag dat er in Nederland verkiezingen waren, gingen we op excursie naar de Chocoladefabriek van Valor in Villajoyosa. Eerst samenkomst voor een kop koffie. Om 12.30 werden we verwelkomd door een reisleidster die ons door de fabriek loodste, hetwelk eindigde in de winkel. Daar werden wat versnaperingen aangeschaft, al dan niet voor de komende feestdagen. Daarna naar de boulevard met de gekleurde huisjes. De verschillende kleuren waren vroeger een zichtpunt voor de vissers. Daar hebben we een mooie lunch genoten en nadat die lekkernijen waren verorberd ging iedereen weer voldaan naar huis

26 DUITSLAND

Op 9 - 11 juli vond de jaarlijkse bijeenkomst van ons rayon plaats in Bad Birnbach, Beieren. Hierbij nog een nagekomen foto van deze bijeenkomst. Zodra we meer weten over onze bijeenkomst in 2026, laten we dat weten.

Over Erkenning & Waardering

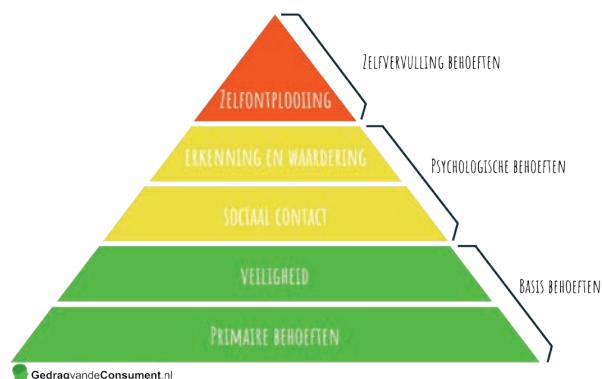
Erkenning is het zien en serieus nemen van iemands bijdrage, persoonlijkheid of realiteit, terwijl waardering het positief bekrachtigen is van die kwaliteiten en prestaties door middel van complimenten en positieve feedback. Beide zijn fundamentele menselijke behoeften die, indien vervuld, bijdragen aan motivatie, betrokkenheid en werkgeluk, maar die ook leiden tot onvrede en gezondheidsproblemen als ze ontbreken.

Frans Dirks

Erkenning & Waardering met elkaar vergeleken brengt ons bij het verschil. Waar het bij erkennen over bestaansrecht gaat, iemands unieke kwaliteiten en zijn plek in de wereld, gaat het bij waarderen om het uiten van positieve feedback, een schouderklopje of een compliment voor specifieke prestaties, kwaliteiten of inspanningen. Vooral militairen vinden dit van belang voor hun drijfveren of motivatie, zeker als Erkenning & Waardering persoonlijk en oprecht zijn. Een gevoel van waardering leidt tot grotere betrokkenheid en betere prestaties. Het ontvangen van Erkenning & Waardering draagt bij aan hun werkplezier. Ook creëert het een positieve cultuur, waarin strijdmakkers zich gesteund voelen in hun teamwork. Erkenning & Waardering bieden doe je door oprecht en specifiek te zijn en bijvoorbeeld door bij het geven van feedback concreet te benoemen **wat** je waardeert en waarom. Het helpt door je waardering af te stemmen op de persoon zelf en de situatie, bijvoorbeeld door een-op-een gesprekken te voeren. En vooral op het juiste moment, kort na een inspanning of het leed, zodat het effect groter is. Ontvangers van Erkenning & Waardering stellen variaties in de uiting ervan op prijs. Niet steeds een fles wijn of weer een bos bloemen.

Dit vraagt ook van degenen die behoefte hebben aan Erkenning & Waardering om te investeren in zelfwaardering. Door te werken aan zelfvertrouwen word je minder afhankelijk van externe bevestiging. Accentueer voor jezelf wat goed gaat en benoem positief gedrag. Behoeft aan waardering, erkenning en respect is een mens eigen. Ieder mens kent deze behoefte ongeacht waar hij vandaan komt. Wat erachter zit: ook jij wilt erbij horen, gezien worden, gehoord worden, serieus genomen worden. Je wilt betekenis hebben, ertoe doen! Vervulling van deze behoefte leidt tot positieve gevoelens en ervaring van vertrouwen en zelfvertrouwen, respect en zelfrespect. Wordt de behoefte niet vervuld dan ontstaan er negatieve gevoelens.

De Amerikaanse psycholoog Abraham Maslow plaatste deze behoefte in de naar hem genoemde pyramide direct

na de behoefte aan eten en drinken. Waardering betekent dat je behoefte hebt om op waarde geschat te worden, dat je geaccepteerd wordt, gezien wordt en dat ook jij een plek mag hebben. Waardering is ten diepste: die waarde toegekend krijgen die bij je past. Op juiste waarde geschat worden. Het hoeft niet meer te zijn maar zeker ook niet minder. De basis is dat je zelf verantwoordelijk bent voor jouw primaire behoeften. Eten en drinken moet je zelf doen, slapen ook en ook jouw behoefte aan waardering begint bij zelfwaardering: de eigen waardering oftewel eigenwaarde.

Het zou mooi zijn als meer duidelijk wordt wat Defensie op het gebied van Erkenning & Waardering al doet. Maar vooral wat er nog aan ontbreekt. Want daar ligt kennelijk nog een weg te gaan. Om hier een start mee te maken vindt u hieronder een oproep van uw voorzitter.

Oproep voorzitter KVEO. In de vorige editie heeft u een artikel kunnen lezen over het gebrek aan vooral Erkenning & Waardering. Maar ook over de zorg voor militairen. Het blijkt dat veel gewezen militairen die geen veteraan zijn, ontevredenheid ervaren wegens een gebrek aan Erkenning & Waardering. Reden genoeg voor uw bestuur om hierover meer te willen weten. Daarbij zijn wij ook benieuwd naar passende mogelijkheden om meer Erkenning & Waardering te realiseren.

Als u geïnteresseerd bent in bij te dragen aan een betere Erkenning & Waardering voor post-actieve militairen, dan verzoek ik u zich aan te melden voor een onderzoek naar suggesties om de huidige vorm van Erkenning & Waardering te verbeteren. Dat kan bij Frans Dirks (0653719668 of fransjm@hotmail.com)

Een dag van een veteranenondersteuner

Berend Timmermans, plv adviseur veteranen

Als veteranenondersteuner begeleid ik inmiddels zes jaar Indiëveteraan Bertus Jager.

Ik bezoek hem bijna elke week op vrijdag. Bertus kijkt echt uit naar mijn bezoek. We drinken koffie met een gevulde koek en praten over van alles, maar ook komen regelmatig verhalen uit zijn tijd in Indië naar boven. Dan bied ik hem een luisterend oor en soms bezoekt Indië hem 's nachts en dat deelt hij met mij. In de afgelopen jaren hebben we een

prima band opgebouwd. Begin dit jaar heb ik contact gezocht met het bestuur van de Stichting Indiëherdenking Roermond. Ik heb gevraagd of Bertus als Indiëveteraan van 100 jaar een krans zou mogen leggen bij het monument ter nagedachtenis aan de Indiëveteranen die ons ontvallen zijn. Hierop is positief gereageerd en ik heb er bewust voor gekozen om hem dit niet van te voren te vertellen. In de weken voordat we naar Roermond zouden gaan was hij in zijn hoofd al bezig met de herdenking.

Op zaterdag 6 september 2025 was het zo ver. Na aankomst bij het herdenkingspark heb ik Bertus verteld dat hij vandaag nog een bijzondere taak had, namelijk het leggen van een krans. Hij was hiervan onder de indruk en waardeerde het dat hem deze eer te beurt viel. We werden ontvangen op kasteel Hattem. Daar hebben we gesproken met diverse mensen onder wie een aantal andere Indiëveteranen op leeftijd. Die ook net als Bertus nog naar de Indiëherdenking gaan zolang het nog kan. Toen het tijd werd verplaatsten we ons naar het herden-

kingspark en ook daar werden vele handen geschud. Na het Signaal Taptoe kwamen alle autoriteiten aan. Zo ook de staatssecretaris van Defensie Gijs Tuinman die Bertus de hand kwam schudden en hem een mooie herdenking toewenste. Er volgde een aantal toespraken en toen de staatssecretaris het spreekgestoelte betrad voor zijn toespraak keek hij Bertus aan. Hij maakte de verbinding tussen de oude veteraan, de jonge veteraan en zijn eigen verhaal, de missie in Afghanistan. Hij deelde het verhaal van Bertus, die als 21-jarige werd uitgezonden vlak na de oorlog. Tijdens de bevrijdingsfeesten had hij Maartje Ieren kennen en zij kregen verkering. Maartje zei dat ze op hem zou wachten. In 1946 scheepste hij in en kwam hij uiteindelijk aan in Java op Post Bakalan.

In Indië heeft hij ontzettend veel mee gemaakt. Veel geweld en vechten om te overleven. Hij heeft veel kameraden zien sneuvelen. Ze namen deze mee uit het veld om ze zelf te begraven. Dit alles had een grote impact op hem en zijn maten. In Indië is Bertus door onbekende oorzaak buiten bewustzijn geraakt en tot op heden weet hij niet hoe hij in het ziekenhuis is terecht gekomen. Hij ontwaakte wonder boven wonder toch uit zijn coma. De verpleegsters zorgden goed voor hem. Hij ging kaarten met de soldaat die in het bed naast hem lag. Deze man overleed helaas 's nachts. Maar hij moest naar Nederland voor verdere medische zorg. Bij het weerzien van Maartje zie zij tegen hem: "jij bent niet dezelfde Bertus als die wegging naar Indië, maar ik ga met je verder en zal er altijd voor je zijn". Het emotioneerde Bertus toen hij de staatssecretaris dit weer hoorde zeggen. Tijdens de herdenking is er ook altijd een bijdrage van de stadsdichter Hans van Bergen.

Bertus Jager en Berend bij de Indië herdenking

Bertus in gedachten bij zijn kameraden

Zijn bijdrage deze keer was 'ieder mens sterft twee keer'. De eerste keer als je je laatste adem uitblaast en de tweede keer als er niet meer over je gesproken wordt. Hoe toepasselijk voor Bertus dat de naam Maartje weer werd uitgesproken. Samen met nog twee andere Indiëveteranen van 103 jaar en 98 jaar was het moment daar dat ze de krans mochten leggen. Dit was een mooi en emotioneel moment. Na de herdenking raakten we in gesprek met een verslaggeefster van *De Limburger*.

Zij heeft een mooi artikel geschreven dat op de maandag in de krant verscheen.

We gingen terug naar het kasteel Hattem voor een nazit en daar heeft Bertus onder andere nog gesproken met de burgemeester van Roermond. Hij kijkt terug op een waardige herdenking en heeft het er nog regelmatig over en pakt dan de foto's erbij.

ONTHULLING NATIONALE VETERANENMONUMENT

Nationale Veteranenmonument 'Veteranen voor Vrede en Vrijheid'

Op woensdag 26 november was het vijf jaar geleden dat Zijne Majesteit Koning Willem-Alexander de Nationale Veteranenbegraafplaats Loenen (NVBL) officieel heeft geopend. Vijf jaar later mag geconstateerd worden dat de NVBL uitgegroeid is tot een waardige en betekenisvolle plaats van herinnering. Reden genoeg om dit eerste lustrum met een korte ceremonie te vieren. Tijdens de bijeenkomst werd het Nationale Veteranenmonument onthuld, dat de naam 'Veteranen voor Vrede en Vrijheid' zal dragen. Het initiatief voor dit nationale monument op de Veteranenbegraafplaats is voortgekomen uit een wens van de veteranen zelf. Het onderstreept hun

Nationale Veteranenbegraafplaats Loenen

inzet en toewijding, en biedt een waardige plaats van herdenking voor alle overleden veteranen, waar ter wereld zij ook begraven, bijgezet of uitgestrooid zijn. Het monument werd gecreëerd door beeldhouwer Jan-Willem van Oldeneel. Het geheel werd gefinancierd door middel van crowdfunding waaraan vele veteranen en niet-veteranen een financiële bijdrage hebben geleverd. Naast Defensie hebben ook vele verenigingen bijgedragen, waaronder de KVEO. In aanwezigheid van vele genodigden werd het monument onthuld door Defensie-minister Brekelmans samen met bestuursvoorzitter Van Voorst tot Voorst en mevrouw Roos van Baste-laar-Koernap, wier ouders op de Veteranenbegraafplaats begraven liggen. Als voorzitter heb ik de KVEO vertegenwoordigd. Er waren enkele toespraken die afgewisseld werden met momenten van bezinning met militaire muziek. Alle sponsors, waaronder de KVEO, werden uitgebreid

bedankt voor hun bijdrage. Kortom een mooi initiatief en een waardige bijeenkomst, waar wij als KVEO graag aan hebben deelgenomen.

Peter Dohmen

De onthulling van het monument: Minister Brekelmans, Bestuursvoorzitter van Voorst tot Voorst, Mevrouw. van Baste-laar-Koernap en beeldhouwer Jan-Willem van Oldeneel.

Interview met de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht

Als vervolg op een gesprek van onze voorzitter rond de functie-overdracht van de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK) in december vorig jaar heeft de redactie een interview gehad met vice-admiraal Boudewijn Boots op zijn prachtige landgoed De Zwaluwenberg. Een gesprek waarin vele onderwerpen aan de orde komen en de status van veteranen niet onbesproken blijft.

Ton de Munnik

Admiraal, u zit nu ruim tien maanden op deze stoel, nadat u hiervoor Plaatsvervangend Commandant der Strijdkrachten (PCDS) was. Hoe bevalt deze functie u?

De tijd vliegt voorbij; ik ervaar dit als een eervolle functie die ik met veel plezier uitoefen. Het is heel mooi om geen beleid meer hoeven te maken, maar hierover advies te geven en zo toch invloed te hebben op de besluitvorming. En het is ook een hele mooie tijd om deze functie te vervullen. Bezuinigingen domineren niet meer het leven, maar er is geld om weer aan onze organisatie te bouwen. Dat wil niet zeggen dat dit de functie eenvoudiger maakt, integendeel. Het vraagt van mij en mijn staf een voortdurend commitment aan de organisatie die niet dagelijks om vijf uur eindigt, maar dat bouwen maakt het wel uiterst boeiend.

In uw functie als PCDS hebt u al gewerkt met de IGK. U heeft dus al ervaren op welke manier de IGK invloed kan uitoefenen op de beleidsvorming. Wat waren uw ambities toen u met deze functie begon en kon u deze waarmaken?

Als IGK breng ik enerzijds veel bezoeken aan eenheden en spreek ik met commandanten en met delegaties van het personeel. Aan de andere kant weet ik maar al te goed hoe de Haagse hazen lopen en op welke manier het beleid tot stand komt. Ik wil vooral de mensen duidelijk maken hoe de context van hun problemen en uitdagingen in elkaar zit. Kijk, de organisatie heeft tijd nodig om haar besluitvorming te realiseren, maar we willen hier eigenlijk helemaal geen tijd voor nemen. We staan immers geopolitiek onder druk. En toch moeten we er wel de tijd voor nemen, anders nemen we beslissingen waar we later spijt van hebben. Dat probeer ik steeds de mensen uit te leggen en ik kom daarbij heel veel loyale medewerkers tegen. Daardoor begrijpen de meesten toch wel dat niet alles tegelijk en onmiddellijk kan. Op die manier kan ik mijn ambities echt wel waarmaken.

Wat zijn de speerpunten voor u en uw staf?

Het defensiepersoneel komt voor mij op de eerste plaats. Je ziet dat individuele medewerkers worstelen met hun rol in een organisatie die zich nu sterk concentreert op hoofdtak één, de bondgenootschappelijke verdediging van het eigen grondgebied. Ik wil hun rol op alle niveaus in deze veranderende organisatie duidelijk maken, want de rol die men vervult doet iets met de mens. Dat gebeurt vooral tijdens de vele bezoeken die ik afleg, maar dat gebeurt ook in het kader van de individuele bemiddeling die voor ongeveer een kwart deel uitmaakt van de werkzaamheden van onze staf. Ik wil ook duidelijk maken dat dit een serieuze zaak is, waar niet lichtvoetig mee opgesprongen kan worden. Zo heb ik ter gelegenheid van het tachtigjarig bestaan van het instituut IGK niet het gebruikelijke feestje voor commandanten en andere relaties georganiseerd, maar een sobere viering waarbij we in gesprek gingen over elkaars betekenis. Op die manier ben je in staat om meer inhoud te geven aan je communicatie, zowel naar de militaire als naar de civiele maatschappij.

Daarnaast wil ik de organisatie en de mensen stimuleren bij te dragen aan een weerbare samenleving. Wij als (oud-) militairen zijn van oudsher erg naar binnen gericht, op onze eigen organisatie en onze rol daarin. Maar de samenleving worstelt ook met de omschakeling van een maatschappij die nauwelijks tot niet beïnvloed werd door een externe dreiging naar een maatschappij waarin geopolitieke factoren en de daaruit voortvloeiende dreiging een dominante rol spelen.

U bent ook Inspecteur der Reservisten. Hoe moeten we dat zien?

Het reservistenbestand in onze krijgsmacht neemt alleen maar toe, zowel in imago als in aantal. We kunnen geen oorlog voeren zonder reservisten. Van deze reservisten wordt nogal wat gevraagd. Om te beginnen moeten ze startbekwaam zijn voor de beoogde functie, zij moeten fit

Vlnr Ritske Bloemendaal (vice-vz KVEO), IGK, auteur

zijn, zij moeten over de kennis en de vaardigheden beschikken die nodig zijn om te overleven. Ze moeten dus gelijkwaardige collega's zijn van het beroepspersoneel. Om dat te bereiken zullen we deze reservisten dezelfde, of in elk geval een gelijkwaardige, rechtspositie en arbeidsvoorwaarden moeten geven als het beroepspersoneel. Dat is een complex vraagstuk, want dat vraagt in veel gevallen maatwerk. En maatwerk vraagt dat bevoegdheden, die van oudsher op een hoog niveau liggen omdat ze afgeleid zijn van beleid, naar een lager niveau gedelegeerd worden. Hier is een wereld te winnen en ik lever graag mijn bijdrage daaraan.

Soortgelijke rechtspositionele en arbeidsvoorwaardelijke vraagstukken doen zich overigens ook voor bij allerlei nieuwe contractvormen, zoals voor het Dienjaar, het Defensy College, relatieziekenhuizen, enz. Daarmee halen we personeel binnen dat essentieel is voor de vulling van onze organisatie en voor ons voortzettingsvermogen. Zo creëren we de schaalbare krijgsmacht die we willen en moeten zijn. Ik draag hieraan bij door knelpunten te signaleren, partijen bij elkaar te brengen, vaak in bilaterale gesprekken met de politieke leiding, met commandanten en met personeelsfunctionarissen.

Admiraal, we constateren binnen onze vereniging dat het begrip 'veteraan' nogal aan discussie onderhevig is. Veel eervol ontslagen officieren, onze doelgroep, voelen zich op een tweede plan gezet achter de veteranen die hun status ontleen aan de Veteranenwet. Zij ervaren een gebrek aan erkenning en waardering. U bent ook Inspecteur der Veteranen. Hoe moeten we hier als militaire organisatie mee omgaan?

Dit is een discussie die veel breder speelt, niet alleen bij uw doelgroep. En ik begrijp dat. Personeel dat uitsluitend

is ingezet bij treinkapingen, bij de Enhanced Forward Presence Litouwen of Roemenië of zijn of haar plicht heeft vervuld tijdens de Koude Oorlog, voelt zich wellicht veteraan, maar is dat volgens de wet niet. Dat komt omdat de aandacht voor de consequenties van het uitzenden van personeel pas aan het begin van deze eeuw sterk is toegenomen en heeft geresulteerd in een Veteranenwet met daarbij behorende regelgeving. Daardoor is het veteranenschap sterk gebaseerd op deelname aan vredesondersteunende missies, waaraan Nederland sinds 1992 op ruime schaal heeft deelgenomen. De waardering en de mandaten zijn hierop gericht. Ik denk dat het goed is om te bekijken hoe we de wet moeten interpreteren in de huidige geopolitieke context. Want ik vind het inderdaad wrang dat niet-veteranen vaak worden buitengesloten, zoals bij het Veteranendefilé, bij verschillende veteranenclubs en bij gemeentelijke veteranendagen. Dat geldt eigenlijk voor alle oud-militairen. Zij zijn als geen ander in staat om inhoud te geven aan het broodnodige contact tussen de civiele maatschappij en de krijgsmacht.

En als de 'ballon opgaat', hoe ziet u dan de taak voor de IGK?

Ik denk dat als Nederland en dus de krijgsmacht daadwerkelijk bij een oorlog betrokken raakt, mijn instituut een nóg belangrijker rol krijgt. Juist dan moeten we nog dichter op de Haagse beleids- en besluitvorming zitten. Met name dan zullen meer personeelsleden tussen wal en schip raken, problemen krijgen met hun werkgever, enz. waardoor de individuele bemiddelingsrol nog essentieler wordt. In die zin is het belangrijker dat ook mijn staf zo nodig kan opschalen, bijv. met reservisten.

En tot slot, hebt u nog een boodschap voor onze eervol ontslagen officieren?

Ja, die heb ik zeker. En dat is ongeacht of je nu veteraan bent of op een andere manier tot het post-actieve bestand hoort. Ik wil graag een beroep op jullie allen doen om deel te nemen aan het civiele debat over de krijgsmacht. Jullie zijn als geen ander in staat om richting te geven aan het creëren van een weerbare maatschappij. Dat kan op nationaal niveau, maar vooral ook op lokaal niveau. Maatschappelijke weerbaarheid kun je immers alleen bottom-up stimuleren. Jullie kunnen bijdragen aan ideeën over noodpakketten, over evacuatie, over doorgaan waar het moeilijk wordt, over overleven. Dat was en is immers bij uitstek jullie vak. Jullie zijn in staat om daarbij een stuk realiteitszin bij te kweken.

Admiraal, ik dank u hartelijk voor uw tijd en uw inzichten en ik wens u namens de lezers van EERVOL veel succes bij de uitoefening van uw functie.

Wat gebeurt er nu echt bij het ABP? (13)

Abel Nijdam, lid
verantwoordingsor-
gaan ABP

Stand van zaken ABP

In de afgelopen maanden heeft het bestuur van het ABP besloten om de door de sociale partners voorgestelde vernieuwde pensioenregeling per 1 januari 2027 uit te voeren. Het verantwoordingsorgaan heeft daarvoor in grote meerderheid (41-7) een positief advies afgegeven. De vertegenwoordigers van de gepensioneerdverenigingen hebben een negatief advies afgegeven.

Negatief advies van de gepensioneerdverenigingen in het VO

Herhaaldelijk heeft het ABP aangegeven dat de ontwikkeling van het nieuwe pensioencontract (mede) tot doel had zo dicht mogelijk bij het oude pensioensysteem te blijven. Niet voor niets spreekt het bestuur consequent over 'het vernieuwde pensioencontract'. Vanuit ons perspectief blijkt echter dat deze benadering niet de juiste keuze is geweest. Met name ten aanzien van koopkracht op langere termijn. Hierdoor zijn de knelpunten uit het oude systeem, zoals de indexatieachterstanden, onvoldoende aangepakt. Bovendien ervaren wij het resultaat als onevenwichtig, waarbij met name gepensioneerden minder profiteren van het nieuwe contract dan actief dienenden.

Gepensioneerden profiteren minder van het nieuwe contract dan actief dienenden

Samenvattend menen wij dat het vernieuwde pensioencontract, door te veel vast te houden aan het oude stelsel, niet optimaal tegemoetkomt aan de wensen en behoeften van alle deelnemers, en met name de positie van gepensioneerden onvoldoende versterkt.

Wij vinden dat het ABP beter rekening moet houden met de inflatieontwikkeling en beter moet sturen op behoud

van koopkracht. De compensatie (na-indexatie) voor de door een grote groep gepensioneerden opgelopen achterstand (22%) schiet volgens ons tekort. Zeker als we dat vergelijken met de ruimhartige compensatie voor de actieven vanaf 39 jaar t/m pensionering. Ook zijn we tegen het uitsmeren van verhogingen. Daar heeft niet iedereen iets aan. Tenslotte vinden wij dat te weinig beleggingsrendement bij de gepensioneerden terecht komt. Wij zijn kritisch over het zogenaamde risicoprofiel voor gepensioneerden: er wordt voor gepensioneerden te veel in obligaties belegd. Dat levert waarschijnlijk te weinig rendement op. Uiteindelijk heeft het ABP-bestuur nog wel toegezegd de koopkrachtontwikkelingen bij de gepensioneerden nauwgezet te gaan monitoren en zo nodig opnieuw te bespreken met de sociale partners. Reden voor een groot deel van het verantwoordingsorgaan om alsnog positief te adviseren. Wij vinden dit geitenpaadje echter onvoldoende.

Positieve vooruitzichten?

Toch wordt er in januari 2027 een verhoging van de pensioenen verwacht. Dat is positief, maar dat is groten-deels te danken aan een eenmalige inwaar-bonus bij de ABP-transitie in januari 2027. Die wordt betaald uit oude reserves, die voorheen vanwege strenge regels niet mochten worden uitgekeerd. Een sigaar uit eigen doos dus. Ons probleem zit vooral in de jaren na invaren. ABP streeft weliswaar naar een koopkrachtig en stabiel pensioen maar moet meer maatregelen nemen om dat ook op langere termijn waar te maken. Op dit moment is er genoeg pensioenvermogen beschikbaar om te verwachten dat bij het invaren ook gepensioneerden een hogere uitkering krijgen dan ze nu hebben. En dat geldt ook voor gepensioneerde oud militairen.

Vervolgstappen van het ABP

Vanaf de jaarwisseling 2025 - 2026 zal het ABP u (gedeeltelijk ook per post) uitgebreid informeren en in het najaar van 2026 krijgt iedere gepensioneerde een inschatting van zijn pensioen.

Het ABP heeft op haar website het implementatieplan, het communicatieplan en het uitvoeringsplan gepubliceerd. Voor details verwijst ik u naar deze documenten.

Via KVEO-Nieuwsbrieven zullen wij u verder informeren.

Nabestaandenpensioenen

Jo Kuklinski,
bestuurslid KVEO
pensioenen en
uitkeringen

De partner, ex-partner en de kinderen van een overledene kunnen recht hebben op nabestaandenpensioenen. Nabestaandenpensioenen is een verzamelnaam. Eigenlijk hebben we het over twee verschillende zaken: nabestaandenpensioenen voor de (ex-)partner en nabestaandenpensioenen voor kinderen. Dit wordt ook wel partnerpensioenen genoemd voor (ex-)partners. Of wezenpensioenen voor kinderen (hieronder kunnen ook pleegkinderen, geadopteerde kinderen of stiefkinderen vallen).

De partner en kinderen krijgen in de meeste gevallen een nabestaandenpensioen als de persoon overlijdt die pensioen bij het pensioenfonds opbouwt of heeft opgebouwd. Een ex-partner kan ook recht hebben op een nabestaandenpensioen. Bij ABP bouwt iedere deelnemer nabestaandenpensioenen op. Dus ook als er geen partner is. Als er op de ingangsdatum van het pensioen geen partner is, dan wordt doorgaans het ouderdomspensioen verhoogd met het nabestaandenpensioen dat is opgebouwd.

De hoogte van het nabestaandenpensioen is afhankelijk van veel factoren. Zoals uw leeftijd op het moment van overlijden, of u nog pensioen opbouwt, of u eerder getrouwd bent geweest. Het nabestaandenpensioen ontvangt u levenslang, maar het kan wijzigen. Bijvoorbeeld als u opnieuw trouwt, een partnerschap registreert, of uw partner aanmeldt bij ABP. Uw nabestaandenpensioen kan ook wijzigen als u een Anw-uitkering ontvangt en gaat samenwonen voordat u de AOW-leeftijd bereikt.

Het bedrag dat de partner krijgt, als deze er recht op heeft, is afhankelijk van bepaalde factoren. Bijvoorbeeld hoe oud de deelnemer is geworden. Op het uniform pensioenoverzicht (UPO) van de deelnemer leest u meer over de hoogte van het nabestaandenpensioen. Er zijn wel voorwaarden aan nabestaandenpensioenen verbonden.

Zo geldt het alleen voor partners waarmee voor de AOW-leeftijd is getrouwd of een geregistreerd partnerschap bestaat. Kinderen van de overleden militair die jonger zijn dan 25 jaar kunnen ook een beroep doen op een nabestaandenuitkering. Een nabestaandenpensioen voor partners geldt levenslang en kan veranderen als bijvoorbeeld de partner opnieuw trouwt.

De militair die voor zijn pensioen spaart bij het ABP, bouwt tegelijkertijd nabestaandenpensioenen op, ook tijdens de UGM. Als de kostwinner overlijdt, hebben zijn partner en kinderen recht op een nabestaandenuitkering. Als er geen nabestaanden zijn, kan de militair op of voor de pensioendatum ervoor kiezen zijn ouderdomspensioen te verhogen ten laste van het opgebouwde nabestaandenpensioen. Andersom kan ook, je kunt ervoor kiezen je nabestaandenpensioen te verhogen en daarmee je ouderdomspensioen verlagen.

Militaire nabestaandenpensioenen in Nederland vallen onder de pensioenregeling van het ABP en bieden een uitkering voor nabestaanden van overleden militairen, inclusief een partnerpensioen en eventueel kinderpensioen. De uitkering is levenslang en kan worden aangevuld met een Bijzonder Militair Nabestaanden Pensioen (BMNP), dat kan worden verhoogd, en een invaliditeitsverhoging als de militair arbeidsongeschikt is geworden door zijn werk.

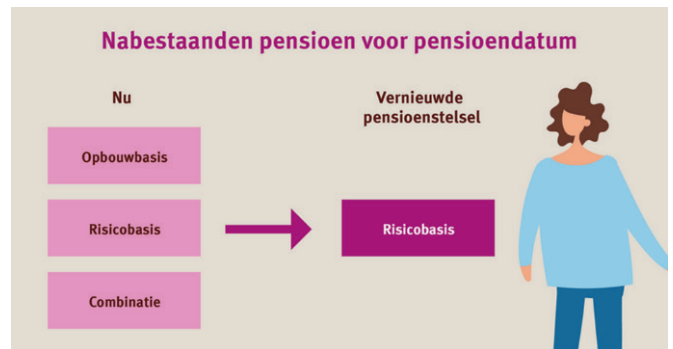
Nabestaandenpensioenen na overgang naar de Wtp op 1-1-2027

Het partnerpensioen bij overlijden **na pensioeningang** blijft gelijk aan 70% van het ouderdomspensioen. Hiervoor wordt, samen met het ouderdomspensioen, een persoonlijk pensioenvermogen opgebouwd uit ingelegde premies en daarop behaalde rendementen (positief en negatief). Net als in de huidige regeling kan dit partnerpensioen worden uitgeruild met ouderdomspensioen. Het wezenpensioen bij overlijden **na pensioeningang** blijft voor halfwezen 14% van het ouderdomspensioen en voor volle wezen 28% van het ouderdomspensioen en wordt net als het ouderdomspensioen gefinancierd uit het persoonlijke pensioenvermogen.

In de pensioenwereld bestaat een groot aantal regelingen voor nabestaandenpensioenen. Soms met kapitaalopbouw,

andere met een risicopremie en weer andere regelingen kennen een combinatie. Voor het nabestaandenpensioen bij overlijden na pensioeningang verandert niet zoveel. De uitkering wordt gefinancierd uit het opgebouwde kapitaal uit premie en beleggingen. Het nabestaandenpensioen bij overlijden **vóór de pensioeningang** verandert wel. In de nieuwe regeling wordt de uitkering afhankelijk van het inkomen en geldt een risicopremie bij de opbouw. Dit laatste zou kunnen leiden tot grote verschillen in de uitkering tussen overlijden vlak voor of na de pensioendatum. Bijvoorbeeld als iemand de laatste jaren voor pensionering in inkomen achteruitgaat door verlies van werk of andere redenen.

Voor militairen worden sectorale afspraken bovenop de algemene ABP-regeling afgesproken. De dekking partnerpensioen bij overlijden **vóór pensioeningang** wordt verhoogd naar 43% van het pensioengevend inkomen, ten

opzichte van 41% in de algemene ABP-regeling. In de periode dat een militair een UGM-uitkering ontvangt, is het voornemen om voor de nabestaandenuitkering het verschil tussen laatstverdiende salaris en UGM te compenseren. De nabestaandenuitkering bij overlijden in de UGM-tijd en vóór de pensioendatum is daarmee te vergelijken met een uitkering op basis van het salaris.

Tegemoetkoming notariskosten

Op de algemene ledenvergadering in april 2025 is aangegeven dat het bestuur bereid is een bepaalde tegemoetkoming te geven in de kosten van de notaris, als leden van de KVEO of daarmee gelijkgestelden een testament of levenstestament laten opmaken.

Marcel Celie, penningmeester

Voor de duidelijkheid: het moet gaan om een testament of een levenstestament dat is opgemaakt door een notaris. Een wilsverklaring – een niet-notariële akte – waarin medische wensen zijn vastgelegd of een euthanasieverklaring horen er niet bij. Als je in aanmerking wilt komen voor deze tegemoetkoming lees dan even het volgende.

Een lid (of daarmee gelijkgestelde) die bij een notaris een levenstestament of testament heeft laten opmaken stuurt een kopie van de factuur van de notaris naar de secretaris. Deze controleert of het (levens)testament betrekking heeft op een lid van de KVEO en stuurt de factuur door naar de penningmeester die zorg draagt voor betaling van de vergoeding aan het lid.

De vergoeding is € 50 per lid of daarmee gelijkgestelde die een testament of levenstestament heeft laten opstellen door een notaris. De ingangsdatum is 1 januari

2025; doorslaggevend is de datum waarop het testament is gepasseerd bij de notaris. Het testament of levenstestament kan bij elke notaris in Nederland worden opgemaakt.

Als je niet-betalend lid c.q. speciale begunstiger bent, verplicht je je tenminste drie jaar onafgebroken lid te blijven van de KVEO; dit geldt zowel voor het testament als voor het levenstestament. Voor leden die in het buitenland wonen en hun (levens)testament daar hebben laten opmaken geldt de noodzaak van vooroverleg met het kernbestuur voordat een besluit tot toekenning valt.

Het is geen opneinderegeling; voor 2025 is een maximum van € 10.000 gereserveerd. Is dit bedrag in 2025 uitgegeven, wordt het verzoek doorgeschoven naar 2026.

Voor meer informatie zie www.kveo.nl/

Het verschil maken; keuzes

Is het u ook opgevallen, leiderschap is weer nodig. Na jaren van democratische besturen, gedeeld eigenaarschap en zelfsturende teams is er weer behoefte aan leiderschap. Verbazingwekkend is wel dat er een 'ander' soort leiderschap nodig lijkt te zijn. Wat dat 'andere' dan moet inhouden, dat is dan wel weer onderwerp van totaal ongeorganiseerde discussies.

Peter van Maurik

Gisteren kregen twee van mijn medesporters uit de wereld van Transplantatie beiden de bronzen medaille van de KMRD, de maatschappij die hielden belooft die mensen van de verdrinkingsdood redden. Deze twee sporters, de een met een donornier van zijn moeder en de andere een vader die een nier aan zijn dochter gaf, lieten allebei een kans op een medaille lopen om een mede-atleet tijdens het zwemonderdeel van de triatlon te redden. Het was een bijzonder moment. Beiden reageerde verrast maar ook in de trant van "dat is toch vanzelfsprekend."

Achteraf sprak ik over die reactie met de vertegenwoordigster van de KMRD en zij herkende de reactie, bijna elke redder gebruikt wel zulke woorden. Ik vertelde haar dat ik het ook herkende van gesprekken die ik ooit voerde met de militairen die dapperheidsonderscheidingen kregen. Ik hoorde ook vaak van die mensen die een orgaan bij leven doneerden. En zelfs van nabestaanden die toestemming gaven voor orgaandonatie na het vreselijke bericht dat hun naaste was overleden. Toch is het aantal dapperheidsonderscheidingen zeer zeldzaam, komt donatie bij leven maar enkele honderden malen per jaar voor, net zoals donatie na een overlijden. En ook het aantal reddingen van verdrinking per jaar is schaars. Nu komen de situaties waarin deze keuzes gemaakt worden gelukkig ook maar weinig voor. Maar toch, zo vanzelfsprekend zijn deze acties niet. Zo'n keuze vraagt namelijk nogal wat.

Niet alleen moet je de situatie waarin drastische besluiten nodig zijn herkennen en erkennen. Je moet jouw activiteit waarin je vaak geconcentreerd bezig was, opzijzetten. Vervolgens ook nog de daarmee gepaard gaande emoties onder controle houden. En 'last, but certainly not least', ook nog jezelf op de tweede plaats zetten. Dat vraagt, en dat blijkt ook in de praktijk, een speciaal soort karakter. Het is waarom we zulke mensen als helden zien, omdat zij offers brengen.

Mensen die wij als helden zien, brengen offers

In een tijd waarin we vooral met onszelf bezig lijken te zijn en we overspoeld lijken te worden met influencers die vooral zichzelf in beeld zetten, lijkt aandacht voor anderen ver weg. Tot mijn grote teleurstelling is het zelfs een van de meest populaire beoogde beroepen onder oudere jongeren. Omdat ze zo lekker rijk kunnen worden en veel aandacht krijgen. Maar diezelfde droevige aandacht zie je op televisie bij semi-beroemdheden die hun drama vooral uitventen voor aandacht en geld. Ik weet niet of u wel eens 'B&B vol liefde' heeft gezien? Ik snap de lol van de 'guilty pleasure', maar in essentie zijn dit niet de rolmodellen die ons vooruit gaan helpen.

Zelfs onze politiek is een soort van drama en influencer-show geworden met politiek leiders die hun exhibitionisme pretenderen te verheffen tot leiderschap. We zijn er gevoelig voor, want onze media zijn deel van het probleem. Egoïstisch IKKE-drama verkoopt veel beter dan de mensen die zichzelf op twee kunnen zetten. Ik denk dat veel mensen die zorg met mij delen. Maar ja, we blijven wel de aandacht aan de verkeerde mensen geven. Maar deze aandachtstrekkingen maken geen verschil, ze verdienen makkelijk geld aan aandacht. Niemand van hen zal een vaccin uitvinden of een manier om het woningtekort op te lossen. Wie denkt u zal de meters maken en het zweet plengen om resultaten te krijgen? Zegt u het maar. "Wie zou u in oorlogstijd naast u willen hebben, de influencer of de stille helden die 'vanzelfsprekendheid' in het botten hebben zitten?"

De vraag stellen is hem beantwoorden, ik weet het. Maar toch is het maken van dit soort keuzes veel moeilijker dan vaak gedacht. Je gaat tegen de stroom in, je stapt naar voren, je doet wat helemaal niet vanzelfsprekend is en al helemaal niet makkelijk. Daarom maken 'helden' ook het echte verschil.

Zinnige zorg, ‘Beter doen of juist laten’

In september 2025 publiceerde de Federatie Medisch Specialisten (FMS) een lijst met dertien medische behandelingen die uit richtlijnen verdwijnen. Veel behandelingen bleken ‘voor de zekerheid’ opgenomen, maar missen inmiddels wetenschappelijk bewijs voor meerwaarde in de zin van noodzaak en effectiviteit. Dit past in een bredere beweging.

Wim Frankenmolen, adviseur Zorg en Welzijn

Zo ontwikkelde de Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra het programma ‘Doen of Laten’, met een uitgebreide ‘Beter-niet-doen-lijst’ van 1366 medische verrichtingen. Ongeveer 77% daarvan wordt afgeraden en van 23% wordt aanbevolen deze niet routinematig uit te voeren. Ook de Beroepsvereniging van Verzorgenden Verpleegkundigen (V&VN) en die van huisartsen publiceerden vergelijkbare lijsten. Het doel is het creëren van bewustwording bij zorgverleners en patiënten over effectieve, noodzakelijke zorg – oftewel ‘zinnige zorg’ – gebaseerd op wetenschappelijk bewijs, doelmatigheid en waarde voor de patiënt.

Druk op de zorg

De Nederlandse gezondheidszorg staat zwaar onder druk: financieel, qua personeel, de toegenomen zorgvraag, administratieve lasten en tijdgebrek. De bruto zorguitgaven stijgen: in 2024 ruim € 103 miljard (een stijging van 8% ten opzichte van 2023) en in 2025 € 109 miljard. Volgens de ontwerpbegroting van het Ministerie van VWS wordt de bruto zorguitgave voor 2026 geraamd op € 113,6 miljard. Personeelstekorten lopen op in verpleeghuis-, thuis- en gehandicaptenzorg, in ziekenhuizen en huisartspraktijken. Volgens Arbeidsmarkt Zorg & Welzijn stijgt het tekort van 80.000 nu naar zo’n 190.000 in 2033. In 2024 had 60% van de huisartsenpraktijken een patiëntenstop. De zorgvraag groeit door: vergrijzing, chronische en leefstijlziekten zoals diabetes (1000 nieuwe gevallen per week), obesitas (CBS verwacht wordt dat in 2040 62% van de volwassenen overgewicht heeft), roken, alcoholgebruik en psychische problemen vaak met langdurige behandeltrajecten. Administratie slokt onevenredig veel werktijd op: een huisarts is ongeveer 40% van de tijd kwijt aan administratie. Verpleegkundigen rapporteren soms 1 uur administratie per 2 uur zorg. Internet beïnvloedt hoe patiënten zorg benaderen, soms leidend tot onnodige consumptie. Er zijn ook positieve ontwikkelingen te melden. Door toegang tot betrouwbare medische informatie zoals Thuisarts.nl komen patiënten vaak beter geïnformeerd bij de arts. E-health, digitale zorg en zelfzorgapps (bijvoorbeeld

diabetesmanagement en hartrevalidatie op afstand) zijn niet meer weg te denken en maken het mogelijk om sneller en gemakkelijker contact op te nemen met zorgverleners.

Waarom zijn de ‘Doen of laten lijsten’ nodig?

Een groot deel van de medische handelingen is weinig effectief of zelfs onnodig. Minder onnodige zorg verbetert kwaliteit, bespaart kosten, vermindert werkdruk en maakt de zorg duurzamer. Voorbeelden zijn het terughoudend aanvragen van beeldvormend onderzoek door huisartsen (bijvoorbeeld: röntgenonderzoek, echo) het niet voorschrijven van antibiotica bij ongecompliceerde luchtweginfecties, of het stoppen met overbodige controleafspraken bij kankerpatiënten. Verpleegkundigen willen onnodige handelingen vermijden zoals blaasspoelingen die geen effect hebben en zelfs schadelijk kunnen zijn.

Perspectief van patiënten

Uit onderzoek van de Patiëntenfederatie bleek dat 41% van de patiënten onnodige zorg ervaart, zoals overbodige controles, onderzoeken of medicatie. De lijsten helpen tot zorgvuldiger besluitvorming, bevorderen veiligheid en stimuleren een eerlijk gesprek tussen arts en patiënt over wat echt nodig is.

Van lijst naar praktijk

Implementatie is lastig: gewoonten veranderen langzaam, en patiënten en zorgverleners kiezen soms ‘voor de zekerheid’ toch voor extra zorg. Goede communicatie en scholing zijn essentieel. Ook patiënten zullen een omslag moeten maken: leren accepteren dat minder zorg soms beter is. De focus moet sterker komen te liggen op het samen beslissen met de zorgverlener over behandel mogelijkheden met de voor- en nadelen hiervan, opties passend bij de persoonlijke situatie, voorkeuren en waarden van de patiënt. Zorgverzekeraars spelen hierbij een belangrijke rol via samenwerking met zorgprofessionals, sturen op passende zorg (niet meer dan nodig, juiste zorg op de juiste plek), onderhandelen op prijs en kwaliteit van zorgaanbieders en het ondersteunen van preventie en vroegtijdige interventie.

BIHAC, Beklemd in de enclave, in de schaduw van Srebrenica

BIHAC, Beklemd
in de enclave,
in de schaduw van
Srebrenica

Auteur: Ikol b.d. Ad van de Kreeke,
Uitgever: Kompas, Houten
318 p./ € 23,95

Ad van de Kreeke vervulde van oktober 1994 tot april 1995 de functie van United Nations Military Observer (UNMO) in de geïsoleerde enclave Bihac in het noorden van Bosnië-Herzegovina, een moslimenclave in Bosnisch-Servisch gebied van ca. 50 bij 30 km. De enclave werd verdedigd door een combinatie van Bosnische Kroaten en Bosniakken en werd regelmatig aangevallen door een alliantie van Bosnisch-Servische en Servische troepen. Ad was als VN-waarnemer geplaatst bij het team in de stad Bihac en was gedurende het laatste deel van zijn uitzending ook teamleider. Het is het verhaal van een uitzending die zich afspeelt in de periferie van de 'grote' gebeurtenissen, zoals Srebrenica. Dat een dergelijke uitzending niet in het middelpunt van de belangstelling staat, blijkt alleen al uit het feit dat Bihac niet eenmaal wordt genoemd in de (min of meer) officiële geschiedschrijving over vredesoperaties 'Van Korea tot Kabul' van het NIMH. Maar dat is geheel onterecht, want wat deze waarnemers hebben ervaren en hebben moeten ondergaan, is

minstens zo ingrijpend en dramatisch als de 'grote' gebeurtenissen van 1994 en 1995.

Het boek is geen verhandeling over vredesoperaties, het gaat niet over het geweldloos scheiden van vechtende partijen, het gaat niet over mandaten en de bijbehorende interpretaties. Het is vooral een indringend verslag van de vele emoties die hij als VN-waarnemer heeft ervaren. Het was zijn bedoeling vooral grootse dingen mee te maken, het doel van zijn leven, waarvoor hij geboren is. Daarom laat hij zich ook plaatsen in Bihac, een enclave, permanent omstreden en het voortdurende toneel van strijd. Maar de plaatsing blijkt geen roem en eer te brengen. De held die hij had willen zijn, de gedecoreerde strijder, ziet enkel onrecht en ervaart daarbij alleen maar onmacht om aan de situatie ook maar iets te veranderen. Hij voelt zich in de steek gelaten door de VN die als een tandeloze tijger alleen maar waarneemt, door de NAVO die het luchtruim zou bewaken en dat niet effectief doet en door 'Den Haag' dat geen enkele belangstelling voor hem heeft. Maar hij voelt ook de warme vriendschap van zijn teamgenoten, van de tolken waarmee soms innige relaties ontstaan, van de commandant van de Bosnische troepen. Het is een wereld die zo verschilt en zo ver verwijderd is van de wereld buiten de enclave en al helemaal van de wereld in Nederland. Ondanks de brede gevoelens van onrecht en onmacht drijven de innig gevoelde vriendschappen en relaties hem elke keer naar de sterke wil om er toch bij te horen en om er bij te zijn.

Indringend beschrijft hij de confrontatie met de dood. De plicht om slachtoffers te identificeren en de confrontatie met verminkte lichamen kost in het begin veel moeite, maar wordt op het laatst min of meer een routineklus. En dan is er de rol van de drank die absoluut helpt om te relateren, om te slapen, om met de uitzichtloosheid om te gaan. Tot slot verhaalt hij hoe hij na terugkeer de draad weer oppakt, hoe hij uiteindelijk erkent ook PTSS te hebben en behandelingen ondergaat. Hij acht zichzelf snel 'genezen' en wordt in 1996 alweer uitgezonden. Af en toe nog wat therapie, veel hardlopen en dit boek schrijven vormen zijn manier om ermee om te gaan, want Ad kwam weliswaar uit de enclave, maar de enclave blijft in Ad.

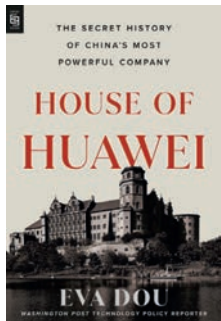
Het is een goed geschreven boek dat makkelijk leest. Alleen het opnemen van meer en betere kaartjes zou het lezen wel vereenvoudigen, want om delen van de tekst te kunnen begrijpen, is nu Google Maps nodig. En het in de tekst opnemen van de 'terugblikken' mag wel wat duidelijker zijn. Pas bij zijn laatste terugblik blijkt dat Ad in 1992 ook nog twee maanden voor een leertraject in Busovaca heeft gezeten.

Zoals bgen b.d. Kees de Rijke in zijn voorwoord schrijft: "Een rauw, eerlijk, gedetailleerd en ontroerend boek. Een boek dat verdient gelezen te worden, niet omwille van wat daar gebeurde, maar vooral om te lezen wat dat met iemand doet." Ik kan het niet beter verwoorden.

Ton de Munnik

House of Huawei

Auteur: Eva Dou
Uitgever: Penguin (2025)
406 p./ € 15

House of Huawei,
the Secret History
of China's Most
Powerful Company

Het lijkt altijd een beetje op *David en Goliath* als Nederland en China ruzie maken. Een poosje terug ging het over ASML en in oktober 2025 gaat het over Nexperia. In het Westen protesteren we tegen spionage en China roept dan verbolgen dat daardoor de vrijhandel wordt beperkt. In Nederland is er sowieso veel gedoe over privacy en de AVG: de regels zijn zo streng en de boetes zo hoog, dat ambtenaren en bedrijven nóg veel strenger de regels hanteren dan wat de wetgever ooit bedoelde en waartegen we ons moeten beschermen. Moeten we bang zijn voor spionage? Lopen we gevaar?

House of Huawei (spreek uit: whaa-weej) lijkt te gaan over de geboorte van een groot bedrijf. Onder Mao kon er niets. Er was honger en ellende. Na zijn dood in 1976 komt Deng Xiaoping met de opendeurpolitiek: 'kapitalisme met socialistische trekjes'. De boeren mogen vanaf nu, na het betalen van belasting, de rest houden voor eigen gebruik of vrije

verkoop. Bij bedrijven moet er ook zoiets komen. Maar ja, het intellect en het initiatief was door Mao uitgeroeid, dus het is de vraag hoe je een bedrijfsleven op poten zet. Zo komen er onder Deng 'Speciale Economische Zones' (SEZ) en bij havens een soort van vrijhandelsgebieden. Een van de belangrijkste SEZ's komt in de provincie Shenzhen, pal tegen de grens met Hongkong. Opeens lijkt het of de grens tussen Hongkong en Shenzhen-SEZ niet eens bestaat, maar om die SEZ staat nog wel prikkeldraad. Vijf investeerders die geld konden lenen van de bank, richten Huawei op. Om een lang verhaal kort te maken: er zijn twee ontwikkelingen. Een kleine telefooncentrale, de BH-01 goed voor enkele tientallen aansluitingen, maken ze gewoon na en heet nu BH-03. Ren Zhengfei koopt op enig moment de andere vier investeerders uit. Ren weet dat er geld verdiend moet worden met die kleine BH-03 die eigenlijk alleen geschikt is voor wijken en dorpen. Hij organiseert een 'wolveroedel' van verkopers en er komt wat geld binnen. Alle winst investeert Ren in het eigen bedrijf en hij zoekt ook mensen die een nog grotere en elektronische telefooncentrale kunnen bouwen. En dat begint op stoom te komen. Huawei groeit en de zon begint lekker te schijnen.

Intussen heeft het Chinese volk van de vrijheid geproefd en het op 15 april 1989 begonnen grote protest op het Tiananmenplein wordt op 4 juni bloedig neergeslagen. De Chinese Communistische Partij (CCP) wan-

trouwt nu de 'beetje vrije markt' en de regels worden strenger. Ren doet zijn best om zijn loyaliteit te bewijzen; dat was ook wel nodig want zijn vader hoorde ooit bij de nationalist die uiteindelijk op Taiwan eindigden. Onmiddellijk dient zich het volgende grote knelpunt aan: van wie is dit bedrijf? Het eigendom van een groot bedrijf waar inmiddels een paar duizend mensen werken kan nooit bij een enkel klein groepje mensen blijven. Ren is slim genoeg om te weten dat als hij oligarch wordt, hij dan eindigt in de gevangenis. Dus hij reorganiseert Huawei zoals de CCP en regelt een personeelsvereniging ofwel vakbond met partijleden uit het bedrijf. Deze manier van organiseren is precies zoals de CCP is georganiseerd. De organisatie van Huawei komt tot uiting in wat de *Huawei Basic Law* wordt genoemd. Initieel zijn er vijftig aandelen: Ren heeft 1%, het overig leiderschap 2% en 97% bij alle werkers (via de vakbond). Dit kon trouwens alleen nog maar in een SEZ. Een paar jaar later vermindert het persoonlijk aandeel ten gunste van het collectief, maar de winsten en uitkeringen stijgen harder.

Zo langzamerhand komen de Olympische Spelen van Beijing in 2008 in zicht. Deze gebeurtenis moet vlekkeloos verlopen en er mag niets mis gaan. Dit is de kans voor de CCP om de wereld te tonen hoe 'werelds' China geworden is, zo'n dertig jaar na Mao. De CCP stelt Xi Jinping aan als een van de partij-verantwoordelijken van de Spelen. Xi's ster is zit behoorlijk in de lift; nu mag er dus absoluut

niets mis gaan. Ren en Xi kennen elkaar wel, maar het is nog niet helemaal duidelijk of Xi Ren ook werkelijk vertrouwt. Xi eist het onderste uit de kan van Huawei. Huawei doet z'n best. Er komt een telefoonmast óp de Mount Everest met een capaciteit van 253 miljoen telefoons *online*; en komen 300.000 camera's door geheel Beijing 'voor ongelukken en algemene veiligheid'; alle hotelkamers zijn voorzien van monitors. Daarbij is het vuurwerk bij de openingsceremonie van de Spelen vooraf geoefend en opgenomen zodat bij de échte opening de hele wereld onwetend op TV kijkt naar AI en video van de oefenbeelden zodat het zéker is dat alles er perfect uitziet.

Maar het belangrijkste komt nog: de software. Een dochter van Huawei, HiSilicon, maakte in 2004 al een chip voor gezichtsherkenning en in 2006 is er een automatische surveillance-camera. In Beijing komt er een commandocentrum met AI op alle beeldschermen zodat elke abnormaliteit meteen gespot wordt. Intussen bestaat er het *Golden Shields*-pakket met de *deep packet inspection*; tegen virussen en cyber aanvallen. Alle telefoons met het element VoIP worden automatisch afgeluisterd en indien sprake is van P2P, bekeken of er geen illegale downloads zijn. In de database van de gezichtsherkenning staat nog niet iedereen, dus er is ook een algoritme dat kan bekijken of een onbekende een Oeigoer is. Alles loopt perfect en Xi is helemaal tevreden over Huawei en Ren Zhengfei.

Dan volgen de 'gewone' rimpels bij een bedrijf dat een wereldspeler wordt. De VS klagen Huawei aan dat

het de regels overtreedt van handel met het regime van Saddam Hoessein. De wereld gaat hier en daar op slot door corona. Cisco klaagt Huawei aan voor diefstal van intellectueel eigendom; de geëiste boete is hoger dan de waarde van geheel Huawei. Alles loopt met sissers af, maar Huawei blijft wel op de radar staan van de CIA, en zeker van Trump. Inmiddels is Huawei in 2012 nummer drie op de wereld van de smartphones na Samsung en Apple. Van de grootste vastelijncentrales zijn 45 van de 50 door Huawei geleverd.

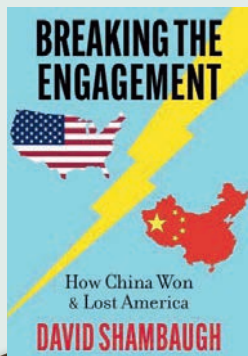
Maar nu moet het G5-netwerk over de wereld uitgerold worden. De VS doen Huawei in de ban. Trump probeert zelfs de CFO van Huawei, Meng Wanzhou, dochter van Ren, als onderpand achter de tralies te krijgen, maar dat mislukt. In 2008 had Huawei aan GCHQ ('Bletchley Park') de broncode van de telefooncentrale gegeven. GCHQ verklaarde in 2009 dat er geen *backdoor* is gevonden. In 2019 moest die test herhaald worden; die *backdoor* is wederom niet gevonden maar GCHQ zet in het eindrapport: *Overall, the Oversight Board can only provide limited assurance that all risks to UK national security from Huawei's involvement in the UK's critical networks can be sufficiently mitigated long-term*. Tot de dag van vandaag is die *backdoor* niet gevonden. Toch doet argwaan een wereldwijde uitrol van Huawei's centrales stagneren bij de westerse landen, zeker als je in de gunst wilt blijven bij Trump.

Intussen gaat Huawei verder in opdracht van Xi. In 2017 heet het opeens *Safe City* met: slimme brillen

voor de politie met gezichtsherkenning en onmiddellijk een alarmsignaal bij een gezocht persoon, een *bodycam* met *lifestream* naar het commandocentrum, een microfoon die alles binnen tien meter oppikt én analyseert, software genaamd Kirin970 die 2000 plaatjes per seconde analyseert, verbeterde spraakherkenning. *Safe City* werkt nu in 80+ landen waarin zo'n 800 miljoen mensen leven.

Moeten we bang zijn? De capaciteiten van Huawei zijn hier genoemd. Tel daarbij op wat Wikileaks over de CIA zegt en wat het boek *CIA in de 21e eeuw* leert over de buit van *Cosy Bear* (elders in dit blad). Dan weet je het al: schuilen kan niet meer. Als een bekwame inlichtingendienst van een moderne staat zoekt naar die ene speld in de hooiberg, dan is het een kwestie van tijd tot die speld gevonden is. Dus als je behoort tot de 'spelden' (misdadigers, spionnen, drugsbaronnen, terroristen, coupleggers, etc.) bescherm je dan tegen camera's, telefoons en ga internet niet op. Als je tot het 'hooi' behoort: accepteer dat grote staatsinstanties je af en toe even 'zien' en daarna deleten (hun tijd is te kostbaar om aandacht aan het hooi te geven), maar maak je druk om phishing, spoofing, pincode afkijken en meer van die niet-statelijke criminaliteit, waardoor jij je geld verliest.

Wouter van Straten

Titel:
Breaking the Engagement.
How China Won & Lost America

Auteur:
David Shambaugh

Uitgever:
Oxford University Press
(2025)
456 p./ € 23

Titel:
Hulphond met een missie.
Samen tegen PTSS.

Auteur:
Royan van Velse

Uitgever:
Droomvallei (2025)
226 p./ € 22,50

Titel:
Gewapend met gevoel.
Mijn generale kijk op leidinggeven.

Auteur:
Elanor Boekholt- O'Sullivan

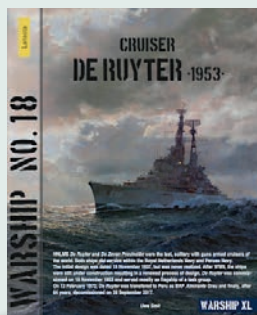
Uitgever:
Managementboek (2025)
224 p./ € 22

Titel:
Vergeten veldslagen van de
Lage Landen

Auteur:
Mart de Kruif, Théon
Minten, Tom de Kruif

Uitgever:
Lannoo (2025)
240 p./ € 25

Titel:
Cruiser De Ruyter, 1953,
Warship No. 18

Auteur:
Uwe Smit

Uitgever:
Lanasta/Walburg Pers
(2025)
96 p./ € 20

Titel:
JAMS Special Issue on
Arctic Security

Auteur:
Angela J. Anderson (red.)

Uitgever:
USMC University Press,
Quantico VA (2025)
181 p./ gratis te downloa-
den via usmcu.edu

Titel:
Coups, Contracoups en
Constitutie. Een kwarteeuw
Nederlandse bemoeienis
met Suriname, 1975-2000

Auteur:
Bob de Graaff

Uitgever:
Boom (2025)
280 p./ € 29,90

Titel:
Schaapshond in uniform

Auteur:
Toine Beukering

Uitgever:
White Elephant (2025)
148 p./ € 22,95

01 FRIESLAND

RO: Itkol b.d. KLu H.J. Smedema,
Woelwijk 2, 9255 KH Tytsjerk
telefoon: (0511) 43 29 61
e-mail: friesland@kveo.nl
Plv RO: elt b.d. KLu H.G.A. Moesman,
Barten 68, 8447 BR Heerenveen
telefoon: 06 40 09 08 93
email: friesland.plv@kveo.nl

02 GRONINGEN/DRENTHE

RO: maj b.d. art D.B. Elzinga,
Ubbegalaan 16, 9727 DT Groningen
telefoon: (050) 52 64 055
e-mail: groningendrenthe@kveo.nl
Plv RO: vacant

03 DE ACHTERHOEK

RO: Itkol b.d. KLu G.B.W. Klootwijk,
Hennep 8, 7261 JK Ruurlo
telefoon: 06 22 06 46 77
e-mail: achterhoek@kveo.nl
Plv RO: Itkol b.d. KLu E.R. Wijninga,
Het Strik 2, 7051 Varseveld
telefoon: +31 6 24 36 90 69
e-mail: achterhoek.plv@kveo.nl

04 NOORD-VELUWE

RO: Ikol b.d. fus D.J. Vuijk,
Zwaluwstraat 68, 3853 CB Ermelo
telefoon: (0341) 56 00 62
e-mail: noordveluwe@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. inf C.H. Moonen,
De la Reystraat 74, 3851 BJ Ermelo
telefoon: (0341) 553657
e-mail: noordveluwe.plv@kveo.nl

05 OOST-VELUWE

RO: kol b.d. KMar W.A. Geense,
De Colignystraat 24, 7315 JE Apeldoorn
telefoon: (055) 54 18 291
e-mail: oostveluwe@kveo.nl
Plv RO: Itkol b.d. KLu ds. A.A.A. Schiebaan,
Engeland 53, 7361 CS Beekbergen
telefoon: (055) 50 63 019
e-mail: oostveluwe.plv@kveo.nl

06 VELUWEZOOM

RO: Ikol (R) b.d. gren C.A.J. Knopperts,
Zonneoordlaan 8, 6718 TM Ede
e-mail: veluwezoom@kveo.nl
telefoon: 06-30 25 53 83
Plv RO: kap b.d. lua C.J. Beukers,
Asakkerhof 11, 6718 ZR Ede
telefoon: (0318) 63 89 78
e-mail: veluwezoom.plv@kveo.nl

07 LAND VAN MAAS EN WAAL

RO: kol b.d. KLu G. Verschuur,
Bolswardlaan 2, 6835 JT Arnhem
telefoon: 06-36108471
e-mail: landvanmaasenwaal@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. inf D.P. Hesse,
Aalsburg 1260, 6602 TH Wijchen
telefoon: 06-53223076
e-mail: landvanmaasenwaal.plv@kveo.nl

09 LIMBURG

RO: Ikol b.d. inf A.P.C. Hermes,
Beatrixlaan 13, 6269 EX Margraten
telefoon: (043) 45 83 050
e-mail: limburgzuid@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. art FM. Houdijk,
Jankushofstraat 17, 6002 CV Weert
telefoon: 06-13661562
e-mail: limburgzuid.plv@kveo.nl

10 WEST-BRABANT

RO: Ikol b.d. art F.J.M. Dirks,
B. de Wildestraat 474, 4827 EH Breda
telefoon: 06-53 71 96 68
e-mail: westbrabant@kveo.nl
Plv RO: kol b.d. gnkd K. Snabel
Aurelia 1, 4814 VM Breda
Telefoon: 06 14206950
e-mail: kees.snabel@hotmail.com

11 DE MEIERIJ

RO: kol b.d. art M.M. Sandbergen,
Mozartlaan 17, 5283 KA Boxtel
telefoon: 06 53678417
e-mail: demeierij@kveo.nl
Plv RO: maj b.d. gren N. Vlaspoel,
Graafsebaan 110, 5242 JP Rosmalen
telefoon: 06-29443154
e-mail: demeierij.plv@kveo.nl

12 DE KEMPEN

RO: kol b.d. KLu H.J.J.A.M. Grootveld,
Luxemburglaan 91, 5625 NC Eindhoven
telefoon: (040) 24 12 505
e-mail: dekempen@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. gn C.G.A.N. Diemel,
Bosheuvel 23, 5685 AS Best
telefoon: (0499) 31 04 16
e-mail: dekempen.plv@kveo.nl

14 NOORD-HOLLAND

RO: KLTZ b.d. P.J. van Maurik,
Pallastraat 8, 1892 JC Alkmaar (ouddorp)
telefoon: 06-19629572
e-mail: noordholland@kveo.nl
Plv RO: LTZA20C b.d. J.H. Dirks
Malzwin 1409
1788 XB Den Helder
Telefoon: (0223) 644345
e-mail: noordholland.plv@kveo.nl

16 TWENTE

RO: Itkol b.d. KLu N.A. Stoeten,
Riesmankamp 17, 7524 EE Enschede
telefoon: 06-36 44 63 83
e-mail: twente@kveo.nl
Plv RO: kap b.d. KLu P.W.H.J. Janssen,
C. Voorberghstraat 2016, 7558 WR Hengelo
telefoon: 06-17 35 38 48
e-mail: twente.plv@kveo.nl

17 'T GOOI/'T STICHT

RO: kol b.d. KLu L.L.G. van den Hurk,
Noorderlicht 101, 3824 EC Amersfoort
telefoon: (033) 45 30 354
e-mail: tgooitsticht@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. log D.K. Brouwer,
D. Stoopendaallaan 78, 3603 EM Maarssen
Telefoon: (0346) 82 08.46
e-mail: tgooitsticht.plv@kveo.nl

18 EEMLAND

RO: Ikol b.d. cav E. Westerhuis,
Sprielderhout 36, 3881 PT Putten
telefoon: (0341) 26 66 30
e-mail: eemland@kveo.nl
Plv RO: maj b.d. cav M. van der Zande,
Nieuwlandsedreef 157, 3824 WX Amersfoort
telefoon: (033) 30 11 228
e-mail: eemland.plv@kveo.nl

19 ZEELAND

RO: KTZAR b.d. C.C.M. Lelkens,
Trintellaan 18, 4484 RJ Kortgene
telefoon: (0113) 85 11 11
e-mail: zeeland@kveo.nl
Plv RO: maj b.d. td P. van der Laan,
Oostgatplein 5, 4341 LP Arnemuiden
telefoon 06-53 84 93 67
e-mail: zeeland.plv@kveo.nl

20 DEN HAAG

RO: maj (R) b.d. natres J.J. van der Vecht,
Ranonkelstraat 37, 2565 BA Den Haag
telefoon: (070) 363 42 12 of 06 233 00 850
e-mail: denhaag@kveo.nl
Plv RO: H.C.B. de Jong
Ranonkelstraat 381, 2565 BH Den Haag
Telefoon: 06-51295145
e-mail: denhaag.plv@kveo.nl

22 ROTTERDAM

RO: kol b.d. gnktr D.Q.P. Fundter,
Marga Klompéstraat 31, 2805 CZ Gouda
telefoon: 06-53 21 75 11
e-mail: rotterdam@kveo.nl
Plv RO: vacant

24 STEENWIJK/HAVELTE

RO: Ikol b.d. fus J. Meijer,
De Strekel 28, 8332 JN Steenwijk
telefoon: (0521) 51 24 98
e-mail: steenwijkhavelte@kveo.nl
Plv RO: kol b.d. KMar W.A. Broesder PhD,
Westeinde 210A, 8351 HP Wapserveen
telefoon: 06-21874942
e-mail: steenwijkhavelte.plv@kveo.nl

25 SPANJE/ALTEA

RO: elnt b.d. KMar W.J. van Belkum,
Calle Benimaclet 20 Aparta de Correos 614,
03724 Moraira, Spanje
telefoon: (0034) 61819 22 18
e-mail: spanje@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. vbdd J.M.P.A.C Cox,
C. Trafalgar 42, Valencia, Spanje
telefoon: (0034) 63 55552 93 37
e-mail: spanje.plv@kveo.nl

26 DUITSLAND

RO: Itkol b.d. KLu W.J.J.M. Nillesen,
Rabenhorst 5, 47546 Kalkar-Wissel, Dld
telefoon: (0049) 2824 975895
e-mail: duitsland@kveo.nl
Plv RO: Ikol b.d. H.J.W. van Rijssen
Eichendorffstrasse 11
Telefoon: 06 54366502
e-mail: duitsland.plv@kveo.nl

De beste dekking én collectieve voordelen.

Dat is onze missie.

De beste zorg bieden voor gezinsleden van militairen, ex-militairen en hun gezin én defensiemedewerkers. Dat is onze missie. Zorgzaam is een stichting zonder winstoogmerk en is opgericht door defensievakbonden. Daarom begrijpen we als geen ander het belang van een goede zorgverzekering.

De voordelen van de Zorgzaam zorgverzekering:

- ✓ De beste dekking én een scherpe premie
- ✓ Aantrekkelijke collectieve voordelen voor uw gezin
- ✓ U regelt alle zorgzaken eenvoudig in de Zorgzaam app

Ontdek meer op
www.zorgzaam.nl

Samen zijn we
Zorgzaam